

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

МОГІЛЕВСЬКА ЛЮДМИЛА ГЕННАДІЇВНА

УДК 349.22

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **Могілевська Л.Г.**

Науковий керівник: **Музичук Олександр Миколайович,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Могілевська Л.Г. Правові засади діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено проблематиці покращення правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, а також опрацюванні відповідних пропозицій та рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Відзначено, що дослідження історії та зарубіжного досвіду в контексті захисту прав дитини має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки це дозволяє побачити, насамперед, варіативність нормативно-правових моделей забезпечення, охорони та захисту прав дитини, які застосовуються у різних державах, а також конкретну ефективність або неефективність їх впровадження у суспільну практику.

Здійснено періодизацію розвитку законодавства про захист прав та свобод дитини в Україні. Акцентовано увагу, що на сьогодні розвиток міжнародного та українського законодавства щодо захисту прав дитини не є завершеним, оскільки у цій сфері залишається ціла низка проблем та прогалин, які потребують вирішення та подолання.

Констатовано та обґрунтовано, що протягом всього існування незалежної держави України законодавець створив доволі потужну та

розгалужену систему захисту прав та свобод дітей, яка складається із нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на здавалося б велику кількість правових актів, у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які негативним чином впливають на стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні.

Звернено увагу, що свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав та свобод дитини є, серед іншого, постійна робота уповноважених органів державної влади у цій сфері. Це у свою чергу відповідає вимогам ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я, та з точки зору придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Встановлено, що під системою суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні слід розуміти сукупність органів державної влади, що наділені певною сукупністю повноважень у даній сфері суспільних відносин, та які постійно взаємодіють та доповнюють одне одного з метою досягнення спільної мети, а саме: захисти права та законні інтереси дитини в Україні.

Доведено, що Національна поліція України займає важливе місце серед всіх інших суб'єктів забезпечення та захисту прав дитини, що підтверджується сукупністю повноважень, якими вона наділена у досліджуваній сфері суспільних відносин.

З'ясовано, що система нормативно-правового забезпечення діяльності органів Національної поліції являє собою сукупність законів і підзаконних та інших нормативних актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками — назвою, юридичною силою, порядком прийняття, набрання чинності та дії тощо, що в свою чергу створюють нормативно-правове поле для функціонування системи забезпечення прав і свобод дитини.

Відзначено, що на сьогодні необхідно розробити та прийняти окрему Концепцію діяльності Національної поліції України в контексті здійснення заходів із захисту прав та свобод дитини в Україні.

Наголошено, що принципи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дитини уособлюють концептуальні вихідні положення, які встановлюють основні правила і сутність її організації та функціонування, особливо у питанні добробуту вказаної категорії осіб. Як недолік відзначено, що не всі із окреслених у роботі принципи дістали своє законодавче закріплення, що, на думку автора, потребує свого вирішення, та матиме велике теоретичне та практичне значення.

Звернено увагу, що сьогодні у нашій державі у питанні діяльності Національної поліції та її органів у сфері захисту і охорони прав і свобод дитини необхідно докладати зусиль для реалізації всіх окреслених у роботі принципів. Це передбачає собою необхідність розробки та використання ефективних методик (форм) ювенальної превенції з урахуванням вітчизняного законодавства, традицій та звичаїв нашого суспільства для належної профілактики та запобігання порушення прав як самою дитиною так і у відношенні до неї.

Узагальнено, що форма дає нам уявлення про шляхи та напрямки впливу Нацполіції на правовідносини у сфері забезпечення прав та свобод дитини, а метод в свою чергу відображає, які засоби і прийоми для цього використовуються. Все вказане говорить про те, що форми та методи діяльності органів Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дітей становлять собою систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно, на міцній науковій основі, з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх та зовнішніх факторів.

Акцентовано увагу, що в умовах сьогодення взаємодія Національної поліції України з громадськістю та з іншими органами державної влади у

сфері забезпечення прав і свобод дитини є не просто важливим напрямком їх діяльності, а й вкрай необхідним. Зазначене пов'язано із тим, що поліція фактично не зможе самостійно виконати покладені на неї обов'язки у цій сфері, що пов'язано із специфікою роботи з дітьми та їх особливим правовим статусом.

Доведено, що взаємодія Національної поліції України з громадськістю щодо забезпечення прав та свобод дитини має важливе практичне значення, адже: по-перше, «зближає» органи поліції з громадськістю, тим самим підвищуючи рівень довіри останніх до перших; по-друге, дозволяє Нацполіції більш глибоко з'ясувати проблеми які існують у досліджуваній сфері.

З'ясовано, що історично саме Європа стала «колискою» численних міжнародно-правових актів у сфері забезпечення прав дітей як на загальнодержавному рівні, так і межах діяльності окремих служб, зокрема, поліції. Виділено та охарактеризовано найбільш позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які необхідно запозичити українській державі з метою удосконалення діяльності Нацполіції у сфері забезпечення прав та свобод дитини.

Наголошено, що вироблення критеріїв оцінювання якості та ефективності роботи органів національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини дозволить визначати стан та рівень виконання Національною поліцією своїх завдань та функцій у цій сфері, що у свою чергу виступатиме важливим показником ефективності реалізації на національному рівні відповідних міжнародних норм і стандартів.

Визначено та охарактеризовано ключові проблеми імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України. Наголошено, що наявність певних проблем, як на загальнодержавному рівні в цілому, так і у роботі окремих державних інституцій, не дозволяє поки що у повній мірі втілити в діяльність

національної поліції досліджувані міжнародні норми і стандарти. Разом із тим дані проблеми не є невіршуваними чи особливо складними і можуть бути усунені за умови ретельного та змістового підходу з боку влади до їх розв'язання.

Ключові слова: правові засади, правове регулювання, принципи, права та свободи, дитина, Національна поліція України, громадськість, взаємодія, зарубіжний досвід, форми, методи, імплементація, міжнародні норми та стандарти.

SUMMARY

Mohilevska L.H. Legal Principles of the Activity of the National Police in the Field of Ensuring Children Rights and Freedoms. – Qualifying scientific work as the manuscript.

Thesis on the degree of Candidate of Juridical Science (PhD), specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law». – Scientific Research Institute of Public Law, Scientific Research Institute of Public Law, Kyiv, 2019.

The dissertation is focused on the problems of improving the legal principles of the activities of the National Police in the field of ensuring children rights and freedoms. The author of the dissertation has provided theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which consists in determining the essence and peculiarities of legal principles of the activities of the National Police in the field of ensuring children rights and freedoms, as well as working out appropriate propositions and recommendations for their improvement.

It has been noted that the study of history and international experience in the context of protecting children rights has an important theoretical and practical significance, since it makes it possible, first of all, to see the variability of the normative and legal models of the provision and protection of children rights, which are applied in different states, as well as the concrete efficiency or the ineffectiveness of their implementation in public practice.

The periodization of the development of legislation on the protection of children rights and freedoms in Ukraine has been carried out. The author has emphasized that the development of international and Ukrainian legislation on the protection of children rights is currently not completed, since there is a number of problems and gaps that need to be addressed and overcome in this area.

It has been stated and grounded that during the entire existence of an independent of Ukraine, the legislator created a rather powerful and extensive

system of protecting children rights and freedoms, which consists of normative and legal acts of various legal force. At the same time, in spite of the large number of legal acts, a considerable number of problems remain in this sphere that negatively affect the state of ensuring children rights and freedoms in Ukraine.

It has been noted that the evidence of our state's intention to protect children rights and freedoms is, among other things, the constant work of the authorized agencies of state power in this sphere. This, in turn, meets the requirements of the Art. 3 of the UN Convention on the Rights of the Child, according to which the Member States should ensure that institutions, services and agencies responsible for the care of children or their protection comply with the standards established by the competent authorities, in particular in the field of safety and health, and in terms of the suitability of their staff, as well as competent supervision.

It has been established that under the system of subjects of ensuring children rights and freedoms in Ukraine the author understands the totality of state authorities that are endowed with a certain set of powers in this field of social relations and which constantly interact and complement each other in order to achieve a common goal, namely: protection of the rights and legitimate interests of the child in Ukraine.

It has been proved that the National Police of Ukraine occupies an important place among all other subjects of ensuring and protecting children rights, which is confirmed by the set of powers that it has in the field of public relations.

It has been clarified that the system of normative and legal regulation of the activities of the agencies of the National Police is a set of laws and regulations and other normative acts that differ from each other by many features – name, legal force, procedure of adoption, entry into force and action, etc., that in turn, create the normative and legal framework for the functioning of the system of ensuring children rights and freedoms.

It has been noted that nowadays it is necessary to develop and adopt a separate Concept of the activities of the National Police of Ukraine in the context

of implementing the measures to protect the rights and freedoms of the child in Ukraine.

It has been emphasized that the principles of the activities of the National Police of Ukraine in the field of ensuring children rights and freedoms embody conceptual emanant provisions that establish the basic rules and the essence of its organization and functioning, especially in the welfare issue of this category of persons. The author has noted as a shortcoming that not all of the principles outlined in the work received their legislative consolidation, which, in the opinion of the author, needs to be resolved, and will have great theoretical and practical significance.

Special attention has been paid to the fact that nowadays, the efforts of the National Police and its agencies in the field of protecting children rights and freedoms must be made in our country to implement all the principles outlined in the work. This involves the necessity of developing and using the effective methods (forms) of juvenile prevention taking into account national legislation, traditions and customs of our society for proper prevention of the violation of rights both by a child and against a child.

It has been generalized that the form gives us an idea of the ways and directions of the influence of the National Police on the legal relations in the area of ensuring children rights and freedoms, and the method in turn reflects what means and techniques are used for this. All this indicates that the forms and methods of the activity of the agencies of the National Police of Ukraine regarding the rights and freedoms of children constitute a system, that is, a holistic, internally agreed set, and therefore should be applied in a complex, solid scientific basis, taking into account the specifics of the legal status of minors and external factors.

The author has paid attention to the fact that the interaction of the National Police of Ukraine with the public and with other agencies of state power in the field of ensuring children rights and freedoms in the current conditions, is not only an important area of their activity, but also extremely necessary. This is due to the

fact that the police will not be able to fulfill the duties in this area independently, which is related to the specifics of working with children and their special legal status.

It has been proved that the interaction of the National Police of Ukraine and the public with regard to ensuring children rights and freedoms is of great practical importance, because: first of all, “brings together” the police forces with the public, thus raising the level of trust of the latter to the first; and secondly, allows the National Police to deeper understand the problems that exist in the researched area.

It has been found out that historically Europe became a “cradle” of numerous international and legal acts in the field of ensuring children rights both at the national level and within the boundaries of the activities of some services, in particular, the police. The most positive aspects of international experience that need to be borrowed by the Ukrainian state to improve the activities of the National Police in the field of ensuring children rights and freedoms have been highlighted and characterized.

It has been emphasized that the elaboration of criteria for assessing the quality and effectiveness of the work of the national police forces in ensuring the rights, freedoms and legitimate interests of the child, will determine the status and level of implementation by the National Police of its tasks and functions in this area, which in turn will serve as an important indicator of the effectiveness of implementation of the relevant international norms and standards at the national level.

The author has determined and characterized the key problems of the implementation of international norms and standards in the field of ensuring children rights and freedoms by the agencies of the National Police of Ukraine. It has been stressed that the presence of certain problems, both at the national level in the whole and in the work of certain state institutions, does not allow to fully implement the researched international norms and standards into the activities of the national police. At the same time, these problems are not unsolvable or

particularly complex and can be eliminated in terms of a thorough and meaningful approach from the authorities to their solution.

Keywords: legal principles, legal regulation, principles, rights and freedoms, a child, National Police of Ukraine, public, interaction, international experience, forms, methods, implementation, international norms and standards.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Могілевська Л. Г. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства України про захист прав дитини (з часів існування СРСР до теперішнього часу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 40. Т. 3. С. 100–105.
2. Могілевська Л. Г. До характеристики принципів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 2. С. 166–170.
3. Могілевська Л. Г. До характеристики сучасного стану забезпечення прав та свобод дитини в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 108–113.
4. Могилевская Л. Г. Субъекты обеспечения прав и свобод ребенка в Украине, и место среди них Национальной полиции. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 130–136. (Кыргызская Республика).
5. Могілевська Л. Г. Правове регулювання забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 102–106.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Могілевська Л. Г. Верховенство права та законність, як принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 лип. 2016 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 32–34.

7. Могілевська Л. Г. Міністерство соціальної політики України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 3-4 берез. 2017 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2017. С. 74–76.

8. Могілевська Л. Г. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 груд. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. Ч. 2. С. 65–68.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ	12
1.1. Становлення та розвиток правового регулювання захисту прав дитини в Україні.....	12
1.2. Сучасний стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні	26
1.3. Система суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні, та місце серед них Національної поліції.....	40
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ.....	59
2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини.....	59
2.2. Принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини	73
2.3. Форми та методи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини	89
2.4. Взаємодія Національної поліції з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини	105
Висновки до розділу 2	122
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД	
ДИТИНИ.....	128
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції та можливості його використання в Україні	128

3.2. Проблеми імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України.....	143
Висновки до розділу 3	160
ВИСНОВКИ	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТКИ	199

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна, як і будь-яка інша демократична та соціально-спрямована держава дбає про інтереси людини. Зазначене віднайшло своє відображення у Основному Законі нашої країни, відповідно до якого найвищою цінністю держави визнається людина, її права та свободи. Зокрема, на сьогодні в Україні та всьому Світі, окрема і особлива увага приділяється проблемі захисту прав дитини. Вказане пояснюється тим, що протягом багатьох століть саме діти були і залишаються до нині найбільш слабкою ланкою суспільства, адже враховуючи їх фізичний та психологічний розвиток, вони просто не в змозі належним чином захистити свої права, свободи та законні інтереси. А відтак, метою діяльності будь-якої сучасної держави має бути захист та забезпечення належної реалізації прав і свобод цієї категорії громадян. Слід підкреслити, що на даний момент у даній сфері зроблено немало. Це підтверджується тим, що протягом останніх років було прийнято цілу низку як міжнародних, так і вітчизняних нормативно-правових актів. Однак, не зважаючи на це, говорити про те, що процес формування законодавства у цій сфері є завершеним в жодному разі не можна.

Окрім вказаного вище також слід вказати, що свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав та свобод дитини є, серед іншого, постійна робота уповноважених органів державної влади у цій сфері. Це у свою чергу відповідає вимогам ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я, та з точки зору придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду. Одним із таких органів, є Національна поліція України, одним із

ключових завдань якої є забезпечення реалізації та захисту прав та свобод всіх категорій громадян, і діти в цьому контексті не є виключенням. Разом із тим, у діяльності вказаного Центрального органу виконавчої влади, зокрема щодо захисту прав і свобод дітей, існує чимала кількість проблем, більшість яких пов'язана із недосконалістю відповідного нормативно-правового забезпечення.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Варто відзначити, що багато проблем щодо діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод людини вже були у полі зору науковців, зокрема їм приділяли увагу: О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Л. Д. Березівська, Н. Л. Бодьо, В. О. Боняк, О. І. Вінгловська, В. В. Галунько, Є. О. Гіда, Д. С. Денисюк, О. Ю. Дрозд, П. І. Каблак, М. В. Ковалів, А. Ю. Ковальчук, Я. В. Костенко, І. О. Кресіна, О. М. Кудрявцева, Н. В. Лінник, Я. І. Маслова, І. В. Міщук, О. М. Музичук, В. М. Олійник, В. Г. Петров, А. О. Попова, А. В. Рум'янцева-Козовник, М. І. Смирнов, Л. Л. Тарасенко, К. Б. Толкачев, Г. В. Толкачова, Ю. О. Трестер, Є. П. Филипенко, Т. Я. Харук, З. Д. Чуйко, Н. Б. Шамрук, С. І. Шевченко, К. В. Шкарупа, О. Ю. Шостко та багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, в більшості робіт проблема забезпечення прав та свобод дитини органами Національної поліції або не розглядалась взагалі, або ж носила суто поверхневий характер.

Таким чином, необхідність підвищення якості та ефективності забезпечення прав та свобод дитини органами Національної поліції, недостатність комплексних монографічних досліджень з цієї проблематики, недосконалість правового регулювання у зазначеній царині, обумовлюють актуальність комплексного дослідження правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження проводилося відповідно до

Пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, пп. 1.4, 3.1, 4.1; Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р; Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, затвердженої Указом Президента України від 24 травня 2011 р. № 597 (597/2011). Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до планів науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних положень, українського та міжнародного законодавства та практики його реалізації, навести узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності та особливостей правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, а також на основі опрацювання зарубіжного досвіду та відповідного вітчизняного законодавства, надати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання даної сфери суспільних відносин.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі *завдання*:

- здійснити історико-правовий аналіз становлення та розвитку правового регулювання захисту прав дитини в Україні;
- надати оцінку сучасному стану забезпечення прав і свобод дитини в Україні;
- дослідити систему суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні, та визначити місце серед них Національної поліції;

- охарактеризувати нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини;
- визначити принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини;
- окреслити та надати характеристику формам та методам діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини;
- розглянути проблему взаємодії Національної поліції з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини;
- узагальнити зарубіжний досвід забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції та можливості його використання в Україні;
- з'ясувати проблеми імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України.

Об'єкт дослідження – сукупність правовідносин, що виникають під час здійснення Національною поліцією України діяльності щодо забезпечення прав і свобод дитини.

Предмет дослідження – правові засади діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є сукупність як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, в роботі за допомогою *логіко-семантичного* методу поглиблено загальний понятійний апарат (розділи 1-3). Так, *історико-правовий* метод дозволив здійснити аналіз історії становлення та розвитку правового регулювання захисту прав дитини в Україні (підрозділ 1.1). Оцінка сучасному стану забезпечення прав та свобод дитини в Україні була надана за допомогою використання методу *раціональної критики* (підрозділ 1.2). Система суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні була розглянута за допомогою методів *систематизація та аналізу* (підрозділ 1.3). За допомогою методу

документального аналізу було надано характеристику нормативно-правового забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини (підрозділ 2.1), та визначено принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини (підрозділ 2.2). Методи класифікації, групування та системно-структурний дозволили окреслити та надати характеристику формам та методам діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини (підрозділ 2.3). Проблема взаємодії Національної поліції з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини була розглянута за допомогою і статистичного методів (підрозділ 2.4). Порівняльно-правовий метод, а також методи моделювання та прогнозування було використано при дослідженні зарубіжного досвіду забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції та при визначенні можливостей його використання в Україні (підрозділ 3.1), а також при з'ясуванні проблем імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять відомості Єдиного державного реєстру приватних виконавців України та офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади, правова публіцистика, довідкові видання, статистичні й аналітичні матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним з перших комплексним дослідженням з моменту створення Національної поліції України, в якому на основі аналізу вітчизняного та міжнародного законодавства визначено сутність та особливості правових засад діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дитини, а також на основі опрацювання найбільш позитивного зарубіжного досвіду та наукових поглядів вітчизняних науковців, визначено шляхи удосконалення нормативно-правового забезпечення даної сфери

суспільних відносин. Основні наукові положення, які виносяться на захист, такі:

уперше:

- запропоновано розробити та прийняти окреме Положення «Про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини в Україні», в якому необхідно визначити: 1) конкретні суб'єкти, з якими взаємодіє Національна поліція у сфері забезпечення прав та свобод дитини; 2) взаємні права та обов'язки цих суб'єктів; 3) напрямки їх взаємодії та інструменти, які вони можуть використовувати у процесі спільної діяльності; 4) джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення спільної діяльності окреслених суб'єктів; тощо;

- обґрунтовано, що однією із найбільш суттєвих проблем у сфері забезпечення прав та свобод дитини в Україні є фактична відсутність правових норм, які визначають особливості правового регулювання прав дітей в умовах збройного конфлікту, зокрема за умов проведення антитерористичної операції (ООС);

- доведено, що вироблення критеріїв оцінювання якості та ефективності роботи органів Національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини дозволить визначати стан та рівень виконання Національною поліцією своїх завдань та функцій у цій сфері, що у свою чергу виступатиме важливим показником ефективності реалізації на національному рівні відповідних міжнародних норм і стандартів.

удосконалено:

- характеристику методу переконання в діяльності Нацполіції щодо забезпечення прав та свобод дитини. Зокрема акцентовано увагу, що переконання має особливе значення, адже роз'яснення прав та свобод, а також реальних можливостей їх реалізації необхідно проводити у такому віці, коли відбувається моральне та психічне становлення людини, формуються її моральні цінності та модель поведінки. Все це дозволяє

закріпити у свідомості дитини необхідні правові погляди та принципи поведінки;

- поняття «системи нормативно-правового забезпечення діяльності органів Національної поліції», яке запропоновано розуміти як сукупність законів і підзаконних та інших нормативних актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками – назвою, юридичною силою, порядком прийняття, набрання чинності та дії тощо., що в свою чергу створюють нормативно-правове поле для функціонування системи забезпечення прав і свобод дитини;

- періодизацію розвитку законодавства у сфері забезпечення прав та свобод. Зокрема виокремлено п'ять ключових етапів розвитку даного інституту: 1) часи існування Київської Русі; 2) період XIV – початок XVIII століття; 3) період існування Російської Імперії (XVIII – початок XX ст.); 4) часи існування СРСР (1917 – 1991 рр.); 5) становлення і розвитку правового регулювання захисту прав дитини у незалежній Україні (з 1991 р. і до сьогодення);

дістали подальший розвиток:

- теза про те, що незалежно від суб'єкту з яким співпрацює поліція, саме взаємодія дозволяє більш оперативно виявити та припинити порушення прав та свобод дитини, що беззаперечно позитивним чином відображається: по-перше, на якості захисту прав та свобод дитини, а по-друге, на іміджі самих органів Національної поліції України;

- обґрунтування, що історично саме Європа стала «колискою» численних міжнародно-правових актів у сфері забезпечення прав дітей як на загальнодержавному рівні, так і межах діяльності окремих служб, зокрема, поліції. Крім того, позитивність досвіду Єврозони також полягає в тому, що в її межах забезпечення прав дітей в діяльності поліції відбувається, по-перше, на загальноєвропейському рівні, по-друге – локальному, на території конкретних країн-членів даної міжнародної організації;

- твердження про те, що застосування працівниками Нацполіції такого методу, як примус, в рамках демократичного суспільства повинно відбуватись лише у тому випадку, коли були використані всі інші методи та застосовані заходи виховного характеру котрі не дали необхідних результатів. При цьому вказаний метод сприяє створенню в суспільстві впевненості, що їх права та свободи будуть захищені за будь-яких обставин і від будь-яких посягань;

- наукова думка про те, що взаємодія Нацполіції України з громадськістю щодо забезпечення прав та свобод дитини має важливе практичне значення, адже: по-перше, «зближає» органи поліції з громадськістю, тим самим підвищуючи рівень довіри останніх до перших; по-друге, дозволяє Нацполіції більш глибоко з'ясувати проблеми які існують у досліджуваній сфері.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого розроблення наукових питань щодо правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *правотворчості* – для подальшого удосконалення як загального законодавства, яке регулює питання забезпечення прав та свобод дитини, так і спеціального законодавства, яке визначає правові засади функціонування Національної поліції України у цій сфері;

- *практичній діяльності* – з метою підвищення якості та ефективності діяльності Національної поліції та її підрозділів у сфері захисту та забезпечення прав та свобод дитини

- *освітньому процесі* – під час підготовки підручників з дисципліни «Адміністративне право» та навчально-методичних матеріалів для підготовки майбутніх поліцейських (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ).

Апробація результатів дослідження. Підсумки розробки проблеми у цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені на міжнародних конференціях: Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні (м. Харків, 15-16 липня 2016 року); «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 3-4 березня 2017 р.); Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики (м. Одеса, Україна, 7–8 грудня 2018 р.).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок, список використаних джерел містить 261 найменування і займає 28 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ

1.1. Становлення та розвиток правового регулювання захисту прав дитини в Україні

Питання захисту прав дітей має глибокі корені, адже протягом всього існування людства саме діти найчастіше були і залишаються найслабкішою і найбеззахиснішою ланкою суспільства. А тому, перш ніж удосконалювати правове регулювання цієї сфери слід «поглянути в історію» законодавства України про захист прав дитини. Адже знання історії допомагає уникнути помилок минулого, та окреслити вектори розвитку відповідного інституту у майбутньому. Перш за все відзначимо, що історія виникнення прав дітей в Україні та в цілому у світі як елемент механізму розбудови правової держави має свої етапи, щодо визначення та тлумачення яких існують різні підходи. Так, одна група вчених в питанні дослідження історії законодавства щодо адміністративно-правового захисту прав дитини виділяють три історичні періоди розвитку: домонопольний; монопольний; післямонопольний [63, с. 4; 69, с. 4; 174, с. 170]. Інші ж науковці розглядають питання періодизації включаючи такі етапи: 1) часи існування на території України княжої держави (Київської Русі й Галицько-Волинського князівства) та литовсько-польської доби; 2) часи існування козаччини і Гетьманської держави; 3) третій період пов'язаний із становленням України за часів радянської влади; 4) новітній період історії розвитку гарантій захисту прав і свобод дитини було викликано розбудовою сучасної української держави і права [234, с. 73-74]. У деяких наукових працях зустрічаються періодизації які мають за свою основу міжнародний досвід, тому їх етапи поділяються на:

міжнародний – акти, прийняті на всесвітньому рівні; національний (стосовно України): а) попередній – до прийняття Конституції України (1990-1996 рр.); б) сучасний – після прийняття Конституції України (від 1996 р. до сьогодення) [137, с. 41].

На наш погляд, перш ніж запропонувати свою періодизацію є доречним наголосити, що історична доля правового статусу неповнолітніх відрізняється не меншою, а, мабуть, найбільшою звивистістю, ніж історія розвитку правового статусу особистості взагалі. Довгий час діти, як громадяни, які не досягли повноліття, а отже, і нікого визнаного державою і суспільством мінімально необхідного рівня фізичного і психічного розвитку, взагалі не визнавалися самостійним суб'єктом права. Слід зазначити, що основи правового статусу громадян закладалися вже в таких найдавніших державах, як античні Греція і Рим. В Афінах громадяни користувалися особистою недоторканністю (частково це поширювалося навіть на рабів), свободою слова і політичними правами. Діти в найдавніших державах розцінювалися виключно як приналежність главі сім'ї і наділялися єдиною обов'язком по увазі його велінням [71, с. 97].

На території України початком законодавчої регламентації життя населення загалом та дитини зокрема, слід вважати часи існування Київської Русі, що знаменується X – XIII століттями. Наступними етапами запропоновано встановити: період з XIV до початку XVIII століття; період існування Російської Імперії (з XVIII - початку XX ст.); часи існування СРСР (з 1917-1991 рр.); та становлення і розвитку правового регулювання захисту прав дитини у незалежній Україні (починаючи з 1991 року і до сьогодення).

Так, продовжуючи аналіз першого етапу розвитку правового регулювання прав дитини слід зазначити, що при розгляді письмових документів тієї пори стає зрозуміло, що діти, як соціальний прошарок, не мали великого масиву правомочностей. Якщо не враховувати правовідносини, пов'язані із спадщиною, то міра можливої поведінки

останніх у сім'ї та соціумі визначалась переважно звичаями і традиціями, а також батьками та керівниками общини. По суті, діти у зазначений період ще не мали самостійного, відокремленого від дорослих чоловіків правового статусу [101, с. 29]. Однак, напевне першим суттєвим нормативним актом, що де містились норми, що захищали права дітей стала «Руська правда», укладачем якої був Ярослав Мудрий. Цей документ складався з декількох частин. Перша датована VII–VIII ст., а друга – серединою XI ст. Що стосується третьої, то вона є продуктом діяльності Володимира Мономаха. Остання редакція містить більше згадок про права дітей. Наприклад, у ст. 106 «Руської Правди» уже детально йшла мова про дітей, як про спадкоємців, де передбачалося право за матір'ю залишати все своє майно за заповітом без обмеження будь-якого з дітей, синові чи дочці, як від першого, так і другого шлюбу, залежно лише ставленням до неї дітей. Так, ст. 101 «Руської Правди» покладала обов'язок на вдову із малолітніми дітьми оберігати сімейне майно для передачі його дітям, і як обов'язок, виплатити дітям усе втрачене. Після хрещення Русі на зміну язичницьким приписами прийшли церковні [31, с. 75].

Так, до «Руської Правди» були внесені зміни, де почали ділити дітей на законних і незаконнонароджених. Так, ст. 98 «Руської Правди» визначає незаконно народженими дітьми, які не можуть бути спадкоємцями – «діти пана, народжених від «раби». Так, дослідження А. І. Загоровського показали, що в глибоку давнину до «рабьих» (дітей, народжених від «раби») ставились поблажливо, для них не був закритий шлях навіть до великокняжого престолу [55, с. 3]. Таким чином, у «Руській Правді» як першій пам'ятці історії права, на думку А. М. Нечаєвої, знайшли своє відображення звичаї XI–XIV ст., що стосуються деяких сторін адміністративно правового захисту прав дитини [144, с.10]. Слід зазначити, що правила, які стосуються дітей, містились у «Соборном Уложении» 1649 р. царя Олексія Михайловича [212, с. 345]. Відносини між батьками і дітьми могли

складатися так, що за батьками зберігалось право продавати своїх дітей в холопство [140, с. 325]. Також залишалось право батька і матері віддавати своїх дітей в кабалу, коли батьки самі переходили в холопство [96, с. 171]. З часом це право переходить у служіння «в работу на урочные годы». Таким чином, на думку А.М. Нечаєвої, як і раніше, звичаї та закони не визначали меж права батьків «направляти своїх дітей», яке замінило собою давнє право на життя дитини [144, с. 20]. Бути «незаконно народженим» вважалося ганебним і «назвавший кого-либо таковым неправильно должен был платить за бесчестье». Батьківська влада, як і раніше, була двоїстою, тобто належала обом батькам. Вбивство сина чи дочки тягло за собою для батьків лише тюремне ув'язнення на рік, а після відбуття – церковну покуту [54, с. 420; 96, с. 171].

Подальші зміни в реалізації прав дитини пов'язані зі зрушеннями у державному ладі України після Визвольної війни середини XVII ст., що було пов'язано із формуванням власної держави та національної правової системи. У Козацько-Гетьманській Україні було створено декілька нормативно-правових актів, якими регулювалися юридичні питання соціальних прав населення даної країни. Зокрема, у вперше створено всеохоплюючий акт національного права – «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 року, де містились норми, що закріплювали права дитини під час здійснення правосуддя, а саме неповноліття людини визнавалося як пом'якшуюча обставина [104, с. 29].

Слід відмітити, що суттєві зміни у сфері захисту прав та свобод дитини були внесені коли територія України знаходилась у складі Російської імперії, правова система якої прямо впливала на соціальні процеси нашої країни. Зокрема, якщо говорити безпосереднє є юридичне регулювання захисту прав дитини, то перші кроки у цьому напрямку були зроблені указом Петра I від 31 січня 1712 р. «Об учреждении во всех губерниях гошпиталей», на підставі якого створено губернські лікарні, які були призначені для утримання

позашлюбних немовлят, вперше було наголошено на необхідності навчання малолітніх дітей не лише заможних батьків, але й бідних. При цьому у школах, які створювались при монастирях, поряд з навчанням здійснювалась також опіка. Указом Петра I від 4 листопада 1714 р. вперше було передбачено право осіб, які здійснювали догляд за дитиною, на грошову допомогу у розмірі 3 крб. на рік. Ця політика була продовжена Катериною II, яка передбачила право родини, яка брала на утримання у зимовий період незаконнонароджену дитину-сироту, на отримання грошової допомоги, розмір якої диференціювався залежно від віку такої дитини [245, с. 229]. У цьому ж 1714 р. Петром I був встановив вік для вступу в шлюб, який для нареченої складав 17 років, для нареченого – 20 років; в 1724 р. встановлювали пряму заборону віддавати дітей у шлюб без їхньої згоди та давати обітницю постригу від імені своїх малолітніх дітей; в 1771 р. Петро I став обмежувати батьківську владу [54, с. 269-272; 161, с. 86].

За часів правління Катерини II батьки, як і раніше, могли карати своїх дітей та могли відправити їх в «смирительные дома», які стали створювати з 1775 р. відповідно до ст. 391 Указу «Установи для управління губерній». Але, окрім цього роки її царювання значна увага приділяється адміністративно-організаційним змінам у влаштуванні дітей-сиріт, а у відношенні дітей залишених без сім'ї та були створені спеціальні установи для. Так, 1 вересня 1763 р. Маніфестом «Про заснування Виховного Будинку з особливим госпіталем для незаможних породіль» був організований притулок. Будувалися притулки на пожертвування, за ініціативою благодійників і не тільки. У Зводі Законів громадського піклування за параграфом 192 засновувалися «Сирітські доми» для піклування і виховання дітей, що залишилися після батьків без їжі; жіночої статі діти невільників, що знаходяться на кріпацьких роботах; осиротілі немовлята померлих у клініці матерів [111, с. 64].

Наступні зміни у правовому регулюванні захисту прав дитини виражаються у нормах Зводу законів Російської імперії, які визначали правовий статус дитини. Так, дитина до 14 років була позбавлена будь-якої цивільної дієздатності, діти від 14 до 17 років вважались малолітніми і мали незначні права, а діти віком від 17 до 20 років - неповнолітніми. Усім без винятку дітям належали і певні права, зокрема, право на життя, право на батьківське виховання, на спільне проживання з батьками, на виховання в православній вірі [92, с. 14; 42, с. 150]. Але, нарівні з цим, батьківська влада над дітьми трактувалась досить широко. Згідно зі ст. 164 тому X Зводу, влада в сім'ї належала батькові і поширювалась на дітей будь-якого віку і статі. Припинялась батьківська влада лише зі смертю батька або позбавленням його прав. До непокірних дітей батьки могли застосовувати домашні виправні заходи, а якщо такі заходи, на думку батьків, не допомогли, вони могли клопотати про ув'язнення дитини. Разом з тим, батьки були зобов'язані годувати, одягати, виховувати дитину в доброті і чесності, дочок батьки були зобов'язані видати заміж [145, с. 154; 42, с. 151]. Тож ми бачимо, що законодавчими актами цього періоду роль держави у сфері захисту дитини її прав та свобод отримала суттєве підвищення та почала виходити на новий рівень. Саме у цей період права дитини стають предметом теорії та практики міжнародного права. Так уперше про «інтереси дитини» на початку XX ст. було згадано іще на Гаазькій конференції з міжнародного приватного права, що відбулася в 1902 р.

Переходячи до наступного етапу який знаменується переходом до радянської влади, слід відзначити, що все законодавче регулювання правового статусу дітей на території Російської держави аж до Жовтневої революції як і раніше зводилося до встановлення правил переважно релігійного, морального і станового характеру [1, с. 23-26]. Тому зрозуміло, що наступний етап розвитку гарантій прав і свобод дитини пов'язаний з

становленням України за часів радянської влади, де всі зміни у сфері захисту дитини супроводжувались Жовтневою революцією 1917 р.

Аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що одним із найважливіших етапів становлення сучасного українського законодавства, яке визначає гарантії прав і свобод дитини пов'язаний із існуванням СРСР, до складу якого входила наша держава протягом багатьох років. Початок даного етапу нерозривно пов'язаний із Жовтневою революцією 1917 року. Слід відзначити, що деякі вчені, зокрема Л.В. Отирба, поділяють радянський період та відповідний вплив тогочасного законодавства в сфері захисту прав дитини на два підетапи розвитку. Перший настає з 1917 р. – період розвитку соціалізму (становлення законодавства щодо захисту материнства і дитинства) та другий – після прийняття Конституції СРСР 1977 року, якою була створена система допомог та соціальних послуг у сфері захисту дитинства [160, с. 16]. Однак, на наш погляд періодизація, яка була запропонована вказаним вище автором не зовсім є доречною, особливо якщо враховувати особливості політичного та соціально-економічного розвитку України у той історичний період. На наш погляд, Радянський період найбільш доцільно поділити на етапи: до Другої Світової війни та після неї. Така періодизація в першу чергу пов'язана із розвитком міжнародного законодавства у цій сфері.

Повертаючись до періоду радянської влади в Україні слід вказати, що з грудня 1917 року були створені спеціальні відділи, до обов'язків яких відносилася охорона материнства і дитинства. При цьому у Декреті про створення таких відділів зазначалось, що охорона материнства як соціальної функції жінки, а також охорона дитинства – прямий обов'язок держави [62, с. 3]. Не можна не відзначити, що протягом всього існування СРСР було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.), які закріпили позитивні наслідки соціальної революції. Суттєвий вплив на подальший розвиток як соціального статусу дитини загалом так і ролі держави в захисті

прав та свобод останньої було зроблено шляхом прийняття «Декларація про соціальне виховання дітей» від 1 липня 1920 року та «Кодекс законів про народну освіту» від 22 листопада 1922 року.

Вказана вище Декларація мала за мету бути частиною плану комуністичного перетворення суспільства й визначала основні принципи політики УСРР у галузі освіти, зокрема в частині виховання дітей в дусі комунізму, трудового виховання, поєднання навчання і виховання у єдиному процесі [103, с. 67-68]. Крім того, даним нормативно-правовим актом декларувалось створення такої системи охорони дитинства, що передбачала не лише освіту та виховання, а й поліпшення умов життя дітей, особливо безпритульних. Задля останніх створювались дитячі будинки, так звані «маяки нового суспільства» [16, с. 264; 246, с. 212-213]. Окремі норми Декларації трактувались з позицій теорії «відмирання школи», тобто замість шкіл рекомендувались дитячі будинки, створювались дитячі комуни, основним підручником проголошувалося життя, недооцінювалася роль сім'ї у вихованні дітей (виходили з помилкової думки про неминуче відмирання сім'ї в умовах соціалізму), а саме соціальне виховання розглядалося як засіб руйнування сім'ї і усунення її від виховання дітей [56, с. 632; 246, с. 212]. Тож, в процесі реалізації цієї програми передбачалося створення цілої мережі закладів соціального виховання дітей до 15 років: дитячі майданчики, дитячі садки, школи-клуби неповного дня, крім того, для безпритульних дітей: колектори, розподільники, приймальники, дитячі будинки-комуни [29, с. 187; 216, с. 659-660; 246, с. 213]. З цього приводу Я.А. Мамонтов у часи дії вказаного акту у своїх працях наголошував, що держава не повинна брати на себе виховання дитини повністю: дитина має право виховуватися в сім'ї, водночас батьки мають право самостійно визначати шляхи виховання власної дитини [16, с. 256]. Із вказаною позицією дуже складно не погодитись.

Але, навіть з урахування позиції вимирання сім'ї як такої, чи не вперше в історії України Декларація висунула ідею захисту прав дітей, а саме:

вважалось за потрібне взяти на облік усіх дітей віком від 7 до 15 років, як тих, які вже ввійшли в систему соціального виховання, так і тих, що не відвідують жодної освітньо-виховної установи; використати всі засоби для забезпечення прав кожної дитини на освіту, матеріальне забезпечення, виховання, охорону здоров'я, педагогічний (а не суто юридичний) вплив на правопорушників; вилучити дитину «з вулиці», передати через колектор або розподільник до виховного закладу (боротьба з безпритульністю); захистити права і тієї дитини, яка живе в сім'ї, але потребує допомоги [167, с. 208].

Що стосується «Кодексу законів про народну освіту в УСРР», то він визначив систему навчально-виховних установ для дітей: дитячий садок для дітей від 4 до 8 років; дитячий будинок-інтернат для дітей від 8 до 15-17 років; денний дитячий будинок для дітей до 15 років; трудова школа для дітей від 8 до 15 років [216, с. 651, 660].

Важливе значення для розвитку захисту прав дитини, як ми вже відзначили вище, стало міжнародне законодавство. Так, початком діяльності міжнародно-правового регулювання в галузі захисту прав дітей вважається створення у 1923 р. Міжнародного союзу порятунку дітей [110, с. 42]. У той час права дітей розглядалися в основному в контексті заходів, які необхідно було прийняти відносно рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми. Союзом було розроблено міжнародний акт – Декларацію прав дитини (Женевську декларацію), що стала першим міжнародним документом, в якому ставилася проблема прав малолітньої людини та було сформульовано право дитини: на допомогу, виховання, захист, тобто в тих сферах життя, де раніше йшлося тільки про філантропію. Декларація також була спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини. Однак, на жаль слід констатувати, що цей документ мав лише декларативний характер, і тому реальний правовий захист був можливий через створення норм національного права на основі прийняття державами міжнародних договорів [156, с. 14].

Увага до прав дитини досить конкретно приділялась у Конституціях УРСР 1919 р. і 1929 р. та 1937 р. в яких поступово розвивались механізми реалізації прав та свобод дитини. Наприклад, норми Конституції 1937 р. стосувались: забезпечення прав дітей на освіту, шляхом впровадження загальнообов'язкової початкової та безоплатної вищої освіти, а також системи державних стипендій; забезпечення прав дітей на охорону життя і здоров'я, шляхом впровадження безоплатного оздоровлення та лікування дітей незалежно від соціального статусу. Однак, на наше переконання, найсуттєвішим було закріплення заборони примусової праці дітей, у зв'язку з чим було встановлено покарання для осіб, які займаються примусовою експлуатацією дитячої праці [234, с. 74].

Питання прав дитини і їх захисту в повоєнному світі отримали своє закріплення в Загальній декларації прав людини 1948 р., у Міжнародних пактах 1966 р., інших міжнародних договорах правозахисного змісту. У подальшому ж міжнародні стандарти у сфері прав дитини і правовий механізм їх захисту були унормовані в інших документах ООН, зокрема, в першому спеціальному акті ООН про права і свободи дитини – в Декларації прав дитини 1959 року. У преамбулі цієї Декларації зазначається, що дитина, через її фізичну та розумову незрілість має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. З огляду на це, існує нагальна необхідність у закріпленні основних соціальних і правових принципів захисту добробуту дітей на національному і міжнародному рівнях, які мають на меті привернути увагу світової громадськості до глобальної проблеми забезпечення прав дитини. У Декларації прав дитини ООН 1959 року також було сформульовано 10 основних принципів, реалізація яких мала на меті забезпечення «щасливого дитинства» та зобов'язала людство надати дітям усе найкраще. Ця Декларація та успішна діяльність Дитячого фонду ООН створили основу

конвенційного та інституційного міжнародного механізму захисту прав дитини у світі [101, с. 32].

В Україні, у згаданий нами повоєнний період конституційні права дитини отримали новий рівень розвитку. Цьому сприяли: зміцнення матеріальної бази колишнього СРСР; міжнародні стандарти у сфері прав дитини, ратифіковані в колишньому СРСР. Слід також відзначити, що у діючий на той час Конституції, реалізації основних прав і свобод громадян була присвячена ціла глава, разом із тим, не повністю враховано стандарти прав дитини, закріплені в міжнародно-правових актах, учасницею яких на той час вже була УРСР. До числа основних міжнародно-правових актів у досліджуваній нами галузі, слід віднести: Європейську конвенцію захисту прав і основних свобод людини 1950 року (підписану Україною 09.12.1995 р.; ратифіковану Україною 17.07.1997 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (підписаний – 20.03.1968 р.; ратифікований - 19.10.1973 р.; вступив у дію для України – 03.01.1976 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року (відповідно 20.03.1968 р.; 19.10.1973 р.; 23.03.1976 р.); Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року (набрав чинності 23.03.1976 р; Україна приєдналася 25.12.1990 р.); Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року (підписану Україною 17.07.1980 р.; ратифіковану Україною 24.12.1980 р.; набрала чинності для України 3.09.1981 р.) [110 с. 42-43]; прийняття нової Конституції СРСР 1977 р. і Української РСР 20 квітня 1978 р., у яких удосконалені конституційні права дитини; задіяння потенціалу дитячих організацій, насамперед, піонерів, для посилення потенціалу радянської державно-партійної системи.

Тож, нормами Конституції УССР 1978 року та іншими нормативно-правовими актами було закріплено, що державою охороняється материнство і дитинство шляхом створення умов, які дають можливість поєднувати працю

з материнством; правового захисту та матеріальної підтримки материнства й дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям, поступового скорочення робочого часу жінок, які мають малолітніх дітей, унормуванням права дітей на безоплатну освіту всіх видів та захистом інституту сім'ї, материнства та дитинства, зокрема, у частині надання допомоги і пільг багатодітним сім'ям [99, с. 131-132]. Крім того, держава з метою забезпечення реалізації прав дітей створює широку мережу дитячих закладів, виплачує допомогу при народженні дитини, надає допомогу і пільги багатодітним сім'ям, а також інші види допомог сім'ї.

Завершення цього періоду та започаткування нового ознаменувалося прийняттям Конвенції про права дитини, затвердженої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. № 44/25 [202]. Метою цієї Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються до певної міри щодня в усіх країнах. В ній беруться до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав, що є дуже важливим фактором. На першому плані у цьому документі стоять права дитини [20]. Держави-учасниці Конвенції зобов'язалися вживати всі необхідні законодавчі, адміністративні та інші заходи для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції.

Так, 27 лютого 1991 р. Україна, однією з перших серед країн – членів ООН, ратифікувала Конвенцію, чим взяла на себе зобов'язання вживати всі необхідні заходи для забезпечення та підтримання на належному рівні захисту прав та законних інтересів дитини [202]. Важливим кроком щодо виконання таких зобов'язань стало затвердження указом Президента України Національної програми «Діти України» [192] від 18 січня 1996 року, яка в рамках реалізації вище згаданої Конвенції ставила за мету покращення становища дітей, їх соціального захисту, створення сприятливих умов для фізичного, інтелектуального й духовного розвитку, майбутньої повноцінної

життєдіяльності, а також включала в себе питання з гармонізації українського законодавства з положеннями Конвенції 1989 року.

Далі, в контексті гармонізації національного та міжнародного законодавства що захисту прав та свобод дитини слід відмітити ратифікацію таких міжнародних нормативно-правових актів: 1) Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року (набула чинності для України 1 вересня 2006 року) [200] своїми цілями передбачає: а) забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої з Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав, та б) забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах. Договірні держави вживатимуть усіх належних заходів для забезпечення досягнення цілей Конвенції на їхніх територіях. Для цього вони використовують найшвидші процедури, наявні в їхньому розпорядженні. 2) Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року (в Україні набрала чинності з 1 квітня 2007 року) [201], зміст якої стосувався найвищих інтересів дітей з: підтримки їхніх прав, надання дітям процесуальних прав та сприяння здійсненню ними цих прав шляхом забезпечення становища, при якому діти особисто або через інших осіб чи органи поінформовані та допущені до участі в розгляді судових справ, які їх стосувалися.

Окрім цього не менш важливими були кроки українського законодавця з прийняття ряду законів таких як: Закон України «Про громадянство» (1991 р.) [177], який вимагає письмової згоди 14-річної дитини під час зміни її громадянства, а після досягнення 16 років зміни проводяться за власною заявою дитини; Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.) [178], де соціальні права дітей реалізуються шляхом обов'язку держави надавати допомогу багатодітним сім'ям для забезпечення дитини харчуванням, одягом та житлом; Закон України «Про освіту» (редакція

1991 р. - нині втратила чинність) [196] встановив обов'язкове шкільне навчання дітей віком від 6–7 і до 15 років; створення Всеукраїнського комітету захисту прав дитини (1993 р.) [202]; Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.) [199]; Цивільний [248] та Сімейний кодекси України [215]; Закони України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [181] та «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [197], а також ряд інших законів, спрямованих на забезпечення захисту прав та інтересів дітей, які будуть розглянуті нами у подальшому.

Завершуючи представлене наукове дослідження можна констатувати, що найбільший «стрибок» у сфері становлення та розвиток правового регулювання захисту прав дитини в Україні був пов'язаний із Женевською декларацією прав дитини від 1924 р. та Декларацією прав дитини ООН від 1959 які спонукали уряд країн-учасниць до вчинення дій які б мали за мету добробут дитини, зокрема в частині: надання загальної початкової освіти для кожної дитини незалежно від її соціального статусу та соціального статусу батьків; надання суцільного оздоровлення та лікування дітей; введення заборони примусової праці дітей і встановлення покарання для осіб, які займаються примусовою експлуатацією дитячої праці; боротьба з дитячою безпритульністю як із наслідком революційних перетворень та ін.

У підсумку хотілося б відзначити, що дослідження історії та зарубіжного досвіду в контексті захисту прав дитини має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки це дозволяє побачити, насамперед, варіативність нормативно-правових моделей забезпечення, охорони та захисту прав дитини, які застосовуються у різних державах, а також конкретну ефективність або неефективність їх впровадження у суспільну практику [126]. Водночас слід пам'ятати, що розвиток правового

регулювання захисту прав дитини потребує постійного моніторингу та удосконалення відповідно до розвитку українського суспільства.

1.2. Сучасний стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні

Соціально-правовий захист населення є одним із головних атрибутів будь-якої прогресивної європейської держави. Особливе місце у сфері забезпечення прав і свобод людини посідає безпосередньо забезпечення прав дітей, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності якісно відображають рівень гуманності й цивілізованості суспільства [224, с. 2]. Слід погодитися з тим, що діти - це особлива соціально-демографічна група населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права [40, с. 38]. Така тенденція відображена в розгалуженій на сьогодні системи нормативно-правових актів, які безпосередньо закріплюють юридичний механізм забезпечення, охорони та захисту прав дитини в Україні та в цілому відповідають міжнародним стандартам у сфері прав дитини, що закріплені у розглянутих нами раніше конвенціях. Однак, незважаючи на пріоритетні завдання держави по інтеграції до Європейського союзу та імплементації норм міжнародного права та міжнародних стандартів, політико-правові та соціально-економічні реалії сьогодення супроводжуються негативним подіями пов'язаними з проведенням антитерористичної операції (АТО) на Сході України яка отримала свій початок у 2014 р.

Так, за свідченнями Департаменту соціального захисту населення Луганської ОДА, яким створено та ведеться Реєстр поранених та загиблих із числа цивільних осіб за період проведення АТО на підконтрольній українській владі території, інформація в якому оновлюється щоквартально містить відомості щодо 7 загиблих та 27 поранених дітей в тому числі дітей

віком до 18 років з 336 загиблих та 552 поранених загалом. Реєстр по Донецькій області за вказаний період не відомо [49]. Але, ситуація набагато гірше за межами української влади. Так, за даними 22-й, Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) про ситуацію з правами людини в Україні. За весь період конфлікту, початок якого відраховується з 14 квітня 2014 року, загинули як мінімум 2725 цивільних осіб, в тому числі 140 дітей, до цієї цифри входять 93 хлопчика, 47 дівчат, включаючи 80 дітей, які загинули внаслідок того, що 17 липня 2014 року було збитого літака рейсу МН17. Тож, останні події, стали причиною того, що в рамках програм реформування соціальної сфери України почали відбуватися значні складнощі, зокрема в рамках соціальних програм щодо підтримки дітей [48].

Такий стан речей і підштовхує нас до дослідження існуючого на сьогодні стану забезпечення прав та свобод дитини, теоретичних і практичних проблем їх забезпечення в Україні, що тісно пов'язано з розвитком соціальної, правової держави, орієнтованої на досвід країн з високим рівнем демократії. Так, основою державних інститутів правового та соціального захисту населення виступають положення Конституції України, де зазначається, що «...людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Ст. 28 Конституції України акцентує увагу на повазі до її гідності «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню чи покаранню». У статті 46 Конституції України йдеться про те, що «...усі без виключення громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них

обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених чинним законодавством». Ці норми дають, можливість зрозуміти, що держава зобов'язується по захисту та забезпеченню населення. Це, зокрема, стосується її правового та соціального захисту та гарантування прав та свобод дитини. У ст. 52 записано, що «... будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом». ст. 52 також закріплює механізми щодо упередження дискримінації дітей: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним». До того ж, держава бере на себе обов'язок утримувати та виховувати дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, підтримувати і заохочувати благодійницьку діяльність щодо дітей [89].

На сьогодні, ключовим елементом в забезпечення прав та свобод дитини дітей, як ми вже визначали вище, є законодавство, що включає в себе ряд міжнародних та національних нормативно-правових актів, які визначають стратегічні напрямки діяльності державних органів у забезпеченні прав і свобод дітей. Одним з найбільш визначних актів у даному питанні є вже згадувана нами Декларації прав дитини 1959 року ООН, яка проголосила, що перелічені в ній права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків та обмежень; та, «Світова конституція прав дитини» - Конвенція про права дитини, про яку зараз і буде йти мова. Норми цієї конвенції діють як складова національного законодавства України з 27 вересня 1991 року, тобто з часу її ратифікації Україною [123, с. 6]. Ратифікація Конвенції означає, що уряди беруть на себе зобов'язання забезпечити дитині зростання у безпечних та сприятливих умовах, маючи доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, а також високого рівня життя. Вони також погоджуються захищати дітей від дискримінації, сексуальної та комерційної експлуатації та насильства, і особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців. Конвенція містить повний перелік прав дитини: на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з

боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину. Метою цієї Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються до певної міри щодня в усіх країнах. В ній беруться до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав, що є дуже важливим фактором. На першому плані у цьому документі стоять права дитини.

Права, викладені в Конвенції, умовно можна поділити на три частини:

1) забезпечення: право володіти певними речами, отримувати певні послуги та мати доступ до будь-чого (мова йде про ім'я та громадянство, медичний догляд, освіту, відпочинок та ігри, опікування інвалідами, сиротами та біженцями);

2) захист: право бути захищеним від дій, що завдають шкоди дитині (наприклад, від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної, економічної чи сексуальної експлуатації, фізичного чи психічного знущання тощо);

3) участь: дитина має право бути почутою, коли приймаються рішення, що стосуються її життя.

Підростаючи, дитина повинна мати дедалі більше можливостей брати участь у житті суспільства, готуватися до самостійного життя, користуватися правами свободи думки та слова, вибору культури, релігії та мови

[119, с. 121]. Держави-учасниці, що ратифікували вказаний вище нормативно-правовий акт, мають вживати на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях усіх необхідних заходів по забезпеченню прав та свобод дитини. Вони повинні захищати дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини [106, с. 91].

Слід також вказати, що керуючись ст. 4 та ч. 1 ст. 19 Конвенції про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання вжити законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення їх економічних, соціальних і культурних прав визнаних у цій Конвенції, у тому числі і щодо захисту дітей від насильства у всіх його проявах, недбалого піклування та ін. Тож, наша держава, виступаючи учасницею зобов'язалась вживати таких заходів у максимальних рамках наявних ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва. Наслідком цього набули чинності і стали складовою національного законодавства такі міжнародні документи у галузі прав дитини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України:

- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (ратифіковано 3 квітня 2003 р.) [241];

- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (ратифіковано 23 червня 2004 р. із заявою), який передбачає вжиття державами учасницями всіх можливих заходів у цілях попередження такого вербування і використання, включаючи вжиття правових заходів, необхідних для заборони і криміналізації такої практики. Передбачаючи при цьому заборону вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку у збройні групи, відмінні від збройних сил держави [242];

– Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав з питань повернення неповнолітніх у держави їх постійного проживання (ратифіковано 12 січня 2005 р.);

– Конвенція про контакт з дітьми (ратифікована 20 вересня 2006 р.) в якій проголошується, що дитина та її батьки мають право встановлювати й підтримувати регулярний контакт один з одним. З урахуванням найвищих інтересів дитини може бути встановлено контакт між дитиною та особами, що не є її батьками, але мають сімейні зв'язки з дитиною. Встановлюється право дитини бути поінформованою, отримувати консультації та висловлювати свою думку [85];

– Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (ратифіковано 11 січня 2006 р.) своїми цілями передбачає: а) забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої з Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав, та б) забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах. Договірні держави вживатимуть усіх належних заходів для забезпечення досягнення цілей Конвенції на їхніх територіях. Для цього вони використовують найшвидші процедури, наявні в їхньому розпорядженні;

– Конвенція про стягнення аліментів за кордоном (приєднання 20 липня 2006 р. із заявою) метою якої є спрощення стягнення аліментів, на які особа яка заявляє своє на них право, та перебуває на території однієї з іншої особи, яка підпадає під юрисдикцію іншої Договірної держави;

– Європейська конвенція про здійснення прав дітей (в Україні набрала чинності з 1 квітня 2007 року). Предметом цієї Конвенції є – у найвищих інтересах дітей – підтримка їхніх прав, надання дітям процесуальних прав та сприяння здійсненню ними цих прав шляхом забезпечення становища, при

якому діти особисто або через інших осіб чи органи поінформовані та допущені до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються;

- Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права (приєднання 14 вересня 2006 р. із заявою та застереженням);

- Європейська соціальна хартія (переглянута) (ратифіковано 14 вересня 2006 р. із заявами);

- Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей у рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права (приєднання 14 вересня 2006 р. із заявами та застереженням);

- Європейська конвенція про контакт з дітьми (ратифіковано 20 вересня 2006 р. із заявою);

- Європейська конвенція про громадянство (ратифіковано 20 вересня 2006 р. із застереженням та заявою);

- Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (ратифіковано 6 березня 2008 р. із заявами та застереженням);

- Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (ратифіковано 14 січня 2009 р.);

- Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано 29 листопада 2010 р.).

На підставі положень Конституції України, Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних документів 26 квітня 2001 року прийнято Закон України «Про охорону дитинства», а також ряд інших законів, спрямованих на забезпечення захисту прав та інтересів дітей.

Так, Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я,

освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Окрім цього особливий вклад Закону «Про охорону дитинства» полягає у встановленні найважливіші права та свободи дитини: право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я, право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу, право на ім'я та громадянство, право на достатній життєвий рівень, право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації, право на захист від усіх форм насильства та ін., а їх реалізація здійснюється через закріплення певної системи заходів по сприянню охорони прав та свобод дитини, що міститься у статті 4 зазначеного закону через: 1) забезпечення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері; 2) забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності; 3) проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства; 4) встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди [199]. Вагомим здобутком цього Закону є включення до його змісту розділу щодо забезпечення прав дитини, яка перебуває у несприятливих та екстремальних ситуаціях, тобто такі, що потребують особливого захисту держави [199].

Загалом, у всій системі соціального законодавства та у системі законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми та дітей зокрема, зберігається тенденція до його спеціалізації [256]. Це зумовлює те, що такими актами Україна передбачає широкий спектр різних прав дітей та різноманітні заходи щодо охорони цих прав. Серед таких актів слід назвати закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [178], «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [180], також до спеціалізованих законів, що регулюють здійснення соціального захисту окремих категорій сімей з дітьми, можна віднести закони України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [204], «Про основи соціальної захищеності інвалідів» [198], «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [181], «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [179], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [183] та ін.

Дуже важливим для захисту прав дітей, у тому числі майнових, стало прийняття Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей». Звичайно, є законодавчі акти, які зосереджують увагу на якомусь конкретному праві дитини. Зокрема, право на освіту передбачено законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту». Право на охорону й захист здоров'я дітей закріплено у Законі України «Про дитяче харчування». Цивільним кодексом України – встановлено і забезпечено особисті немайнові та майнові права дітей. Захист права дитини на достатній життєвий рівень, можливий завдяки призначенню тимчасової державної допомоги дітям, місце проживання батьків яких невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину (постанова Кабміну

України «Про порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, місце проживання батьків яких невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину» від 22.02.2006 року).

Трудові права дитини захищені нормами Закону України «Про охорону праці», Кодексом законів про працю України [79, с. 87]. У Кримінальному кодексі України (№ 2341-III від 5.04.2001 р.) визначаються види злочинів, які пов'язані із жорстоким поведінням з дітьми, зокрема, умисне вбивство дітей; доведення дітей до самогубства; нанесення тілесних ушкоджень; побої та мордування; катування; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини тощо.

Обов'язково в контексті обраної у дисертаційному дослідженні проблематики слід вказати, що протягом останніх років в Україні реалізовувались державні програми, спрямовані на забезпечення прав дитини, зокрема такі, як:

- Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки (затверджено постановою КМУ від 11 травня 2006 р. №623);
- Державна програма підтримки сім'ї на період до 2010 року (затверджено постановою КМУ від 19 лютого 2007 р. № 244);
- Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року (затверджено постановою КМУ від 7 березня 2007 р. № 410);
- Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (затверджено постановою КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 1242).

Постановою Верховної Ради України від 1 січня 2006 р. затверджена Державна цільова програма розвитку національного усиновлення дітей України «Кожній дитині – власну родину». Уведення в дію положень цієї Програми повинно створити сприятливі умови для реалізації положень

Конвенції ООН про права дитини у частині, яка декларує, що пріоритетною формою влаштування дитини є сім'я, а також Закону № 2402-III, яким визначено, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, обов'язково повинні бути передані під опіку чи піклування або на усиновлення, яке допускається виключно в інтересах дитини. Із введенням у дію цієї Програми в Україні запроваджено систему контролю, яка забезпечить здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей у порядку, затвердженому постановою КМУ від 8 жовтня 2008 р. № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей». Окрім того, її реалізація передбачає створення спрощеного механізму усиновлення дітей громадянами нашої держави [102, с. 29].

Однак, незважаючи на прийняття досить великої кількості нормативно правових актів в нашій державі існують проблеми у галузі реалізації прав і свобод дитини, причиною яких є те, що через наявні в нашому суспільстві економічні проблеми держава фактично неспроможна забезпечити і гарантувати всім громадянам більшість проголошених у Конституції соціальних та економічних прав і свобод. Іншою не менш важливою проблемою є недоліки в самому законодавстві: недостатньо розроблені юридичні механізми реалізації і захисту тих чи інших прав і свобод, наявність певних суперечностей в нормативній базі [33, с. 68].

Водночас слід зауважити, що наявною є проблема певної соціально-політичної кризи пов'язаної з діючим нині конфліктом на Сході країни. Очевидним і закономірним наслідком цих процесів є погіршення загального соціального становища дітей. З цього приводу Рекомендацією парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист» було зазначено, що на момент слухань:

- ані Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», ані Програма діяльності Кабінету Міністрів України не містять завдань з питань

дотримання та захисту прав дитини. Заходи щодо соціального, медичного, правового захисту дітей у діях центральних та місцевих органів виконавчої влади набули ознак другорядності, чим зумовлено накопичення негативних тенденцій у сфері захисту прав дитини;

- за 2015-2016 роках у рамках програми реформування соціальної сфери України відбулося скорочення соціальних програм щодо підтримки дітей. Уряд не вжив належних заходів для збереження фахівців із соціальної роботи, які працювали на запобігання соціальному сирітству у громадах;

- занепокоєння викликає ситуація із забезпеченням права дітей на охорону здоров'я;

- послабилася увага держави до захисту прав дітей соціально вразливих категорій, а саме: дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, а також дітей, які є особами без громадянства, біженцями, дітей осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні;

- відбувається зменшення кількості дітей, усиновлених або влаштованих у сім'ї громадян України;

- не затверджені спеціальні програми щодо захисту дітей, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції, військово-цивільні адміністрації не мають спеціальних повноважень та кадрового забезпечення для здійснення ефективних заходів із захисту дітей від наслідків збройного конфлікту. В Україні не ведеться облік офіційних даних про дітей, які загинули та були поранені внаслідок збройного конфлікту. Законодавчо не встановлено покарання за вчинення кримінального злочину у виді вербування, втягування та рекрутування дітей у воєнні дії [203].

Такі проблеми і спонукали до того, що Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний

план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року», який розробляли протягом п'яти років. Як зазначається у другому розділі Програми, метою цього документа є забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини та з урахуванням цілей розвитку, проголошених Декларацією тисячоліття ООН, і стратегії Підсумкового документа Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей». Програма передбачає системні заходи у сфері охорони здоров'я матері і дитини, протидії ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та наркоманії, розвиток систем оздоровлення та відпочинку, освіти, соціального забезпечення та підтримки сімей з дітьми та ін. Впровадження цих заходів надає можливість наблизити стан забезпечення прав українських дітей до міжнародних стандартів [182; 235, 42].

5 квітня 2017 року було видано Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» до 2021 року». Прийняття цього документу також було здійснено в рамках реалізації Конвенції ООН про права дитини, а також імплементації європейських стандартів і підходів до забезпечення прав дітей, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021 роки), а також досягнення Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», у частині дотримання прав дітей [205].

Вказана програма передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на досягнення таких пріоритетів як: створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини, створення системи правосуддя,

дружнього до дитини, створення безпечного інформаційного простору для дітей, активізація територіальної громади у вирішенні питань забезпечення прав дітей в умовах децентралізації. Реалізація ж даних аспектів можлива за допомогою [205]: розроблення та затвердження мінімальних стандартів благополуччя та безпеки дитини; забезпечення дитини якісною медичною допомогою від народження, у тому числі запровадження програм профілактики захворювань; інтеграції дітей, які утримуються в інтернатних закладах, у соціальний простір територіальної громади; підвищення рівня добробуту українських сімей, зокрема, за рахунок зростання доходів від трудової діяльності; підвищення адресності соціальної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми; посилення роботи з профілактики бездоглядності та безпритульності дітей; зміцнення системи захисту прав та інтересів дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; забезпечення прав дітей-іноземців, дітей національних меншин та дітей, розлучених із сім'єю, які не є громадянами України у тому числі дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового захисту; запровадження дієвих форм і методів профілактики вчинення правопорушень дітьми; залучення громадянського суспільства до вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням найкращих інтересів дитини; недопущення участі дітей у воєнних діях чи збройних конфліктів; забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій чи збройних конфліктах; запровадження комплексних заходів щодо створення умов для повноцінного життя та соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту та дітей, розлучених із сім'єю, які не є громадянами України та потребують міжнародного захисту; формування політики запобігання проявам радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму у дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій; забезпечення захисту прав та інтересів дитини в умовах воєнних дій чи

збройного конфлікту; розроблення стратегії формування безпечного інформаційного простору для дітей, тощо [205].

Підсумовуючи проведені наукові дослідження слід констатувати, що протягом всього існування незалежної держави України законодавець створив доволі потужну та розгалужену систему захисту прав та свобод дітей, яка складається із нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на здавалося б велику кількість правових актів, у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які негативним чином впливають на стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні [128]. Однією із найбільш суттєвих є проблема фактичної відсутності правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання прав дітей в умовах збройного конфлікту, зокрема за умов проведення антитерористичної операції (ООС). Крім того, особливої уваги потребує нормативно-правове врегулювання сфери наукового, інформаційно-методичного, кадрового забезпечення галузі охорони й захисту прав та свобод дитини.

1.3. Система суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні, та місце серед них Національної поліції

Важливою передумовою захисту прав і свобод дитини є тісна взаємодія між органами держави та громадськими організаціями, які покликані вирішувати існуючі проблемні питання щодо забезпечення прав та свобод дітей в Україні. У своїй сукупності такі уповноважені органи складають певну систему, дослідженню якої і буде присвячено представлений підрозділ дисертаційного дослідження. Для розкриття суб'єктного складу захисту прав та свобод дитини в Україні необхідно розкрити поняття та особливості такої системи, а також визначити провідних суб'єктів. Відповідно до тлумачного словника, поняття «система» трактується у різних значеннях, зокрема, як:

порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, поєднаних за спільною ознакою, призначенням; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [19, с. 203]. Відповідно до теорії управління, система – це щось ціле, створене з окремих частин і елементів для цілеспрямованої діяльності, що характеризується: безліччю елементів; єдністю головної мети для всіх елементів; наявністю зв'язків між елементами; цілісністю і єдністю елементів; структурою та ієрархічністю, відносною самостійністю; чітко вираженим управлінням [109, с. 154].

Таким чином, в контексті визначеної проблематики система суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні слід розуміти сукупність органів державної влади, що наділені певною сукупністю повноважень у даній сфері відносин, та які постійно взаємодіють та доповнюють одне одного з метою досягнення спільної мети, а саме: захисти права та законні інтереси дитини в Україні. Або ж під вказаною системою можна розуміти сукупність взаємопов'язаних органів публічної адміністрації, яким делеговано певні функції держави у сфері правового захисту дитинства в рамках яких вони виконують відповідні повноваження та реалізують державну політику у сфері охорони дитинства та забезпечення їх прав та свобод.

Розглядаючи більш детально питання про визначення конкретних суб'єктів, що входять до системи органів із забезпечення прав і свобод дитини в Україні, необхідно звернути увагу на диференціацію суб'єктів, яку надає законодавець з подальшим встановленням комплексу їх прав і обов'язків. Так, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» зазначається, що реалізація викладеної системи заходів щодо охорони дитинства покладається на:

- Верховну Раду України, яка покликана створювати основні засади охорони дитинства та державну політику шляхом затвердження відповідних загальнодержавних програм.

- Кабінет Міністрів України, який покликаний забезпечувати проведення державної політики щодо охорони дитинства, розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері охорони дитинства. При цьому щорічно звітуючи перед Верховною Радою України про стан демографічної ситуації в Україні, становище дітей та тенденції його змін у ході впроваджених соціально-економічних перетворень [199].

- для більш кращого справляння державної політики в галузі прав дитини та виконання Кабінетом Міністрів утворюється Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства. Ця Комісія виступає в ролі тимчасового консультативного, дорадчого органу, що діє з метою підготовки пропозицій щодо реалізації державної політики з питань захисту прав та інтересів дітей; сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань охорони дитинства шляхом моніторингу стану виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань з реалізації державної політики у даній сфері охорони дитинства; та визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері охорони дитинства [206].

- окремо законодавець в якості суб'єктів вказує місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. В свою чергу Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР визначає такі органи, до компетенції яких відноситься здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень:

центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей; орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей; відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка). У здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни.

На наш погляд до вказаного переліку законодавцю слід включити органи прокуратури та суди, що здійснюють безпосередній вплив на ефективність захисту та реалізацію прав дитини. Окремо варто також додати, що відповідний контроль за дотриманням прав дитини здійснюється як з боку Верховної Ради покладений так і з боку Президента України. З боку головою держави питання забезпечення додержання конституційних прав дитини відведено Уповноваженому Президента України з прав дитини. Такий суб'єкт діє на підставі Указу Президента України положення № 811/2011 від 11 серпня 2011 року «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини». Дана посада була запроваджена з метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність

особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини. Основні завдання Уповноваженого Президента України з прав дитини зводяться до таких дій: постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентіві України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини; внесення Президентіві України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; здійснення заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини, інформування громадськості про такі заходи та їх результати; підготовка заходів за участю Президента України, у тому числі міжнародного характеру, з питань, що стосуються дітей; здійснення заходів щодо налагодження взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту прав та законних інтересів дитини [165]. Для більш повного виконання дитячим омбудсменом своїх повноважень на сьогодні встановлено взаємодію з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, оскільки порушення прав дитини також є і порушенням прав людини. З цією метою в Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини запроваджено Представника Уповноваженого з прав дитини, недискримінації та гендерної рівності, створено відповідний структурний підрозділ. До його компетенції віднесені питання щодо моніторингу стану дотримання прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері, підготовка пропозицій Уповноваженому з прав людини щодо вжиття актів реагування з метою запобігання порушенням прав дитини або сприяння їх поновленню [97].

Таким чином, характеризуючи систему суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини необхідно виокремити їх певну класифікацію, виділяючи при цьому: 1) вищий рівень (здійснюється ВРУ, Президентом, КМУ);

2) державний; 3) обласний (здійснюється обласними радами, обласними державними адміністраціями) та районний рівні (здійснюється районними радами, районними державними адміністраціями); та 4) місцевий рівень (здійснюється міськими, селищними, сільськими радами) [94]. За такими ж підставами диференціації було зроблено класифікацію суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні у Державній доповіді про становище дітей в Україні «Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи (за період 2009-2016 рр.)» [47], яка була розроблена на виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», де було наведено таку систему органів і служб у вказаній сфері (додаток Б, табл.1).

Для того, щоб встановити взаємодію та вплив зазначених суб'єктів у відношенні забезпечення прав та свобод дитини в Україні пропонуємо більш детально дослідити їх правовий статус у зазначеній сфері. Де останнє: 1) окреслює діяльність, яка характеризується чітко визначеною державою спрямованістю, цілями, завданнями та функціями, певним обсягом компетенції (прав і обов'язків) [2, с. 84] та 2) розглядається як комплексна інтеграційна категорія, яка відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [230, с. 247].

Так, центральне місце у питанні забезпечення прав дитини посідає Міністерство соціальної політики України діяльність якого визначається Положенням про Міністерство соціальної політики України від 17 червня 2015 року. Вказаним актом визначається, що одним з завдань Мінсоцполітики є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері праці та соціальної політики, соціального діалогу, соціального захисту, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання насильству

в сім'ї. На базі цього та з метою виконання зазначеного завдання, Мінсоцполітики бере на себе чимало зобов'язань, серед яких те, що воно: організовує роботу з призначення та виплати передбаченої законодавством державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких не мають можливості їх утримувати або місце проживання батьків яких невідоме, допомоги малозабезпеченим особам, які проживають разом з інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу, які за висновком лікарської комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного стороннього догляду, інвалідам, особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, іншим соціально вразливим верствам населення, а також надання субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, компенсації додаткових витрат на оплату комунальних послуг в умовах підвищення цін і тарифів на послуги, компенсації шахтарям за оплату електроенергії, газу та центрального опалення житла; організовує і проводить роботу із соціальної підтримки та надання соціальних послуг молодим сім'ям, сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах, багатодітним сім'ям, сім'ям опікунів, піклувальників, прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу, особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює управління у сфері соціальної роботи із сім'ями, дітьми; веде централізований облік дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути усиновлені, а також облік іноземців та громадян України, які проживають за межами України, - кандидатів в усиновлювачі та дітей, усиновлених ними; здійснює координацію та методологічне забезпечення діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підклування, осіб з їх числа, а також забезпечує дотримання вимог законодавства щодо встановлення опіки і підклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського підклування, їх усиновлення, застосування інших передбачених законодавством форм влаштування дітей; сприяє розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підклування; проводить моніторинг та узагальнює результати здійснення заходів щодо оздоровлення і відпочинку дітей за кордоном; та інше [186].

Тож, виходячи з вказаного вище, Мінсоцполітики є таким органом державної влади, який має досить великі владні повноваження в сфері захисту прав дитини, основним напрямком діяльності якого є розробка політичних засад з захисту прав та свобод даної категорії осіб та їх практична реалізація. Необхідно зазначити, що вказане Міністерство не може здійснювати свою діяльність на належному рівні самостійно, а тому воно активно співпрацює з іншими суб'єктами у цій сфері. В даному питанні до таких відносяться відповідні органи та посадові особи, які діють на всіх рівнях. Прикладом останнього можуть слугувати органи опіки та підклування, служба у справах дітей.

Так, органами опіка та підклування є районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах (у разі їх утворення), сільських, селищних рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад (далі - органи опіки та підклування), які відповідно до законодавства провадять діяльність щодо надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського підклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підклування, встановлення опіки та підклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського підклування, забезпечення захисту особистих, майнових та житлових прав дітей [164]. Відповідно до букви закону органи опіки та підклування

забезпечують вирішення питань щодо: встановлення статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; надання опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, та застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; соціального захисту і захисту особистих, майнових, житлових прав та інтересів дітей; забезпечення пріоритетних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; притягнення до відповідальності осіб, які порушують права дитини; надання письмової згоди або заперечення на відчуження нерухомого майна (у тому числі житла) та іншого майна, власником якого є дитина; подання заяв, клопотань, позовів про захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [181]. Тож, ми бачимо, що ці органи уповноважені на виконання дій, заходів а правового впливу щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів дітей.

Безпосереднє ж ведення справ та координація діяльності щодо забезпечення захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, покладаються на Служби у справах дітей районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад [164]. Основними завданнями, які покладено на вказані вище Служби є: реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей; координація зусиль місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності; забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї; здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей усіх форм власності; ведення державної статистики щодо дітей; ведення обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок); визначення пріоритетних напрямів поліпшення на відповідній території становища дітей, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

Окрім зазначених органів суттєву роль у площині захисту та забезпечення прав дитини відіграють спеціальні установи, якими є:

- загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, які покликані бути спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, що підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, які забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки (направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність), до основних завдань якого відноситься створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня,

професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги;

-соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) та соціально-психологічної реабілітації дітей [193]. Де останні підпорядковуються відповідній службі у справах дітей для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, а соціально-реабілітаційний центри (дитячі містечка) ще і для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Так, стосовно правової допомоги, то вона передбачає встановлення (в разі потреби) особи дитини, іншої інформації про неї та її найближче оточення, інформування про влаштування дитини до закладу батьків або осіб, які їх замінюють, служби у справах дітей, якій підпорядковується центр; надання дітям або їх батькам, опікунам (піклувальникам), прийомним батькам, батькам-вихователям, іншим законним представникам консультацій з правових питань, інформування їх про можливість отримання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу»; сприяння органам опіки та піклування у подальшому влаштуванні дітей; представництво законних прав та інтересів дитини в суді (в разі потреби) [189; 188].

- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі. Організація та діяльність спеціальних виховних установ регламентується кримінально-виконавчим законодавством;

- притулки для дітей, які утворюються, реорганізуються та ліквідуються відповідно до соціальних потреб відповідного регіону Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та

Севастопольською міськими, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах рад і підпорядковуються відповідній службі у справах дітей з метою соціального захисту дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та змістовно проводити дозвілля.

З огляду на весь наведений вище матеріал можна із впевненістю констатувати, що зазначені нами суб'єкти системи забезпечення прав та свобод дитини роблять суттєвий вклад в цю сферу суспільних відносин. Однак при цьому говорити про те, що перелік цих органів є вичерпним не можна, цей перелік не є вичерпним. На наш погляд є доречним окремо підкреслити, що важливу роль у площині захисту та забезпечення прав та свобод дитини відіграє Національна поліція разом з її: спеціальним підрозділом ювенальної превенції (далі - ЮП) та установи, до яких відносяться приймальники–розподільники для дітей.

Так, підрозділ ювенальної превенції, до якого входять: підрозділ ЮП центрального органу управління поліцією; підрозділ ЮП головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві; підрозділ ЮП територіальних (відокремлених) підрозділів ГУНП), за основне завдання якого стоїть проведення профілактичної діяльності, яка спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення, а також: ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального

провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [184]. Тобто підрозділ ЮП спрямовані на профілактику правопорушень щодо дитини та вчинюваних дітьми, у переважно підлітковому віці шляхом проведення відповідних оперативно-профілактичних відпрацювань.

Що стосується приймальників–розподільників для дітей (далі – ПРД), то це спеціальні установи органів Національної поліції, призначені для тимчасового тримання дітей. До основних завдань ПРД належать: проведення індивідуальної профілактичної та виховної роботи з дітьми, запобігання вчиненню ними протиправних дій; виявлення причин і умов, що призводять до скоєння дітьми злочинів та правопорушень; дотримання прав дітей; взаємодія з органами державної влади, навчальними закладами і громадськими організаціями з питань проведення профілактичної та виховної роботи з дітьми, поміщеними до ПРД; забезпечення належних, безпечних і здорових умов перебування дітей та працівників ПРД, запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням [195]. Тобто ПРД є такими установами що необхідні для тимчасового утримання бездоглядних або безпритульних дітей з метою забезпечення належних умови для проживання, харчування та надання медичних послуг дітям до моменту визначення їх постійного місця проживання або перебування.

Говорячи загалом про місце органів Національної поліції серед системи суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини необхідно відзначити той спектр зобов'язань та можливостей, що покладено на даний Центральний орган виконавчої влади, а саме: проводити роботу щодо запобігання

правопорушенням дітей; виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми; розшукувати дітей, що зникли; виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; вести облік правопорушників, що не досягли 18 років; викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення, а у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років; здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю; складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей; вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми; інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції виконують також інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством [193].

Виходячи з зазначеного, можна сказати, що забезпечення органами Національної поліції України прав, свобод та інтересів дитини полягає у тому, що: по-перше, це один із видів право забезпечувальної діяльності держави. По-друге, об'єктом забезпечення виступають права, свободи та інтереси такої категорії населення, як діти. По-третє, воно здійснюється на

основі делегованих державою повноважень суб'єктом спеціальної компетенції – органами внутрішніх справ. По-четверте, процес забезпечення реалізується через особливий правовий механізм. По-п'яте, метою використання даного механізму є захист, охорона, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактика та припинення їх порушень [52, с. 126].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження слід відзначити, що наведений нами перелік суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні не є вичерпним. Однак, на нашу думку, саме вказані органи державної влади, виконуючи власні, характерні лише для них обов'язки, відіграють найбільш важливу роль у формуванні та реалізації державної політики у цій сфері. Що ж стосується Національної поліції України, то вказаний центральний орган виконавчої влади, в особі її уповноважених підрозділів, зокрема ювенальній превенції та приймальникам-розподільникам для дітей, здійснює превентивні заходи, спрямовані на попередження та припинення правопорушень, вчинених по відношенню до дітей [129]. Крім того, діяльність Нацполіції спрямована на попередження вчинення правопорушень самими дітьми, що має виключно важливу соціальну роль. А відтак, це дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день Нацполіція та її органи, беззаперечно, є одними із ключових суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини в Україні, що підтверджується сукупністю повноважень, якими вона наділена у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Висновки до розділу 1

Відзначено, що дослідження історії та зарубіжного досвіду в контексті захисту прав дитини має важливе теоретичне та практичне значення,

оскільки це дозволяє побачити, насамперед, варіативність нормативно-правових моделей забезпечення, охорони та захисту прав дитини, які застосовуються у різних державах, а також конкретну ефективність або неефективність їх впровадження у суспільну практику.

Здійснено періодизацію розвитку законодавства про захист прав та свобод дитини в Україні. Зокрема виокремлено такі етапи розвитку цього інституту:

1) часи існування Київської Русі. В даний період з'являються перші нормативно-правові акти (зокрема Руська Правда та договори міжнародно-правового характеру Київської Русі з Візантією), окремі норми яких були спрямовані на захист всього населення взагалі та дітей зокрема;

2) Період з XIV - початок XVIII століття. Відбувається подальший розвиток законодавства про захист прав та свобод дитини, зокрема приймається низка нормативно-правових актів, в яких наявність неповнолітньої дитини визнавалась як пом'якшуюча обставина для людини, відносно якої вчинялось правосуддя;

3) з XVIII - початку XX ст. (часи існування Російської імперії). Законодавчими актами цього періоду значно підвищується роль держави у сфері захисту прав та свобод дитини. Саме у цей період права та свободи дитини все частіше стають предметом дослідження багатьох вчених;

4) з 1917 по 1991 роки (період існування СРСР). Знаменується найбільшим «стрибком» у сфері становлення та розвитку правового регулювання захисту прав дитини в Україні, який був пов'язаний із ратифікацією Женевської декларації прав дитини від 1924 р. та Декларації прав дитини ООН від 1959, котрі в свою чергу спонукали уряд країн-учасниць до вчинення дій які б мали за мету добробут дитини;

5) з 1917-1991 роки (з моменту набуття Україною статусу незалежної держави – до теперішнього часу). Ратифікується ціла низка міжнародних

нормативно-правових актів, у відповідності до яких формується вітчизняне законодавство норми якого покликані захистити права та свободи дитини.

Акцентовано увагу, що на сьогодні розвиток міжнародного та українського законодавства щодо захисту прав дитини не є завершеним, оскільки у цій сфері залишається ціла низка проблем та прогалин, які потребують вирішення та подолання. Саме тому проблема правового регулювання захисту прав та свобод дитини потребує постійного моніторингу та удосконалення законодавства у відповідності до прогресу українського суспільства.

Констатовано та обґрунтовано, що протягом всього існування незалежної держави України законодавець створив доволі потужну та розгалужену систему захисту прав та свобод дітей, яка складається із нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на здавалося б велику кількість правових актів, у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які негативним чином впливають на стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Підкреслено, що однією із найбільш суттєвих є проблема фактичної відсутності правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання прав дітей в умовах збройного конфлікту, зокрема за умов проведення антитерористичної операції (ООС). Крім того, особливої уваги потребує нормативно-правове врегулювання сфери наукового, інформаційно-методичного, кадрового забезпечення галузі охорони й захисту прав та свобод дитини.

Звернено увагу, що свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав та свобод дитини є, серед іншого, постійна робота уповноважених органів державної влади у цій сфері. Це у свою чергу відповідає вимогам ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони

здоров'я, та з точки зору придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Встановлено, що під системою суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні слід розуміти сукупність органів державної влади, що наділені певною сукупністю повноважень у даній сфері суспільних відносин, та які постійно взаємодіють та доповнюють одне одного з метою досягнення спільної мети, а саме: захисти права та законні інтереси дитини в Україні. Або ж під вказаною системою можна розуміти сукупність взаємопов'язаних органів публічної адміністрації, яким делеговано певні функції держави у сфері правового захисту дитинства в рамках яких вони виконують відповідні повноваження та реалізують державну політику у сфері охорони дитинства та забезпечення їх прав та свобод.

Обґрунтовано, що Мінсоцполітики є таким органом державної влади, який має досить великі владні повноваження в сфері захисту прав дитини, основним напрямком діяльності якого є розробка політичних засад з захисту прав та свобод даної категорії осіб та їх практична реалізація. Підкреслено, що вказане Міністерство не може здійснювати свою діяльність на належному рівні самостійно, а тому воно активно співпрацює з іншими суб'єктами у цій сфері. В даному питанні до таких відносяться відповідні органи та посадові особи, які діють на всіх рівнях.

Доведено, що Національна поліція України займає важливе місце серед всіх інших суб'єктів забезпечення та захисту прав дитини, що підтверджується сукупністю повноважень, якими вона наділена у досліджуваній сфері суспільних відносин. Вказаний Центральний орган виконавчої влади, в особі її уповноважених підрозділів, зокрема ювенальній превенції, та приймальникам-розподільникам для дітей, здійснює превентивні заходи, спрямовані на попередження та припинення правопорушень, вчинених по відношенню до дітей. Крім того, діяльність

Нацполіції спрямована на попередження вчинення правопорушень самими дітьми, що має виключно важливу соціальну роль.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини

Обсяг роботи, який проводиться нашою державою для створення дієвого механізму захисту прав та свобод дітей відображається у широкому обсягу нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів забезпечення прав та свобод зазначеної категорії осіб. Ці нормативно-правові акти включають норми чинного конституційного, адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального, судоустрійного законодавства України, що вбачають норми з захисту за забезпечення прав та свобод дитини. Останні в свою чергу повинні відповідати міжнародним стандартам у дотриманні прав та свобод дітей, що були, сформульовані у міжнародних правових актах з дотриманням при цьому норм раніше згаданої Конвенції про права дитини.

Якщо говорити про сенс нормативно-правового забезпечення, то необхідно перш за все встановити, що саме розуміється під цим поняттям. Незважаючи на те, що термін «забезпечення» досить активно використовується у юридичній літературі, в управлінській і правоохоронній діяльності. У загальноприйнятому сенсі під забезпеченням мається на увазі надання (постачання) чогось або кимось в достатній кількості; створення повного і достатнього комплексу умов, необхідних для здійснення чого б то не було; надання гарантій. Не юридичний зміст поняття розкривається, приміром, у Великому тлумачному словнику української мови: забезпечити

означає створити надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [25, с. 281]. Відповідно, таке розуміння є основою юридичних визначень правового забезпечення, більшість із яких за основу мають наведену конструкцію [250, с. 85]. З точки зору теоретиків права розуміння змісту поняття правового забезпечення слід звести до двох підходів: звуженого і розширеного. Відповідно до першого, здійснюється акцент чи то лише на динамічному, чи то лише на статичному аспекті поняття забезпечення. Так, В. О. Демиденко під правовим забезпеченням прав і свобод людини розуміє, передовсім, сприяння їх реалізації, охорону та захист [45, с. 13]. Натомість К.Г. Волинка зводить зміст поняття «правового забезпечення» прав і свобод людини до їх дотримання, визнання та гарантування [32, с. 5]. Принципово іншим є розуміння поняття тими дослідниками, які акцентують на динамічній складовій забезпечення. Так, О.І. Наливайко сприймає феномен забезпечення прав людини у ракурсі діяльності органів держави і місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян із створення умов (гарантій) для правомірної і неухильної їх реалізації і захисту [139, с.22]. З точки зору теоретиків права, правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед, норм права [154, с. 327].

Характер же нормативного забезпечення полягає, насамперед, в тому, що воно виступає як «загальний масштаб, міра (регулятор) поведінки людей» [219, с. 35]. Саме за допомогою своїх норм воно регулює різноманітні суспільні відносини, слугує знаряддям проведення в життя загально-гуманної політики держави, засобом організації його різнобічної управлінської та іншої діяльності [90, с. 225], його властивість виступати універсальним нормативним регулятором суспільних відносин, поведінки людей та їх організаційних об'єднань зумовлюють ту важливу роль права, яке воно відіграє чи повинно відігравати в структурній побудові та функціонування

органів системи Міністерства внутрішніх справ [112, с. 148]. При цьому варто розуміти, що «забезпечення» може включати в себе три елементи: сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорону прав і свобод людини (шляхом упровадження заходів, зокрема, юридичних, для попередження, профілактики порушень прав і свобод людини); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правового стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [98, с. 130].

Отже, узагальнюючи все наведене вище можна констатувати, що сутністю нормативно-правового забезпечення діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини є нормативне закріплення правил діяльності даного органу у досліджуваній сфері. А відтак, поняття «нормативно-правове забезпечення» включає нормативне регулювання суспільних відносин і виконання права як засобу управління стосовно сфери захисту прав дитини. Воно також передбачає пошуку шляхів удосконалення існуючих та створюваних нових правових норм, необхідних для виконання принципово нових завдань в окресленій сфері.

Таким чином, система нормативно-правового забезпечення діяльності органів Національної поліції являє собою сукупність законів і підзаконних та інших нормативних актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками – назвою, юридичною силою, порядком прийняття, набрання чинності та дії тощо., що в свою чергу створюють нормативно-правове поле для функціонування системи забезпечення прав і свобод дитини. Найбільш доцільним, на нашу думку, буде розглядати вказані акти в залежності від їх юридичної сили, яку слід розуміти як властивість нормативно-правових актів, яка розкриває їх співвідношення і залежність за формальною обов'язковістю та визначається місцем правотворчого органу в апараті держави [207, с. 89]. Тож, в залежності від юридичної сили, нормативно-правові акти, норми яких регулюють діяльність Національної поліції у сфері

забезпечення прав і свобод дитини слід розглядати у такій послідовності: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодифіковані акти, звичайні закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Так, Конституція України – це єдиний нормативно-правовий акт, який має особливий юридичний характер і з допомогою якого український народ виражає свою суверенну волю, утверджує основні засади устрою суспільства і держави, визначає систему і структуру державної влади та місцевого самоврядування, основи правового статусу особи, територіального устрою держави. Соціально-політична сутність Конституції України полягає в тому, що вона являє собою суспільний договір, де знайшли закріплення політичні інтереси різних соціальних груп населення. Вона відображає баланс інтересів суспільства. Конституція України регулює досить широке коло суспільно-політичних відносин [88]. К контексті обраної проблематики слід вказати що в Конституції найбільш суттєві вимоги щодо захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, найбільш загальні вихідні основи організації та діяльності суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави (у тому числі органів поліції), що знаходять подальший розвиток у законах та інших підзаконних нормативно-правових актах [15, с. 112]. Конституція України гарантує охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та кожного індивіда. Зокрема, в Основному Законі зазначається, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32); встановлює принцип рівності кожного з подружжя у правах і обов'язках в шлюбі та сім'ї (ст. 51); гарантує право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на житло (ст. 47); право на звернення до державних інституцій (ст. 40); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) та забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина в судовому порядку (ст. 55) [89].

Наступний рівень правового регулювання, як ми вже відзначили вище, складають міжнародні-нормативно-правові акти, які були ратифіковані у визначеному законом порядку та стали частиною вітчизняного законодавства. Зазначені міжнародні документи поділяються на: по-перше, такі, що визначають стандарти забезпечення прав і свобод людини (зокрема, у діяльності правоохоронних органів), організації діяльності органів поліції; та по-друге, такі, що закріплюють особливості взаємодії правоохоронних органів різних держав щодо протидії злочинності й забезпечення правопорядку. Ці документи слугують правовою основою взаємодії або міжнародного співробітництва правоохоронних органів України з правоохоронними структурами інших країн [222, с. 189]. До міжнародних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на налагодження ефективного процесу управління органами поліції, належать: 1. Загальна декларація прав людини; 2. Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права; 3. Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права; 4. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; 5. Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок; 6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; 7. Міжнародна конвенція ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей; 8. Конвенція ООН про права дитини; 9. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії; 10. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності; 11. Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182; 12. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод; тощо [23, с. 103].

Після міжнародних актів за юридичною силою ідуть законодавчі акти, які поділяються на закони, що визначають загальні засади діяльності органів поліції; закони, що регулюють правовий статус органів і підрозділів поліції; закони, що визначають специфіку управління органами поліції. Законодавче забезпечення не може та не повинне повною мірою впорядковувати всі відносини, які виникають у ході управління органами поліції. Для локального, динамічного й оперативного вирішення проблемних питань може застосовуватись підзаконне правове забезпечення [15, с.112]. Законодавчі акти найбільш доцільно поділити на:

а) кодифіковані. Так, серед кодифікованих нормативно-правових актів слід вказати Кримінальний кодекс України. Так, починаючи з січня 2006 р. Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, зокрема до ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». У кримінальному законодавстві немає окремого положення про злочин щодо торгівлі людьми, що безпосередньо стосується дитини. Проте скоєння такого виду злочину по відношенню до дитини вважається обтяжливою обставиною. За торгівлю людьми карають позбавленням волі терміном від п'яти до дванадцяти років, якщо жертва була віком 14–18 років, і терміном від восьми до п'ятнадцяти років, якщо жертва була молодшою 14 років. Проте в законі є й суттєві прогалини, що перешкоджають ефективній боротьбі з цим ганебним явищем: – немає визначення для поняття «торгівля дітьми»; – кримінальне законодавство не зараховує до торгівлі людьми передачу дитини іншій особі за винагороду чи інше відшкодування без мети експлуатації; – в українському законодавстві немає різниці між визначеннями «торгівля дітьми» та «торгівля дітьми з метою експлуатації», як це встановлено у Факультативному протоколі до Конвенції ООН про права дитини. та ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією», Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та

сексуальної експлуатації» були внесені зміни до ст. 155. «Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» а У 2010 році Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти статеві свободи та статеві недоторканості особи» посилено кримінальну відповідальність за вчинення статевих злочинів проти дітей: вчинення злочинів, передбачених ч. 4 ст. 152 КК України (Зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування малолітньої чи малолітнього). Ст. 166 КК України встановлює відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування, а ст.169 забороняє незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) [176; 138, с. 19-21].

У випадках, коли насильство в сім'ї пов'язано з порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, такі дії розглядаються як хуліганство й тягнуть за собою відповідальність за ст. 296 КК або ж що є підставою для застосування ст. 173 КУпАП. Окрім цього в КУпАПі діють норми, які безпосередньо орієнтовані на захист та забезпечення прав і свобод дитини, про що говорить ст. 173⁻² Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування та ст. 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей.

б) звичайні закони, які у своїй сукупності становлять поточне законодавство. Серед звичайних законів окрему і першочергову увагу слід приділити Закону України «Про Національну поліцію» [191], який передбачає, що відповідно до своїх завдань Нацполіція зобов'язана:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з

особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. До того ж законом визначається, що у межах своєї компетенції, поліція здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі. Окрім цього у межах закону виділяється можливість здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду [191].

Окремої уваги також заслуговує Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [183]. Цей Закон гарантує охорону прав членів сім'ї при здійсненні заходів з попередження запобігання та протидії домашньому насильству; визначає основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; визначає підстави для вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, суб'єктів, що їх здійснюють та фінансове забезпечення таких заходів; відповідальність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [183]. В свою чергу до повноважень підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до ст. 10 вказаного закону віднесено: виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому

насилъству, спільно з Національною поліцією України; інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насилъству протягом строку їх дії; анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насилъства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насилъству; звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насилъству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насилъству [183]. При цьому слід підкреслити, що уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насилъству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насилъства та оцінки ризиків. Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насилъства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Загалом же більша частина нормативно-правового забезпечення в діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини належить до підзаконних нормативно-правових актів. На думку В.Н. Хропанюка, підзаконні нормативно-правові акти поширюють свою дію лише на обмежену сферу суспільних відносин [247, с. 245]. Варто вказати

точку зору О.Ф. Скакун, яка пише, що підзаконний нормативно-правовий акт - нормативний акт, виданий на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Вчена підкреслює, що «підзаконний» не означає меншу юридичну обов'язковість цього акта порівняно з нормативно-правовим актом. Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [218]. Крім того, до найбільш характерних ознак підзаконного нормативно-правового акта О.Ф. Скакун відносить: 1) містить вторинні (похідні) норми, що приймаються на основі закону, відповідають йому; 2) розвиває, конкретизує, деталізує первинні норми, вміщені в законах з метою їх реалізації, або регулює забезпечувальні чи допоміжні суспільні відносини; 3) приймається як колегіальним органом держави (уряд), так і уповноваженими особами (Генеральний прокурор); 4) залежно від виду має свою процедуру прийняття, яка не настільки сувора і деталізована, як при прийнятті законів; 5) порівняно із законами кількість їх більша, оскільки суб'єктами їх прийняття виступають органи влади як виконавчі (згори донизу), так і представницькі (органи місцевого самоврядування та їх посадові особи тощо) [218; 217, с. 362].

Тож, до підзаконних нормативно-правових актів належать укази та розпорядження Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади у вигляді наказів, інструкцій і положень, нормативні акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Зазначені нормативні документи конкретизують і деталізують діяльність кожного органу або підрозділу поліції та особливості управління ними з урахуванням специфіки

й призначення, їхніх завдань і функцій [15, с. 112]. Загалом же слід відзначити, що більша частина нормативно-правового забезпечення в діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини належить саме підзаконним нормативно-правовим актам, серед яких слід назвати:

а) Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р.; «Про Раду з питань соціального захисту бездомних осіб та осіб, звільнених з місць позбавлення волі» від 30 червня 2010 р.; «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р.; «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» від 30 травня 2018 р.; «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» від 21 листопада 2013 р..

б) Постанова Верховної ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист» від 22 лютого 2017 року; тощо;

в) спільні накази центральних органів виконавчої влади: Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї»; Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 10 вересня 2014 р. за № 1105/25882 «Про

затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» та ін;

Окрему увагу серед вказаних вище підзаконних нормативно-правових актів слід приділити Наказу МВС «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ЮП Національної поліції України» [184]. Даним актом визначаються особливості організації роботи, завдання та повноваження підрозділів ЮП Національної поліції України. Так, до основних повноважень підрозділів ЮП відноситься: планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей; контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування; вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь; притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей; унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень; проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною; інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи

вчиняють стосовно дітей домашнє насильство; участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого; вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень та інші [184].

Ще один підзаконний нормативно-правовий акт, який слід вказати, це Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» [187]. У цьому Порядку поняття «жорстоке поводження з дитиною» означає будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, у тому числі: втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру; ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю; статеві зносини та розпусні дії з дитиною з використанням: примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного середовища, у тому числі в сім'ї; будь-які незаконні угоди щодо дитини, зокрема: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [187]. Вказаним Вище порядком прямо передбачено, що координатором заходів щодо захисту дітей від жорстокого поводження з ними або загрози його вчинення є служба у справах дітей. Якщо у зверненні (повідомленні) вбачається ознака кримінального правопорушення чи загроза щодо його вчинення, інформація терміново після її отримання передається органу внутрішніх справ для вжиття відповідних заходів. У разі необхідності

суб'єкти організовують надання невідкладної медичної (викликають швидку допомогу), психологічної та інших видів допомоги дитині, яка постраждала від жорстокого поводження. Усі суб'єкти в межах компетенції долучаються до вжиття невідкладних заходів з ліквідації наслідків жорстокого поводження з дитиною або загрози його вчинення. У разі загрози вчинення жорстокого поводження з дитиною, уповноважені суб'єкти: здійснюють прийняття інформації про факти жорстокого поводження з дітьми або загрозу щодо їх вчинення цілодобово. До того ж уповноважені підрозділи органів Національної поліції звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через МВС [187].

Таким чином, аналіз законодавства у сфері попередження насильства у сім'ї та практики його застосування свідчить, що поліція займає центральне місце у системі суб'єктів профілактики правопорушень взагалі. При цьому слід погодитись з О. М. Макаренко., який зазначає, що характерною ознакою діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження правопорушень є комплексний характер, який проявляється, на його думку, у наступних аспектах.

По-перше, органи Нацполіції, на відміну від інших суб'єктів попереджуючої діяльності, впливають на дуже широке коло об'єктів профілактики; займають одне з центральних місць у системі суб'єктів профілактики правопорушень.

По-друге, поліція не тільки сама виявляє і ліквідує причини і умови правопорушень, але й в установлених законом випадках і порядку висувають іншим суб'єктам вимоги щодо виконання покладених на них функцій у сфері укріплення правопорядку.

По-третє, Національна поліція України здійснює попереджуючу діяльність на всіх рівнях, у всіх видах і формах, використовуючи при цьому

широкий арсенал самих різноманітних інших методів і засобів, як гласних, так і оперативних.

По-четверте, у структуру органів Нацполіції входять служби і підрозділи, головне призначення яких полягає у реалізації профілактичних функцій [115, с. 69].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження необхідно підсумувати, що під нормативно-правовим забезпеченням діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав та свобод дитини слід розуміти широкий комплекс законодавчих актів, норми яких встановлюють межі компетенції відповідних органів та визначають спеціальні механізми їх впливу на суспільні відносини [130]. Нормативно-правове регулювання у цій сфері забезпечується великою кількістю правових актів різної юридичної сили, серед яких особливе місце належить підзаконним нормативно-правовим актам, адже саме їх норми регламентують механізм взаємодії служб у справах дітей, органів внутрішніх справ, органів і закладів освіти, охорони здоров'я, у справах сім'ї та молоді у попередженні жорстокого поводження та насильства по відношенню до дитини, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від насильства. У підсумку ж хотілося б відзначити, що на сьогодні необхідно розробити та прийняти окрему Концепцію діяльності Національної поліції України в контексті здійснення заходів із захисту прав та свобод дитини в Україні.

2.2. Принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини

Обравши курс на Європейську інтеграцію, українська держава взяла на себе низку зобов'язань, зокрема у частині адаптація діяльності правоохоронних органів країни до вимог і стандартів, які висуваються

європейською спільнотою. Все це призвело до створення нового органу державної влади – Національної поліції України, основним призначенням якого є забезпечення дотримання законності в суспільстві. Крім того, не можна не відмітити таке важливе завдання поліції, яке полягає у захисті прав та свобод найменш захищеної та вразливої категорії громадян, як діти. Враховуючи те, що діти користуються правами людини, що розповсюджуються на дорослих, стосовно цієї категорії осіб працює більш складна система норм та приписів, що включає в себе принципи, які мають своє закріплення у міжнародних нормативних актах.

Проводячи дослідження принципів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини необхідно встановити, що взагалі представляють собою «принципи». Так, від латинського «*principium*» – початок, основа, першоджерело [258, с. 110]. У довідково-енциклопедичній літературі розглядається як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [220, с. 639]. Так, аналіз інтерпретацій слів «засади», «основи», «принципи» дає підстави погодитись з тим висновком, що ці терміни розглядаються вченими як синоніми, про що свідчить трактування: а) «засад» – через основи, вихідні положення, принципи, начала; б) «основ» – через засади, принципи та вихідні положення; в) «принципів» – через основи, начала або як основне та вихідне положення [22, с. 208].

Не є секретом, що принципи є тими основними положеннями яким повинні слідувати державні органи при побудові та виконанні обов'язків передбачених законом. Про останнє свідчать напрацювання великої кількості науковців, які в своїх працях зводились до думки, що під принципами слід розуміти основні засади, вихідні ідеї, положення, що відображають зміст

права, його сутність і призначення в суспільстві, визначають спрямованість правового регулювання [73, с. 96].

Принципи діяльності поліції можна визначити як основні загальні норми, що відображають сутність цієї діяльності. Принципи діяльності поліції об'єктивно існують і мають відповідати наступним критеріями:

- положення, що становить принцип, завжди закріплено в законі, тобто є правовим;
- принцип – це не будь-яке, а основне правило, що відбиває сутність діяльності поліції;
- дії (бездіяльність) співробітників поліції, в процесі здійснення яких порушуються принципи діяльності поліції, не можуть бути визнані законними;
- недотримання вимог одного принципу діяльності поліції неминує призводить до порушення положень якого-небудь іншого принципу;
- принципи діяльності поліції завжди мають відображати її гуманізм [46, с. 65].

Говорячи про форму сучасних засад функціонування та діяльності Національної поліції України загалом, та в сфері захисту прав та свобод дітей зокрема, варто відзначити, що вона ґрунтується на цілій низці засад і принципів, які в сукупності уособлюють своєрідну модель, сутність та зміст якої полягає в тому, що ця система різнобічна, вона поділяється на основні принципи й принципи формування й функціонування її відповідних частин (інститутів).

Відповідно до нормативного регламентування принципи діяльності підрозділів Національної поліції України, загалом, та як і всієї системи органів виконавчої влади, треба розглядати як закріплені в правових актах (нормах) найбільш загальні вихідні положення (правові вимоги, ідеї), які панують у державі, основні засади, керівні настанови, що визначають

найважливіші правила, за якими ця діяльність організовується й здійснюється [70, с. 111]. До основних належать принципи регулювання взаємовідносин між суспільством та органами виконавчої влади, які розкривають природу формування й функціонування. Останні ґрунтуються на вже згаданих нами Конституції України від 28.06.1996 р., міжнародних договорах згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та законодавчих актах, серед яких Закон України «Про Національну поліцію», за ст. 6–12 якого визначені ключові принципи діяльності поліції, серед яких [191]:

1) принцип верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

2) принцип дотримання прав і свобод людини під час виконання співробітниками патрульної поліції своїх службових обов'язків проявляється в безумовному дотриманні прав і свобод людини, а їх обмеження допускається тільки на підставах та в порядку, передбачених чинним законодавством, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції;

3) принцип законності означає те, що поліцейський патрульної поліції повинен діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені чинним законодавством України;

4) принцип відкритості та прозорості полягає в забезпеченні постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку;

5) принцип політичної нейтральності регламентує абсолютну незалежність поліцейського від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, а також наголошує на необхідності забезпечення

захисту прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності;

6) принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства полягає у тому, що у своїй роботі поліцейські патрульної поліції повинні співпрацювати на засадах партнерства спрямовувати власну діяльність на задоволення населення, а також враховувати специфіку регіону та проблеми територіальних громад;

7) принцип безперервності розкривається через безперервне та цілодобове виконання своїх завдань, кожна особа має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліцейського, а останній не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань з посиленням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня [191].

Досліджуючи питання принципів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини слід приділити увагу і міжнародному законодавству, в якому вперше було визначено такі засади. Так, першовідкривачем у визначенні принципів, яких повинні дотримуватись країни у відношенні дітей була вказана ними раніше Женевська декларація прав дитини 1924 року, що встановлювала такі принципи: 1. Дитині повинні надаватися всі засоби, необхідні для її нормального матеріального і духовного розвитку. 2. Голодна дитина повинна бути нагодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена; сироті чи безпритульній дитині повинен бути наданий притулок і догляд. 3. Дитина перша повинна отримувати допомогу під час лиха. 4. Дитина повинна мати дитинство і захист від усіх форм експлуатації. 5. Дитину потрібно виховувати в усвідомленні того, що її кращі якості повинні бути спрямовані на благо ближніх.

Згодом, на її заміну прийшла у 1959 р. та отримала найбільший моральний авторитет у світі Декларація прав дитини, бо торкалася більш ширших питань, аніж просто життєві потреби дитини. Загалом Декларація 1959 р. включає 10 принципів, які можна викласти так [44]: кожна дитина користується правами, проголошеними цією Декларацією без будь-яких форм дискримінації; дитина повинна користуватися особливим захистом і повинна мати можливість для нормального здорового розвитку в умовах свободи гідності; дитина з моменту народження набуває ім'я та національність; дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення, включаючи адекватний до- та післяпологовий догляд для неї або нього та матері. Дитина повинна мати право на нормальне харчування, житло, творчі та медичні послуги; дитині, яка є фізично, розумово або соціально неповноцінною, повинні надаватися спеціальне лікування, освіта та догляд; дитина повинна, там, де можливо, зростати під опікою і доглядом її батьків в атмосфері приязні, моральної і матеріальної безпеки. Малолітня дитина не повинна, крім виключних обставин, відокремлюватися від матері. Суспільство й органи влади повинні забезпечити необхідний догляд за дітьми, які залишилися без піклування сім'ї або без адекватних засобів підтримки [44]. Дитина має право на отримання освіти, яка повинна бути обов'язковою та безплатною що найменше на початковому рівні. Дитина повинна мати можливість для гри та творчості. дитина за будь-яких обставин повинна бути серед перших, хто отримає захист і допомогу; дитина повинна бути захищена від усіх форм занедбання, жорстокості та експлуатації; дитину не можна наймати на роботу до досягнення нею визначеного мінімального віку; дитина повинна бути захищена від расової, релігійної або іншої дискримінації. Вона повинна бути вихована у дусі розуміння, толерантності та дружби між народами, миру і загального братерства.

Однак ані Женевська декларація прав дитини 1924 р., ані Декларація прав дитини 1959 р. не мали обов'язкової сили, а носили лише

декларативний та рекомендаційний характер. Проте для захисту і забезпечення прав та свобод дитини необхідними були конкретні закони й міжнародні договори. Протягом 1979-1989 рр. розроблялась, а 20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю ООН була ухвалена Конвенція ООН про права дитини, яку прийнято вважати світовою конституцією для дітей [21, с. 105]. Тож, розглядаючи принципи правового захисту дитини, які закріплені в міжнародних документах, то, перш за все, слід звернутися до аналізу засад, які втілені в Конвенції про права дитини. Комітет із прав дитини виділив наступні статті як «керівні принципи», що є основою для всіх прав, які містяться в Конвенції:

- стаття 2 (про запобігання дискримінації). Де зазначено, що Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

- стаття 3 (про найкращі інтереси дитини). В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою

вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

- стаття 6 (про право на життя, виживання і розвиток). Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

- стаття 12 (про повагу поглядів дитини). Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю (ч. 1 ст. 12).

- стаття 37 (неприпустимість катування та іншого жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність ставлення до дитини). У змісті якої йдеться, що Держави-учасниці забезпечують, щоб: а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років; б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу; с) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, кожна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід

робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин; d) кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

На сьогоднішній час цікавим та спірним залишається принцип «якнайкращого забезпечення інтересів дитини». Як ми знаємо, будь-яка дитина є людиною, особистістю, громадянином, тобто їй належать від народження всі права людини, але у зв'язку з особливостями розвитку (дитина до 18 років) було визнано за необхідне сформулювати окрему групу прав, яка б ширше відображала умови благополуччя осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку; захищала інтереси саме цієї групи. Таким чином, даний принцип вказує на прямий обов'язок держави задовольняти й захищати індивідуальні потреби осіб, які не досягли повноліття [40, с. 58].

Серед вказаного слід підкреслити те, що серед керівних принципів Організації Об'єднаних Націй присутні норми, що орієнтовані на попередження злочинності серед неповнолітніх. У самих «Керівних принципах ООН по попередженню злочинності серед неповнолітніх» підкреслюється, що профілактика правопорушень серед неповнолітніх є найважливішим аспектом попередження злочинності в цілому, і людство може виховувати молодь на принципах, які не дозволяють їй злочинну діяльність [105, с. 38].

Керівні принципи стосуються перед конфліктного етапу, тобто періоду, коли неповнолітній ще не вступив у конфлікт з законом. Основною ідеєю цього документу є те, що для попередження правопорушень серед неповнолітніх необхідно усунути умови, котрі негативно впливають на Захист прав людини в контексті реформування підрозділів превентивної

діяльності Національної поліції нормальний розвиток дитини і порушують його. З цією метою пропонуються всеохоплюючі, міждисциплінарні засоби з тим, щоб забезпечити молоді життя, вільне від злочинності, конфлікту з законом. Саме тому у цьому документі основна увага приділяється порядку застосування ранніх превентивних і захисних заходів, які спрямовані на розвиток позитивної ролі різних соціальних установ, включаючи сім'ю, систему освіти, засоби масової інформації а також самих молодих людей [214, с. 86].

Всебічно захищаючи права дитини, Керівні принципи підкреслюють, що постійне вживання слів “порушник”, “правопорушник”, або “майбутній правопорушник” у багатьох випадках сприяє розвитку стійкого стереотипу небажаної поведінки і саме звернення до неповнолітнього з такими поняттями принижує людську гідність і честь, а іноді їх наслідки навіть важко передбачити [214, с. 91]. Вкрай важливим є те, що «Керівні принципи» передбачили декілька рівнів здійснення заходів профілактики правопорушень серед неповнолітніх: *перший рівень* профілактики – загальні заходи забезпечення соціальної справедливості і рівності можливостей, що, в свою чергу, сприяє усуненню таких глибинних причин злочинності, як злидні й інші форми маргіналізації; *другий рівень* профілактики – заходи по наданню допомоги дітям, які відносяться до групи ризику, наприклад, тим, чий батьки відчують особливі труднощі або не виконують батьківських обов'язків; *третій рівень* профілактики включає заходи, які дозволяють уникнути непотрібного контакту з формальною системою правосуддя, а також заходи по попередженню повторних правопорушень [214, с. 93, 94].

Окрім зазначених актів, ЮП Національної поліції беручи до уваги її основне призначення з попередження правопорушень і виховний вплив на підлітка задля повернення неповнолітнього правопорушника в суспільство за допомогою виявлення причин злочинності підлітків та профілактики такому явищу повинна керуватися ще й: мінімальними стандартними правилами

Організації Об'єднаних Націй, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), 1985 р.; правилами Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, 1990 р.; керівними принципами Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, прийняті в Ер-Ріяді) 1990 р. (Ер-Ріядські керівні принципи); керівними принципами щодо дій в інтересах дітей у системі кримінального правосуддя (Відень, 1997 р.) [117, с. 37].

Однак, необхідно відзначити, що вказаними раніше принципами на рівні з ЮП керуються в своїй діяльності ПРД, про які нами вже велась мова. Останні в свою чергу повинні дотримуватись умов утримання, функцій і цілей приймальників-розподільників міжнародним нормам і стандартам у галузі прав людини і дитини. Так, Стандартні мінімальні правила, які стосуються здійснення правосуддя відносно неповнолітніх («Пекінські правила») [124] проголошують: затримання має застосовуватись тільки як крайній захід; поліція та інший персонал правоохоронних органів, що мають справу з дітьми, повинні постійно проходити спеціалізовану підготовку; необхідно максимально уникати поміщення підлітків до місць позбавлення волі.

Ер-Ріядські керівні принципи [72] наголошують, що система освіти має відповідати всебічним потребам дітей, особливо тих, котрі належать до зони соціального ризику, або таких, які потребують соціального захисту і турботи; офіційне втручання у поведінку дитини має здійснюватися передусім в її інтересах; необхідно враховувати особливості підліткової поведінки, яка з віком змінюється; слід максимально уникати вживання таких термінів, як «дитина з відхиленнями», «злочинець», «потенційний злочинець», оскільки це створює стійку передумову для небажаної поведінки підлітка; необхідно активніше залучати суспільство до попередження правопорушень серед підлітків, а до офіційних репресивних заходів звертатися тільки як до

крайньої міри; засоби масової інформації повинні відповідально підходити до змісту матеріалів, які можуть негативно впливати на поведінку неповнолітніх.

Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі встановлюють, що [171]: Позбавлення волі має здійснюватися в умовах і обставинах, які забезпечують дотримання прав людини неповнолітніх. Слід гарантувати здійснення в інтересах неповнолітніх, які утримуються у виправних закладах, ефективних заходів і програм, які сприяли б підтриманню їх здоров'я і самоповаги, вихованню в них почуття відповідальності та формуванню таких поглядів і навичок, які допомогли б їм розвивати свої можливості як членів суспільства. Неповнолітнім, позбавленим волі, не можна відмовляти в силу їх статусу в громадянських, економічних, політичних, соціальних чи культурних правах, якими вони володіють відповідно до внутрішньодержавного чи міжнародного права і здійснення яких сумісне з позбавленням волі».

Також основні завдання приймальників-розподільників відповідають статті 58 Керівних принципів ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (керівні принципи 1990 року) [72] : «Співробітники правоохоронних органів та інші відповідні працівники, незалежно від статі, мають бути готові враховувати у своїй роботі особливі потреби молоді, а також знати і використовувати в максимально можливій мірі програми і наявні служби допомоги, щоб не допускати зіткнення неповнолітніх із системою правосуддя».

У Правилах захисту неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі [171] зазначається, що тюремне ув'язнення може застосовуватись як крайня міра; до суду з дитиною слід поводитись як з невинуватою; умови в місцях позбавлення волі повинні відповідати всім вимогам охорони здоров'я і людської гідності; підліток у місцях позбавлення волі повинен не рідше одного разу в місяць мати право зустрічатися з членами сім'ї і адвокатом,

спілкуватися поштою і телефоном як мінімум двічі на тиждень; місця ув'язнення повинні інспектуватися людьми, які не належать до адміністрацій цих закладів [51, с. 17, 18].

Треба зазначити, що в Україні вже зроблено певні кроки для втілення у життя прогресивних положень міжнародно-правових актів, що дає підстави вести мову про позитивні зміни у національному (внутрішньодержавному) законодавстві. Це, зокрема, призводить до того, що окрім раніше зазначених нормативно-правових актів забезпечення у аналізованій нами теми, підкреслюється указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597 (597/2011) схвалено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [190]. Впровадження положень Концепції має забезпечити створення повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, спроможної забезпечити правильність та ефективність прийняття кожного правового рішення відносно дитини, що потрапила у конфлікт з законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою, зменшити рівень дитячої злочинності, її повторності [108].

З цього приводу керуючись національним та вітчизняним законодавством та міжнародними Міністерством юстиції України у рамках Проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» [35] було розроблено навчально-методичний посібник для практиків, який вмістив в себе методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. В зазначеному посібнику було встановлено базові принципи системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, серед яких було виведено 6 груп, а саме: автономність у системі загального правосуддя (Група 1); заснована на правах дитини (Група 2); зосереджена на профілактиці правопорушень (Група 3); акцентована на альтернативах покаранню та відновних заходах (Група 4);

зорієнтована на захист суспільства (Група 5); зосереджена на залученні громади та сім'ї (Група 6) [35].

Автономність у системі загального правосуддя (Група 1) на юстиція щодо неповнолітніх має бути організаційно відокремлена від системи кримінального правосуддя для дорослих та здійснюватися у відмінних від нього формах. Така система має визнавати, що діти не є дорослими, вони значною мірою залежать від дорослих та суспільства, мають нижчий рівень емоційної, розумової та інтелектуальної зрілості, і тому вимагають особливого ставлення, відповідного їхньому віку та рівню розвитку;

Заснована на правах дитини (Група 2) Система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх має визнавати основоположні права та свободи дитини, у тому числі право на: гуманне ставлення та свободу від насильства при дачі показань, правову та іншу відповідну допомогу, інформування про зміст обвинувачення проти неї, презумпцію невинуватості, невідкладне прийняття рішення з приводу своєї справи компетентним, незалежним та неупередженим органом, конфіденційність розгляду справи;

Зосереджена на профілактиці правопорушень (Група 3). Метою системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх є профілактика вчинення злочинів серед дітей – усі дії стосовно дітей повинні здійснюватися саме з цією метою. Система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх реагує на злочини та проступки неповнолітніх на всіх стадіях провадження у справі шляхом раннього, своєчасного та пропорційного вчиненому правопорушенню та відповідним обставинам, в яких перебуває неповнолітній, втручанням;

Акцентована на альтернативах покаранню та відновних заходах (Група 4) На відміну від покарання, система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх заохочує застосування альтернативних та відновних заходів реагування на правопорушення неповнолітніх, які мають на меті заохочення до визнання неповнолітнім правопорушником відповідальності за вчинені дії

та виправлення заподіяної шкоди, віддає пріоритет формам юридичної відповідальності, які сприяють примиренню та відновленню порушених стосунків. В'язничні санкції щодо неповнолітніх є засобом, який використовується тільки у разі неможливості досягнення юридичної мети іншими засобами;

Зорієнтована на захист суспільства (Група 5) Система кримінального правосуддя щодо неповнолітніх сприяє довготривалому захисту суспільства шляхом профілактики правопорушуваності серед неповнолітніх. Головним завданням у ситуації, коли дитина перебуває в конфлікті з законом, є попередження вчинення нею повторних злочинів;

Зосереджена на залученні громади та сім'ї (Група 6) Батьки повинні бути поінформовані щодо процесуальних дій стосовно їх дітей та мають залучатися для надання всебічної підтримки дитині, яка потрапила у конфлікт із законом. Система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх ґрунтується на взаємодії сім'ї, освітніх закладів, державних і муніципальних органів та установ, громадських організацій. Пріоритетним завданням системи є збереження або відновлення зв'язку дитини з сім'єю та громадою.

Відносно національного законодавства, зважаючи на те, органи Національної поліції керуються у своїй діяльності крім Закону України «Про Національну поліцію», та принципами, що в ньому зазначені, а й Законами: «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та «Про охорону дитинства», то відповідно і принципами, що в них зосереджені. Так, в них йдеться, що всі діти на території України мають рівні права і свободи, а діяльність відповідних органів здійснюється з додержанням: законності; застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, роботу центрального органу виконавчої влади,

що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації; а також відповідне збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики.

На наш погляд, сьогодні у нашій державі у питанні діяльності Національної поліції та її органів у сфері захисту і охорони прав і свобод дитини необхідно докладати зусиль для реалізації зазначених нами принципів. Це передбачає собою необхідність розробки та використання ефективних методик (форм) ювенальної превенції з урахуванням вітчизняного законодавства, традицій та звичаїв нашого суспільства для належної профілактики та запобігання порушення прав як самою дитиною так і у відношенні до неї. А відтак, поєднання положень «Керівних принципів» з обов'язками за «Конвенцією про права дитини» у національному законодавстві, допоможе не лише посилити дієвість профілактичних заходів, але й привернути увагу як до питання захисту прав та свобод дитини, так і до «Керівних принципів», котрими подекуди незаслужено нехтують [127].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження слід констатувати, що взагалі під принципами діяльності поліції потрібно розуміти систему встановлених і гарантованих державою правових положень, визначених нормами національного та міжнародного законодавства, які закріплюють основи функціонування підрозділів Національної поліції України, завдання й функції яких спрямовані на забезпечення прав і свобод дитини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. А відтак, принципи

діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дитини уособлюють концептуальні вихідні положення, які встановлюють основні правила і сутність її організації та функціонування, особливо у питанні добробуту вказаної категорії осіб. Як недолік слід відзначити, що не всі із окреслених нами засад дістали своє законодавче закріплення, що, нашу думку, потребує свого вирішення та матиме велике теоретичне та практичне значення.

2.3. Форми та методи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини

Робота правоохоронних органів, як і будь-яка інша державно-владна діяльність, має своє зовнішнє вираження, що проявляється у відповідних формах та методах. Останні ж повинні відповідати реальним потребам охорони і захисту прав і свобод людини та громадянина загалом, а також прав та свобод дитини зокрема. А зважаючи на те, що наше дослідження відбувається під час реформування поліції, яке окрім всього іншого проходить в умовах активізації злочинності й зростання кількості правопорушень, то, як справедливо зазначає І. В. Гамалій, для забезпечення достатнього рівня ефективності діяльності поліції необхідно критично переглянути й визначити адекватні й результативні методи та форми щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина [34, с. 2]. Р.М. Лящук також підкреслює, що характер та зміст завдань, які виконують правоохоронні органи, вимагають застосування у їх діяльності специфічних методів, адже те, яким чином правоохоронні органи будуть виконувати поставлені державою завдання, визначатиме ступінь та якість досягнення правоохоронної мети [113, с. 148]. Вказане вище підтверджує актуальність

теоретичних і практичних досліджень форм і методів діяльності Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дитини.

Розкриваючи зміст категорії «форма», звернемося до її словникового значення. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови вона визначається, як: 1) обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; 2) пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; 3) спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; 4) видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи [28, с. 972]; а також, спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі [146, с. 665]. Форма у філософії - це ще і порядок розташування елементів, внутрішня структура ціло-го, тому кожна форма окремо - «<...> це певна частина діяльності органу, його структурних підрозділів та особового складу <...> Вся управлінська діяльність складається з певних форм, кожна з яких об'єктивно виражена і відрізняється від інших форм» [249; 95, с. 77]. Зокрема, В.Б. Авер'янов під формами державного управління розумів відмінні за характером і наслідками способи зовнішнього вираження діяльності органів виконавчої влади [7, с. 277]. Варто наголосити, що від оптимального використання тих чи інших форм державного управління залежить ефективність діяльності поліції, а також виконання покладених на неї завдань у цілому, та у частині забезпечення прав і свобод дитини.

Тож, конкретизуючи поняття форм через призму діяльності поліції зазначимо наступні позиції. На думку В.М. Макарчука, під формою адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів слід розуміти зовнішню характеристику адміністративної діяльності, яка виявляється у здійсненні індивідуальних організаційно-правових дій, що спрямовані на запобігання та припинення правопорушень, проступків, організації та забезпечення громадського порядку [116, с. 183]. К.Б. Толкачев та

А.Г. Хабібулін під формами діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення особистих конституційних прав і свобод людини розуміють сукупність однорідних, конкретних дій їх працівників: 1) що пов'язані зі створенням оптимальних умов для того, щоб громадяни вільно користувались благами особистої свободи; 2) які пов'язані з усуненням негативних факторів, що ускладнюють реалізацію особистих прав і свобод; 3) які пов'язані із забезпеченням можливостей для здійснення умов щодо забезпечення особистих прав і свобод людини та громадянина, що відбуваються покарання за вчинення правопорушень [233, с. 116].

І.П. Голосніченко та Я.Ю. Кондратьєв розуміють форми діяльності органів внутрішніх справ як однорідні за своїм характером та правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішній вираз, за допомогою яких забезпечуються охорона прав громадян, громадський порядок, громадська безпека та здійснюється боротьба з правопорушеннями [5, с. 104]. О. Бандурка, досліджуючи правові форми діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення громадської безпеки, трактує їх як зовнішні прояви державно-владної діяльності, за допомогою яких організується і реалізується виконання завдань органів внутрішніх справ [12, с. 78]. М. Ковалів під формою діяльності органів внутрішніх справ розуміє її зовнішній прояв у групах однорідних дій, за допомогою яких реалізуються їх завдання і функції [78, с. 45]. Необхідно погодитись з думкою А.В. Румянцевої-Козовник з приводу того, що формам діяльності органів внутрішніх справ притаманна універсальність, оскільки діяльність цих органів щодо реалізації їх завдань і функцій здійснюється в рамках тих форм, які визначено для них законом [213, с. 116-117].

Таким чином, на основі викладеного вище під формами діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини пропонуємо розуміти систему однорідних дій, що мають зовнішнє вираження, та які спрямовані на реалізацію завдань та державно-владних повноважень Національної поліції

України щодо створення оптимальних умов для забезпечення та вільної реалізації прав і свобод людини загалом, та прав і свобод дитини зокрема.

Численні та різнопланові завдання поліції обумовлюють різноманіття форм її діяльності. Проте, Нацполіція, яка наділена державно-владними повноваженнями, у своїй діяльності повинна використовувати тільки форми, передбачені відповідними правовими актами. Вони закріплені в законодавстві, яке визначає правовий статус поліції: законах, положеннях, статутах, наказах, інструкціях та інших актах, тощо. Водночас, особливий характер завдань поліції та специфіка оперативної обстановки передбачає певну самостійність у виборі тих чи інших встановлених законодавством форм, вибір яких проводиться з урахуванням конкретних життєвих обставин, вимог ефективності і доцільності.

Найбільш поширеним у науці є поділ форм діяльності поліції на правові (юридичні) та неправові. Критерієм для такої класифікації є наявність чи відсутність юридичних наслідків реалізації відповідної форми. Правові форми - це діяльність, яка пов'язана з виконанням юридично значущих дій у чітко встановленому законом порядку. Вони визначаються природою суб'єкта державної влади та його компетенцією у сфері здійснення державно-владних повноважень [11, с. 110]. До них здебільшого відносять такі: а) видання управлінських актів; б) вчинення інших юридично значущих управлінських дій; в) укладання адміністративно-правових договорів. Натомість, до неправових відносять такі форми: а) здійснення організаційних заходів; б) матеріально-технічні операції. Останні мають допоміжне, обслуговуюче призначення [39, с. 64].

На думку вченого А.П. Корнєва, адміністративно-правова діяльність правоохоронних органів здійснюється у формах матеріально-технічних операцій, організаційних заходів, нормотворчої, правозастосовної (регулятивної та правоохоронної) діяльності. Крім того, автор переконаний, що форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів

можуть бути зовнішні та внутрішні. Зовнішня форма адміністративно-право-вої діяльності правоохоронних органів виявляється в практичній реалізації повноважень і функцій правоохоронного органу, наприклад у роботі з гро-мадянами. Внутрішня форма передбачає організацію робочого процесу в правоохоронному органі [91, с. 149-150].

Цікавою є точка зору Л. Ю. Іванової, яка розглядає та поділяє форми адміністративної діяльності правоохоронних органів за способом, цілеспрямованістю та змістом. За змістом дослідниця виокремлює дві правові форми, а саме правозастосовну та нормотворчу. Правозастосовна передбачає діяння суб'єктів із застосування норм права, а нормотворча застосовується ними лише в межах їх повноважень. За способом виокремлюються правозастосовні форми адміністративної діяльності: внутрішні та зовнішні, правоохоронні та регулятивні, які, у свою чергу, можуть бути усними (розпорядження, вказівки, накази), конклюдентними (певні регулюючі жести), письмовими (індивідуальний акт). За цілеспрямованістю (мається на увазі мета використання) правові форми адміністративної діяльності поділяються на внутрішні, тобто такі, що пов'язані з внутрішньою діяльністю в правоохоронному органі (діловодство, матеріальне забезпечення тощо) і зовнішні, які використовуються для реалізації суб'єктами адміністративної діяльності покладених завдань і функцій. Неправові форми поділяються на форми, що виявляються в організаційних діях (нарада, інструктаж тощо), і форми, що виявляються в матеріально-технічних діях (виконання матеріалів, видання довідок, складання звітів тощо) [64, с. 57-60].

Незважаючи на вказане вище слід все ж таки відзначити, що форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів вченими найбільш часто поділяються саме на правові та неправові. Однак, у ході здійснення адміністративної діяльності правоохоронним органом можуть виявлятися також інші форми адміністративної діяльності, але, по суті, вони

впливають із правових або неправових та тісно пов'язані між собою [163, с. 445].

Тож, для встановлення правових форм діяльності Нацполіції у сфері захисту прав та свобод дитини пропонуємо звернутись до виділення форми їх діяльності у поєднанні зі сферою забезпечення прав і свобод людини та громадянина, перелік яких деякі автори також визначають по-різному. Так одні автори, включають до правових форм нормотворчу, правозастосовчу й правоохоронну діяльність. Серед яких найголовнішою визначають саме правоохоронну [143, с. 20; 6, с. 122]. Інші ж не поділяють форми на правові та організаційні. М. П. Гурковський, С.С. Єсімов [41, с. 174-176] та С.О. Гіда [38, с. 420-421] позицію яких підтримуємо і ми, відносять до видів форм діяльності поліції у сфері забезпечення прав і свобод відносяться: правозастосовну; організаційну; виховну; правоохоронну.

Таким чином, ми бачимо наявний тісний зв'язок і взаємодію між неправовими (організаційними) та правовими формами у діяльності поліції щодо захисту прав та свобод дітей. У зв'язку з чим пропонуємо виділити наступні форми діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод дитини:

- 1) Організаційна форма, яка перш за все необхідна для створення умов, з метою забезпечення виконання правозастосовних актів, що регламентують діяльність поліції у сфері забезпечення особистих прав і свобод людини та громадянина. Все це робиться для налагодження взаємозв'язку між найрізноманітнішими органами держави, що допомагає цим органам обмінюватись позитивним досвідом, розробляти найефективніші заходи щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина, дозволяє контролювати посадових осіб на предмет виконання ними норм права, що гарантують права та свободи людини та громадянина, дозволяють впливати на поведінку самих громадян при реалізації ними своїх прав і свобод, а в разі порушень застосовувати ефективні засоби впливу і нарешті, усувати

недоліки чи прогалини в цій сфері [231, с. 420-421]. Виявляється вказана форма у кількох аспектах. По-перше, це робота, що проводиться безпосередньо в органах внутрішніх справ (так би мовити внутрішньо-апаратна робота) – наради, службова підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників органів внутрішніх справ, інспекторські перевірки, індивідуально-виховна робота тощо; по-друге, робота з громадськістю – повідомлення, виступи перед населенням, тематичні лекції, виступи у ЗМІ і т. ін. Ще одна форма організаційного характеру – це робота із заявами та повідомленнями осіб, аналітичними матеріалами моніторингу щодо стану забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ [142, с. 20]. Організаційна форма має своєю метою сприяння створенню ефективних умов, за яких співробітники поліції реалізують свої повноваження, в тому числі з метою захисту прав та свобод дитини. Це досягається шляхом створення умов функціонування органів Нацполіції як ззовні, так і зсередини. Означене в свою чергу забезпечується як фінансовим і технічним забезпеченням підрозділів, організацією спеціальної підготовки при проведенні операцій та реалізації тактичних заходів, так і вирішенням проблем створення умов для реалізації громадянами своїх прав та свобод, а також наданням їм певної інформації, виданням відповідних рішень та адміністративно-правових актів. Наприклад, це може бути організація взаємодії підрозділів Нацполіції з іншими територіальними та лінійними підрозділами, службами у справах дітей, адміністраціями навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх або організаційні заходи щодо розшуку неповнолітніх, що пішли з дому та не повернулись, а також видача паспорта неповнолітній особі з моменту досягнення нею 14 років, затримання та повернення додому неповнолітньої особи, яка жебракує та займається бродяжництвом, що створює умови для реалізації ними своїх прав та свобод тощо [213, с. 117-118].

2) Наступна форма, якій ми приділимо увагу в контексті обраної проблематики, - *правозастосовна*, як полягає у створенні необхідних умов для забезпечення прав і свобод шляхом видання правозастосовних актів, що є складовою системи юридичних фактів, що становить організаційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод. Головною метою таких актів є конкретизації змісту прав і свобод, встановлення порядку, меж і підстав їх реалізації та індивідуалізації інших юридичних фактів, з якими пов'язане здійснення прав і свобод [37]. Так, Національна поліція України видає відомчі нормативні акти, які дозволяють їх підрозділам виконувати функції щодо забезпечення прав та свобод неповнолітніх. Це реалізується шляхом застосування правових норм із прийняттям державно-владних рішень для реалізації прав та свобод. Отже, у системі гарантій прав і свобод людини правозастосування підпорядковане завданням охорони прав, тобто припиненню, розкриттю і розслідуванню злочинів та адміністративних проступків [26, с. 142–145; 243, с. 110; 213, с. 118].

3) Окрему увагу також слід приділити *виховній формі*, яка допомагає створити всі необхідні умови для підвищення рівня правосвідомості як кожного окремого громадянина, так і працівників Нацполіції в контексті захисту прав та свобод дитини. Виховна робота в поліції – це насамперед цілеспрямована діяльність керівників усіх рівнів, громадських інститутів щодо формування в особового складу високих громадянських, моральних і професійних якостей, мобілізації на успішне виконання оперативно-службових завдань, укріплення законності та зміцнення службової дисципліни. В умовах формування правової держави виховна робота, що проводиться поліцією, набула особливої актуальності.

4) І остання форма діяльності Національної поліції України, якій ми приділимо увагу в контексті забезпечення прав та свобод дитини, - *правоохоронна*. Вона спрямована на охорону найважливіших суспільних відносин, врегульованих нормами права, від будь-яких посягань. Ця форма

безпосередньо пов'язана із забезпеченням прав і свобод громадян, а також створенням найбільш сприятливих умов для їх реалізації [36, с.10]. Варто відзначити, що правоохоронною вважається не вся діяльність поліції, а лише та, яка визначається діями, спрямованими на припинення протиправної поведінки [141; 243, с. 110; 213, с. 118].

Варто відзначити, що всі визначені нами форми неможливо розглядати окремо, адже кожна з них залежить та доповнює одна одну. Крім того не можна не підкреслити, що форми не можуть існувати без конкретних методів. Відповідно до тлумачного словника «метод» (від гр. *methodos* – «шлях, спосіб дослідження, навчання викладу») це: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [221, с. 692]. Заслуговує на увагу визначення методу державного управління як способів, прийомів, шляхів досягнення цілей, вирішення завдань та здійснення його функцій і повноважень [228, с. 61]. Як зазначає В.Б. Авер'янов, даний термін можна розуміти як певні способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владноорганізаційного впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій і повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів [8, с. 72]. В. Галуцько, В. Курило визначають, що методи діяльності публічної адміністрації – це способи, прийоми цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на поведінку учасників адміністративно-правових відносин із метою публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [9, с. 151]. В. Коваленко під цією категорією розуміє спосіб, прийом практичної реалізації її суб'єктами завдань і функцій у повсякденній діяльності на основі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі [77, с. 483]. Професор Ю. Битяк вважає, що це науково обґрунтовані, дозволені законом

способи впливу на керовані об'єкти з метою найбільш правильного оперативного вирішення управлінських завдань і досягнення максимальної ефективності управління [10, с. 157; 342]. Як сукупність засобів, прийомів та способів категорію «метод» розглядає і О. І. Беспалова, яка зазначає, що «під методами реалізації правоохоронної функції держави слід розуміти сукупність різноманітних засобів, прийомів та способів цілеспрямованого впливу суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави та їх посадових осіб на відповідні об'єкти з метою виконання поставлених перед цими суб'єктами завдань та функцій» [14, с. 129].

Звідси, за аналогією із зазначеним вище, у загальному вигляді під методами діяльності Національної поліції України ми будемо розуміти всю сукупність способів, засобів та прийомів, які використовують працівники поліції задля досягнення єдиної мети, а саме: забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Загальновизнаними та універсальними методами державної діяльності, які використовуються в усіх галузях та сферах, на всіх її рівнях, а в багатьох випадках – ще й визначають зміст та конкретний прояв інших методів, є переконання та примус. Ці методи найпослідовніше відбиваються через механізм прав та обов'язків, підкреслюють особливості відносин влади і підпорядкування [83, с.190; 18, с.107; 172]. Але, звісно, перелік методів не зводиться до вказаних вище. Окремими авторами виділяються й інші їх види, серед яких, крім переконання та примусу зазначається: виховна робота, заохочення, профілактика порушень прав та свобод [172]. Однак, саме метод переконання та примусу найширше застосовуються в усіх сферах управлінської діяльності і становлять систему засобів впливу держави (в особі її відповідних органів та посадових осіб) на свідомість і поведінку людей. Вони є необхідною умовою нормального функціонування суспільства, будь-якого державного або громадського об'єднання, всього процесу управління. Застосовуючи ці методи держава забезпечує функціонування всієї суспільної системи, організованість, дисциплінованість,

охороняє працю та побут людей, нормальну соціальну обстановку в країні [75, с. 101].

На думку Є. П. Филипенко, у сфері діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав та свобод дітей у більшості випадків можна навіть говорити про комплексне використання методів переконання і примусу. Проте, автор зазначає, що головну роль у діяльності органів внутрішніх справ, особливо щодо неповнолітніх, як за обсягом, так і за порядком застосування відіграє метод переконання [243, с. 111]. При цьому необхідно враховувати, що, відповідно до ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII, поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, а також для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення [82] та Кримінальним процесуальним кодексом України [100], на підставі та в порядку, визначених законом, а також інші заходи, визначені окремими законами. У даному контексті варто зазначити, що під поліцейським заходом розуміють дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Зазначимо, що нині у структурі форм діяльності Нацполіції одне з основних напрямків посідає превентивна діяльність, а саме ювенальна превенція [67, с. 122]. Зазначимо, що у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ України переконання і примус реалізуються в запобіжній та профілактичній роботі. Які, в свою чергу, відповідно до чинної Інструкція з ОРПЮП (п. 1) відноситься до основних завдань підрозділів ювенальної превенції серед яких також: 1) профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних

правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 2) ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики; 3) участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; 4) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; 5) вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; 6) провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти.

Таким чином, методу переконання у громадянському суспільстві завжди надається перевага, бо лише за умов переконання громадян у правильності вибору того чи іншого напрямку політики можливо створити правову державу, яка є найвищою сходиною організації суспільства. Переконання, як метод, це моральний, психологічний, матеріальний вплив суб'єкта адміністративної діяльності на об'єкт, на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм. Застосування методу переконання в адміністративній діяльності поліції дозволяє досягти таких цілей: 1) виховання у громадян сталої правомірної поведінки; 2) попередження злочинів та інших правопорушень; 3) вплив на правопорушників [4, с. 14].

А відтак, можна із впевненістю констатувати, що в контексті визначеної проблематики метод переконання має особливе значення, адже роз'яснення прав та свобод, а також реальних можливостей їх реалізації необхідно проводити у такому віці, коли відбувається моральне та психічне становлення людини, формуються її моральні цінності та модель поведінки. Все це дозволяє закріпити у свідомості дитини необхідні правові погляди та

принципи поведінки. Головною особливістю застосування методу переконання щодо забезпечення прав та свобод дитини органами Нацполіції є неможливість розглядати дитину окремо від того середовища, в якому вона знаходиться, – родина, навчальний заклад, найближче оточення. Факторами, які сприяють порушенню прав та свобод дітей за місцем їх проживання, можуть бути незгода між батьками і відсутність чітких дисциплінарних і педагогічних вимог у родині; психічні порушення і кримінальна поведінка батьків; низький соціальний статус родини та погані житлові умови [208, с. 89], Крім того, негативний вплив на підлітків здійснюють не лише батьки, а інші особи, які проживають спільно (старші брати і сестри), вплив яких найчастіше набагато сильніший. Робота з такими родинами має здебільшого профілактичну мету. Для ефективної профілактики потрібно як усунути негативні умови, що утворюють конкретні життєві ситуації, так і виявити обставини, що негативно впливають на моральне формування особистості. Отже, така робота має проводитися систематично (постійне відвідування неповнолітніх за місцем мешкання з метою виявлення передумов порушення їх прав та свобод, роз'яснювальні профілактичні бесіди з батьками та неповнолітніми з метою їх правового виховання, контроль відвідування неповнолітніми навчальних закладів тощо) [243, с. 111; 213, с. 119].

До заходів переконання можна віднести також процес, який охоплює як разові, так і довгострокові заходи, включає загальну та індивідуальну профілактики. На цьому етапі реформування ювенальної юстиції реалізація положень Меморандуму про взаєморозуміння щодо впровадження ініціативи зі співробітництва у сфері захисту дітей передбачає з боку Нацполіції розробку неформальних механізмів взаємодії поліцейських з дітьми щодо запобігання дитячій злочинності та вчинення злочинів проти дітей. Такими заходами взаємодії поліції з дітьми є ініціювання та організація проведення соціальних проектів, конкурсів, просвітницьких програм тощо. З 2016/2017

навчального року в українських школах розпочато впровадження експериментальної моделі співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції». Поліцейські зосереджуватимуть свою роботу на проведенні просвітницько-профілактичних занять з учнями за програмою «Школа і поліція» [122]. Згідно методичної програми до останньої роз'яснюється, що вона передбачає підхід з орієнтацією на попередження проблеми, а не на інцидент, який уже відбувся. При такому партнерстві школа і правоохоронний орган розуміється як одна команда, а роль працівника правоохоронного органу розширюється і передбачає профілактику та втручання на ранній стадії. З метою реалізації програми працівники поліції, які пройшли спеціальне навчання, будуть призначені шкільними офіцерами поліції (далі - ШОП) і закріплені за конкретними школами. Частота відвідування навчальних закладів ШОП може залежати від оцінки ризиків та потреб кожної школи у сфері профілактики ризикованої поведінки дітей та правопорушень [122, с. 5]. Так, можливість особистого спілкування дітей з поліцейськими, зокрема з приводу проблемних питань, безпосередньо у шкільному просторі зміцнює зв'язки поліції зі школою, що є важливим елементом дитячого розвитку [259, с. 399–404].

Не новим, але ефективним заходом загальної профілактики серед дітей є використання ЗМІ та наочної агітації з метою привернення уваги до проблем захисту дітей та превенції ювенальної деліктності, правового виховання, пропагування здорового способу життя, профілактики наркоманії тощо. На сучасному етапі не можна залишати без уваги Інтернет-простір. Індивідуальна профілактика передбачає такі заходи, як складення плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально психологічних особливостей дитини і т. ін.

Наступний метод, - примус, котрий є досить поширеним у діяльності Національної поліції України. Він спрямований на забезпечення прав людини та характеризується тим, що він є допоміжним, здійснюється на підставі

переконання і тільки після застосування переконання. Це, як зазначав О. Негодченко, «свого роду антизахід держави на протиправну поведінку правопорушника» [143, с. 124]. Метод примусу застосовується до порівняно незначної кількості людей, як правило тих, що вчинили правопорушення [75, с. 101], та виключно працівниками поліції в межах повноважень з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, а також притягнення особи до адміністративної відповідальності [3, с. 83].

Можна виділити форми його прояву: 1) примус, який використовується для попередження та припинення посягань на життя, здоров'я, честь та гідність громадянина, його майно і т. д.; 2) примус, який застосовується для безпосередньо примусового здійснення прав та обов'язків громадян. Так, у випадку вчинення членом сім'ї щодо дитини насильства, відповідальність за яке передбачена ст. 173-2 КУпАП, уповноважена особа органів внутрішніх справ складає щодо винної особи протокол про адміністративне правопорушення, керуючись Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ України [185], до того ж щодо осіб, які вчинили насильство в сім'ї, працівники ОВС України можуть застосовувати такі заходи [57, с. 62]: 1) винести кривдникові офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; 2) взяти на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства; 3) винести захисний припис (якщо кривдник все ж таки вчинив насильство після винесення йому офіційного попередження) і контролювати виконання вимог захисного припису; 4) проходження корекційної програми, спрямованої на формування гуманістичних цінностей і ненасильницької моделі поведінки. Враховуючи положення Модельного законодавства ООН про домашнє насильство, а також досвід інших країн світу [251, с. 75], до системи спеціальних заходів щодо попередження насильства в сім'ї є необхідність запровадження такого заходу індивідуальної профілактики, як

тимчасовий обмежувальний припис, який передбачає заборону на вчинення насильства в сім'ї. За умови внесення відповідних змін до законодавства України цей захід додасть ефективності засобам протидії сімейному насильству відносно дитини.); - примус, який пов'язаний з реалізацією адміністративної чи кримінальної відповідальності.

На фоні викладеного, необхідно ще раз відмітити, що застосування такого методу як примус працівниками Нацполіції в рамках демократичного суспільства повинно відбуватися лише у тому випадку, коли були використані всі інші методи та застосовані заходи виховного характеру котрі не дали необхідних результатів. При цьому вказаний метод сприяє створенню в суспільстві впевненості, що їх права та свободи будуть захищені за будь-яких обставин і від будь-яких посягань.

Таким чином, узагальнюючи весь наведений вище матеріал можна констатувати, що форма дає нам уявлення про шляхи та напрямки впливу Нацполіції на правовідносини у сфері забезпечення прав та свобод дитини, а метод в свою чергу відображає, які засоби і прийоми для цього використовуються. Все вказане говорить про те, що форми та методи діяльності органів Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дітей становлять собою систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно, на міцній науковій основі, з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх та зовнішніх факторів. На завершення хотілося б відмітити, що вказаний перелік форм та методів ми не маємо права назвати вичерпним, оскільки і науковці і законодавці повинні постійно розширювати їх межі та перелік з метою більш якісного та ефективного забезпечення прав та свобод дитини в Україні.

2.4. Взаємодія Національної поліції з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини

У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження ми неодноразово акцентували увагу на тому, що Національна поліція України є важливим суб'єктом забезпечення прав і свобод дитини. Однак, на нашу думку, справедливим буде також відмітити, що здійснюючи свою діяльність у цій сфері поліції повинна постійно взаємодіяти з громадськістю та з іншими органами державної влади у цій сфері, що значною мірою пов'язано із правовим статусом дітей та специфікою роботи із ними. У найбільш спрощеному розумінні «взаємодія» - це спільна, злагоджена робота декількох суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної кінцевої мети. Взаємодія – це філософська категорія, яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість та зміну стану або взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого, та тісно пов'язана з поняттям «взаємозв'язок» і розглядається як одна з форм останнього. Сутність взаємодії полягає у зворотному впливі предмета чи явища на інший предмет, а всі інші філософські категорії (причина, дія, необхідність, суперечність тощо) є конкретними видами взаємозв'язку [107, с. 170].

У «Філософському енциклопедичному словнику» Л.Ф. Ільїчова вказується, що «взаємодія» є філософською категорією, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія являє собою вид безпосередніх або опосередкованих, зовнішніх або внутрішніх відносин, зв'язків. Поняття взаємодії знаходиться в глибокому зв'язку з поняттям структури. Взаємодія виступає як інтегруючий фактор, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності [244, с. 80]. Крім того, авторами вказаного словника

підкреслюється, що взаємодія носить об'єктивний і універсальний характер; в силу універсальності взаємодії здійснюється взаємний зв'язок усіх структурних рівнів буття, матеріальне єдність світу. Саме взаємодія визначає відношення причини і наслідку. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони. Взаємодія обумовлює розвиток об'єктів. Саме взаємодія протилежностей, протиріччя, є найглибшим джерелом, основою і кінцевою причиною виникнення, саморуху і розвитку об'єктів. Кожна форма руху матерії має в своїй основі певні типи взаємодії структурних елементів [244, с. 80].

Цікавою видається точка зору В.М. Олійника, яка на основі аналізу поняття «взаємодії» як філософської категорії, через призму теорії систем та теорії діяльності дозволяє виділити такі основні положення [155, с. 512]: 1) взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; 2) взаємодія має місце тоді коли системи функціонують одночасно; 3) наявність у взаємодіючих елементів схожих властивостей; 4) при взаємодії змінюються якісні характеристики об'єктів взаємодії; 5) здатність кожного об'єкту взаємодії виступати її ініціатором; 6) можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; 7) спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об'єктів [155, с. 512]. Крім того, вказаний вище науковець в залежності від мети діяльності взаємодія може бути умовно поділена на негативну та позитивну. Негативна взаємодія - функціонування суб'єктів спрямоване на досягнення протилежних цілей, вплив та дія кожного з них спрямована на перешкоджання розвитку іншого об'єкта. Позитивна взаємодія - елементи у своїй діяльності прагнуть досягнення однієї мети (у нашому випадку - протидії злочинності), зусилля об'єктів спрямовані в один бік, при цьому відбувається найбільш повне використання їх можливостей для виконання спільних задач. Як наслідок створюються необхідні передумови для успішної

реалізації поставлених перед ними завдань. Отже, позитивна взаємодія породжує нові якості та можливості, які відсутні у взаємодіючих суб'єктів по одинці. В подальшому автором акцентується увага на позитивній взаємодії [155, с. 512].

З точки зору Л.Г. Шморгуна, «взаємодія» - це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємні зумовленість і зв'язок. У взаємодії реалізується відношення людини до іншої людини як до суб'єкта, в якого є власний світ. Науковець також підкреслює, що під взаємодією в соціальній філософії та психології, а також теорії менеджменту, крім того, розуміється не лише вплив людей один на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що дає змогу групі реалізувати спільну для її членів діяльність. Взаємодія людини з людиною в суспільстві - це також взаємодія їх внутрішніх світів: обмін думками, ідеями, образами, вплив на цілі та потреби, дія на оцінки іншого індивіда, його емоційний стан [254]. Взаємодія є систематичним і постійним учиненням дій, спрямованих на те, щоб викликати відповідну реакцію з боку інших людей. Спільне життя і діяльність людей як у суспільстві, так і в організації на відміну від індивідуального має більш жорсткі обмеження будь-яких виявів активності чи пасивності. В процесі реальної взаємодії формуються також адекватні уявлення працівника про себе та інших людей. Взаємодія людей – провідний фактор у регуляції їх самооцінок і поведінки в суспільстві [254].

У наукових розробках З. Я. Ковальчук взаємодія розуміється як систематичні, досить регулярні дії суб'єктів один на одного, що мають на меті викликати певну відповідну реакцію, яка породжує нову реакцію того, хто здійснює вплив. Таким чином, відбувається обмін діями, зароджуються спорідненість дій обох суб'єктів, їхня координація, стійкість інтересів, планування спільної діяльності, поділ функцій, тощо. Дії сприяють взаємному регулюванню, взаємовпливу, контролю, взаємодопомозі. Це

передбачає, що кожен з учасників взаємодії зробить внесок у виконання спільного завдання, коректуючи власні дії, враховуючи попередній досвід, активізуючи здібності та можливості партнера. У соціально-психологічному контексті взаємодію розуміють не лише як взаємозалежний обмін діями, а й організацію людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності. Отже, спілкуючись, обмінюючись інформацією, людина виробляє форми та норми спільних дій, організовує та координує ці дії [80; 24]. На думку Є.Ю. Бараша, взаємодія - це такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення виконання кримінальних покарань [13, с. 132].

І.В. Письменний доводить, що з точки зору управління «взаємодія» – це участь у спільній діяльності суб'єктів управління в процесі досягнення суспільно необхідних цілей. Автор підкреслює, що зважаючи на те, що управління є соціальним явищем, дана взаємодія тісно пов'язана із соціальною взаємодією, яка є більш широким видом соціальних зв'язків. У процесі соціальної взаємодії відбувається взаємовплив та взаємообумовленість окремих соціальних явищ, унаслідок чого вони змінюються, доповнюють один одного і формують єдину цілісну соціальну систему. Головним призначенням управлінської взаємодії є об'єднання зусиль суб'єктів управління в напрямі задоволення соціальних потреб, зумовлених суспільно необхідними цілями [53, с. 82]. Ю.Ф. Кравченко, аналізуючи взаємодію у контексті державного управління, зазначає, що її, доречним буде розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому. Причому необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у

внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але й в зовнішніх її функціях [232, с. 500].

Відповідно до «Енциклопедичного словника з державного управління» за редакцією Ю. П. Сурміна, В. Д. Бакуменка, А. М. Михненка та інших управлінська взаємодія – це участь у спільній діяльності суб'єктів управління в процесі досягнення суспільно необхідних цілей. Головним призначенням управлінської взаємодії є об'єднання зусиль суб'єктів управління в напрямі задоволення соціальних потреб, зумовлених суспільно необхідними цілями [53, с. 82]. Г.Г. Мануйлов та В.В. Новіков визначають вказаний термін як прояв різноманітних управлінських відносин, які, з одного боку, являють собою особливий різновид так званих громадських зв'язків, з іншого, - вони проходять через свідомість людей, є результатом їх суб'єктивної діяльності. Управлінські відносини, в свою чергу, будуються за ієрархічним принципом. В управлінській взаємодії, продовжують вказані вище науковці, названі відносини управління проявляються різноманітно і, зокрема, як взаємодія соціальних позицій і статусів, формалізованих і неформалізованих функцій, кожна з яких забарвлена специфічними психологічними явищами [118]. Управлінська взаємодія здійснюється, як правило, в умовах конкретної соціально-виробничої ситуації, яка певним чином впливає на його характеристики. Соціально-виробнича ситуація, в свою чергу, розглядається як сукупність взаємопов'язаних умов, в яких здійснюється спільна діяльність: виробничо-технологічних, економічних, організаційних, соціально-психологічних. Відповідно з розумінням соціально-виробничої ситуації як комплексу пов'язаних один з одним умов діяльності та можливості їх зміни, що характеризують динамічність цієї ситуації, вплив її на управлінську взаємодію відбувається через вирішення керівників спільно з виконавцями відповідних завдань: технологічних, виробничих, економічних, організаційних, соціально-психологічних [118]. Варто вказати думку В.М. Плішкіна, який характеризує поняття «взаємодія» з точки зору

управління, виділяє такі ознаки даної категорії: 1) взаємодія – це діяльність; 2) наявність декількох (не менше двох) суб'єктів взаємодії; 3) погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; 4) спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; 5) наявність нормативної (правової) бази взаємодії; 6) становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; 7) зміст завдань, які виконуються суб'єктами взаємодії; 8) спільна діяльність [166, с. 500].

Таким чином, узагальнюючи весь наведений вище матеріал можна констатувати, що під взаємодією у контексті обраної у дисертаційному дослідженні проблематики слід розуміти спільну взаємоузгоджену діяльність Національної поліції України з громадськістю та іншими органами державної влади яка спрямована на досягнення єдиної мети, а саме: забезпечити належний захист та забезпечення реалізації прав і свобод дитини в Україні. Виходячи із вказаного вище можна зробити висновок, що суб'єкти, з якими взаємодіють органи Національної поліції в контексті забезпечення прав та свобод дитини можна поділити на дві групи: 1) взаємодія з громадськістю; 2) з іншими органами державної, які відповідно до норм чинного законодавства уповноважені здійснювати свою діяльність у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Враховуючи особливості діяльності Нацполіції та специфіку правового статусу дитини в Україні та всьому Світі, перш за все необхідно приділити увагу взаємодії вказаного Центрального органу виконавчої влади з громадськістю. Концепт «громадськість» більше використовується у міжнародно-правових актах. Ключовим терміном «громадськість» вперше виступає в Орхуській Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, згідно якої «громадськість» означає одну або більше фізичну чи юридичну особу, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або

практикою [135, с. 100; 68]. У даній Конвенції вживається також термін «зацікавлена громадськість» – громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість у цьому процесі [135, с. 100; 68].

В літературі під громадськістю розуміють: 1) соціально-активну частину суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для діяльності такої частини суспільства потрібні певні організації. Такі громадські організації існують, вони створені громадянами задля захисту своїх законних прав, свобод та інтересів; 2) а) закриту (внутрішню), б) відкриту (зовнішню, широку, масову) – це споживачі, партнери, конкуренти, аудиторія ЗМІ, фінансові структури, учасники політичного життя, соціокультурних рухів; 3) групи людей всередині організації або поза нею, з якими організація так чи інакше взаємодіє [93, с. 10; 136]. Щодо розуміння поняття «громадськість» з точки зору семантики. Зокрема, під нею розуміють: 1) одну або декілька фізичних або юридичних осіб, з ким соціальна організація вступає в контакт як всередині (службовці, співробітники, працівник, акціонери, члени громадських організацій і т. ін.), так і за її межами (виборці, платники податків, місцеві жителі, соціальні замовники, партнери, споживачі і т. ін.); 2) рідка властивість за значенням прикметника «громадський» (що стосується суспільства; стосується добровільного обслуговування колективу, суспільства; значущий для суспільства, публічний; належить одночасно декільком суб'єктам, колективний, не одноосібний; люблячий суспільство, колектив, пристосований до життя в колективі); 3) активна частина суспільства, яка виражає його думку; 4) сукупність організацій та представників будь-якої групи людей [136, с. 630].

В «Юридичній енциклопедії» дається теоретичне визначення «громадськості», як соціально активної частини суспільства, яка на

добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для громадськості характерні: потреба у спілкуванні, орієнтація на колективну діяльність, пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними, активне вираження своєї суспільної позиції тощо. Важливою сферою діяльності громадськості є її участь у державно-правових заходах. Громадськість, зокрема, сприяє проведенню виборів і референдумів, допомагає у роботі державних органів і органів місцевого самоврядування, обговорює проекти законів тощо. Діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян, порядок роботи яких регулюється Законом України «Про об'єднання громадян» [257, с. 640; 134]. Варто погодитись із точкою зору, П.І. Каблака, який проаналізувавши низку підходів щодо визначення поняття «громадськість», акцентує увагу на тому, що *по-перше*, поняття «громадськість», хоч і використовується у чинному законодавстві, нормативно є невизначеним, у зв'язку з чим відбувається довільне його трактування, що шкодить не тільки ефективності діяльності державних органів, в тому числі судових, а й розвитку громадянського суспільства. *По-друге*, здійснивши аналіз різноманітних підходів до визначення поняття «громадськість», узагальнюючи їх, можна сформулювати наступну альтернативну дефініцію, яка, на наш погляд, найкраще відображає сутність даного феномену: громадськість – це сукупність окремих соціально-активних людей і їх груп, об'єднаних спільністю становища, інтересів, суспільна діяльність яких базується на ідеях індивідуальної свободи громадян та автономності громад, праві захищати власні інтереси, творити асоціації та спілки аби протистояти і запобігати сваволі державних чиновників. *По-третє*, не існує єдиної і уніфікованої широкої громадськості – всі комунікації здійснюються через конкретні групи чи індивідів, в тому числі відбувається формування громадської думки. У зв'язку з цим, сутність поняття «громадськість» розкривається в ході дослідження її суб'єктного складу, який охоплює: фізичних осіб; громадські об'єднання; територіальні

громади та нелегалізовані громадські формування або спільноти; ЗМІ. При налагодженні взаємовідносин судової влади із всіма названими суб'єктами громадськості слід враховувати, що методи та форми їх взаємодії будуть відрізнятися, мати певну специфіку, однак їх детальне визначення та характеристика є напрямком подальших наукових досліджень даної проблематики [68, с. 189].

Тож, виходячи із вказаного вище можна із впевненістю констатувати, що в сучасній соціально-спрямованій та демократичній державі взаємодія з громадськістю будь-якого органу державної влади має важливе значення як для держави взагалі, так суспільства і кожного громадянина зокрема. І взаємодія Нацполіцією у цьому контексті не є виключенням. На сьогоднішній день важливими є такі завдання з активізації взаємодії між органами Національної поліції України і громадськістю [17, с.4]:

- підвищення авторитету й довіри населення до органів Національної поліції України;
- покращення стану комунікативної та загальної культури працівників Нацполіції;
- сприяння об'єктивному інформуванню населення про діяльність працівників правоохоронних органів за допомогою засобів масової інформації; ретельна перевірка фактів і матеріалів, які публікуються чи демонструються в мас-медіа;
- створення позитивного іміджу шляхом підвищення рівня професійної компетентності та покращення результатів діяльності працівників Національної поліції України;
- забезпечення безпосереднього діалогу між поліцією та населенням (громадськими об'єднаннями, профспілками, асоціаціями, організаціями, підприємствами) під час особистих зустрічей громадян із керівниками підрозділів ОВС, найкращими працівниками, персоналом служби громадської безпеки, які забезпечують правопорядок на конкретній території;

- проведення активної профілактичної, виховної, просвітницької роботи серед різних верств населення з метою запобігання злочинності, а також формування в різних категорій громадян відчуття особистої причетності до правового порядку в суспільстві, підвищення рівня самосвідомості кожного члена суспільства;

- залучення найактивніших громадян до співпраці; передбачення в чинному законодавстві матеріально-технічного забезпечення громадських формувань і винагород особам за допомогу органам правопорядку й виконання конкретних правоохоронних завдань [17, с. 4].

Таким чином, вдосконалення взаємодії поліції з населенням - це необхідна умова існування довіри громадян до правоохоронних органів, а також і до влади в цілому; аналіз і використання зарубіжного досвіду участі населення у правоохоронній діяльності - це дієвий інструмент якісного покращення співробітництва поліції і громадськості, реальна можливість підвищення ефективності роботи поліції через впровадження в роботу правоохоронних органів моделей діяльності поліції зарубіжних країн по використанню консультативного механізму та співпраці з населенням щодо забезпечення громадського порядку - це нагальна потреба теперішнього часу; існує необхідність у розробці та прийнятті нормативних документів, які б регламентували цей аспект правоохоронної діяльності як на державному, так і на галузевому рівнях; необхідно передбачити правове закріплення видів морального та матеріального заохочення членів громадських формувань, а також громадян, які беруть індивідуальну участь у правоохоронній діяльності [252, с. 165].

Отже, весь наведений вище матеріал дає змогу говорити про те, що взаємодія Національної поліції України з громадськістю щодо забезпечення прав та свобод дитини має важливе практичне значення, адже: по-перше, «зближає» органи поліції з громадськістю, тим самим підвищуючи рівень довіри останніх до перших; по-друге, дозволяє Нацполіції більш глибоко

з'ясувати проблеми які існують у досліджуваній сфері. Якщо говорити більш детально, то ефективна взаємодія Національної поліції з громадськістю дозволить:

А) для громадян:

- забезпечити більшу поінформованість всіх громадян, в тому числі і дітей про їх права та свободи, якими вони можуть вільно користуватись відповідно до чинного законодавства України;

- громадяни можуть більш оперативно повідомляти поліцію про випадки порушення прав та свобод дитини;

- через взаємодію громадськість здійснює контроль за діяльністю поліції. Таким чином є можливість надати об'єктивну оцінку роботі органів Національної поліції України, як збоку населення країни, так і збоку керівництва держави.

Б) для Національної поліції України:

- більш оперативно визначати причина вчинення правопорушень щодо дитини що дозволить у подальшому завчасно попереджати їх виникнення у майбутньому;

- співпрацюючи з громадою, поліція має можливість підвищувати обізнаність мешканців про свою роботу (наприклад, про межі компетенції поліцейських або про альтернативні шляхи вирішення проблем). А це дозволить в подальшому зменшити навантаження на патрульну поліцію;

- дозволить заручитись підтримкою населення, а це, апріорі, є важливим превентивним заходом щодо вчинення правопорушень щодо дитини;

- виявити слабкі місця у своїй діяльності щодо забезпечення прав та свобод дитини, а відтак прийняти ефективні управлінські рішення, спрямовані на вирішення власних проблем.

Переходячи до наступної групи суб'єктів, з якими взаємодія Національна поліція у контексті забезпечення прав та свобод окремо слід

вказати Прокуратуру України та її органи. Так, спершу слід відмітити, що відповідно до Наказу ГПУ «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 06 грудня 2014 року [194], пріоритетними напрямками представництва інтересів дітей та держави у суді визначити захист у сферах: охорони життя і здоров'я дітей, їх права на освіту, відпочинок та змістовне дозвілля; опіки, піклування, усиновлення дітей; майнових та житлових прав дітей, їх соціального забезпечення; прав неповнолітніх на працю та працевлаштування; попередження та захисту від усіх форм насильства; користування та розпорядження органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування майном, землями навчальних, оздоровчих, лікувальних, а також інших закладів для дітей; використання бюджетних коштів, спрямованих на реалізацію програм та заходів з охорони дитинства, закупівлю відповідних товарів, робіт і послуг. Особливу увагу органи Прокуратури повинні приділяти захисту прав і свобод дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей, які виховуються в сім'ях, що перебувають у складних життєвих обставинах, залишених без догляду батьків, переміщених з тимчасово окупованої території України, районів воєнних дій, збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій [194].

Що ж стосується безпосередньо взаємодії Національної поліції з органами прокуратури, то така взаємодія найчастіше виникає безпосередньо у разі вчинення правопорушення або по відношенню до дитини, або ж самою дитиною. Так, відповідно до «Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» 19 грудня 2017 року, підставою для прийняття підрозділом ЮП дитини на облік є письмове повідомлення слідчого, прокурора про вручення дитині повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення. Або ж дитини можемо бути знято з відповідного обліку у разі письмового повідомлення слідчого,

прокурора про зняття з дитини підозри в учиненні кримінального правопорушення [184].

Окремої уваги заслуговує взаємодія Національної поліції України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами та установами під час забезпечення соціального захисту дітей які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю [169]. Складні життєві обставини, в яких перебуває дитина, нормами чинного законодавства визначаються як умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток (інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин, інші види залежності, жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство, у тому числі у разі, коли кривдником є дитина, ухиляння батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо), установлені за результатами оцінки потреб дитини [169].

Взаємодія Нацполіції із окресленими вище суб'єктами в рамках окресленої проблематики передбачає:

- юридичні та фізичні особи, яким стало відомо про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, зобов'язані забезпечити надання екстреної медичної допомоги, невідкладно звернутися до органів Національної поліції або підпорядкованого підрозділу територіального органу ДСНС для організації її подальшого захисту у разі, коли дитина потребує медичної допомоги;
- органи Національної поліції зобов'язані протягом доби поінформувати службу у справах дітей районної, районної у мм. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної

громади (далі - служба у справах дітей) про виявлену дитину для організації її соціального захисту;

- суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей незалежно від повноважень зобов'язані у разі, коли у зверненні стосовно дитини вбачається склад адміністративного правопорушення чи злочину, - невідкладно повідомити органам Національної поліції. Невідкладно у строк, що не перевищує однієї доби, повідомити (в тому числі за допомогою телефонного зв'язку) про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, представнику служби у справах дітей за місцем її виявлення для організації заходів невідкладного реагування, в тому числі надання послуги з кризового та екстреного втручання, та органам Національної поліції;

- у разі надходження повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, служба у справах дітей разом з уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи, представниками закладу охорони здоров'я невідкладно проводить оцінку рівня безпеки дитини [169].

Окремо слід вказати, що відповідно до «Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрозовувати їх життю та здоров'ю», що організація допомоги дітям, які постраждали від жорстокого поводження, життю або здоров'ю яких загрожує небезпека, органами Національної поліції передбачає: 1) цілодобове прийняття інформації, в тому числі усної, про дітей, яким загрожує небезпека, працівниками усіх підрозділів і вжиття невідкладних заходів реагування; 2) проникнення до житла чи іншого приміщення (володіння) особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних з виникненням безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, або за

наявності підстав вважати, що така загроза існує; 3) за наявності ознак кримінального правопорушення - внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у зв'язку з чим вживаються подальші слідчі (розшукові) дії [169].

В окрему підгрупу, з якими взаємодія Національна поліція України, слід виділити органи, які визначені Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року. Зокрема, до них віднесено: школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) [193]. Слід ще раз підкреслити, що відповідно до окресленого нормативно-правового акту саме Національна поліція України та її підрозділи визнаються одними із найбільш ключових суб'єктів забезпечення й захисту прав та свобод дитини в Україні. Аналіз положень вказаного вище Закону дає змогу констатувати, що поліції в рамках взаємодії з іншими органами і службами у справах дітей:

- проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей серед дітей, які знаходяться у центрах медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я, спеціальних виховних установах Державної кримінально-виконавчої служби України, притулках для дітей, тощо. Крім того, поліція безпосередньо взаємодіє безпосередньо із керівництвом вказаних вище установ з метою їх консультування та підтримки у роботі із «складними» дітьми;

- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;

- отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;
- спільно із вказаними суб'єктами здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;
- вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, а також приймати від них відповідні пропозиції;
- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки;
- інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень [193]; тощо.

Із вказаного вище слідує, що поліція активно та на постійній основі взаємодіє із органами і службами у справах дітей та спеціальними установами для дітей.

На останок хотілося б звернути увагу на те, що з метою забезпечення прав та свобод дитини, Національна поліція України та її підрозділи повинні активно співпрацювати із звичайними загальноосвітніми навчальними закладами. Така взаємодія, перш за все, носить суто профілактичний характер та важливе практичне значення: *по-перше*, для органів Нацполіції, оскільки через відповідну співпрацю вони можуть проводити профілактичні бесіди із учнями щодо їх прав та свобод, якими вони можуть користуватись. Крім того, керівництво шкіл може акцентувати увагу правоохоронних органів на тих, учнях, які входять до так званої «групи ризику». *По-друге*, для керівників та викладачів шкіл, оскільки це полегшує їм роботу із

проблемними учнями та розширює їх кругозір у роботі із дітьми, зокрема у частині дотримання прав та свобод останніх.

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження слід констатувати, що в умовах сьогодення взаємодія Національної поліції України з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини є не просто важливим напрямком їх діяльності, а й вкрай необхідним. Зазначене пов'язано із тим, що поліція фактично не зможе самотійно виконати покладені на неї обов'язки у цій сфері, що пов'язано із специфікою роботи з дітьми та їх особливим правовим статусом. Крім того, незалежно від суб'єкту з яким співпрацює поліція, саме взаємодія дозволяє більш оперативно виявити та припинити порушення прав та свобод дитини, що беззаперечно позитивним чином відображається: по-перше, на якості захисту прав та свобод дитини, а по-друге, на іміджі самих органів Національної поліції України.

У підсумку ж хотілося б вказати і на певний недолік, який полягає у тому, що на сьогодні правові засади взаємодії поліції з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини не дістали належного законодавчого закріплення. Вони суттєво розпорошені у чисельних нормативно-правових актах різної юридичної сили. А тому, на нашу думку, постала нагальна необхідність у розробці та прийнятті окремого Положення «Про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини в Україні», в якому б визначались: 1) конкретні суб'єкти, з якими взаємодіє національна поліція у сфері захист прав та свобод людини взагалі та дітей зокрема; 2) взаємні права та обов'язки цих суб'єктів; 3) напрямки їх взаємодії та інструменти, які вони можуть використовувати; 4) джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення спільної діяльності окреслених у підрозділі суб'єктів; тощо.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що сутністю нормативно-правового забезпечення діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини є нормативне закріплення правил діяльності даного органу у досліджуваній сфері. А відтак, поняття «нормативно-правове забезпечення» включає нормативне регулювання суспільних відносин і виконання права як засобу управління стосовно сфери захисту прав дитини. Воно також передбачає пошук шляхів удосконалення існуючих та створюваних нових правових норм, необхідних для виконання принципово нових завдань в окресленій сфері.

З'ясовано, що система нормативно-правового забезпечення діяльності органів Національної поліції являє собою сукупність законів і підзаконних та інших нормативних актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками – назвою, юридичною силою, порядком прийняття, набрання чинності та дії тощо, що в свою чергу створюють нормативно-правове поле для функціонування системи забезпечення прав і свобод дитини. Обґрунтовано, що розглядати вказані акти найбільш доцільно в залежності від їх юридичної сили у такій послідовності: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодифіковані акти, звичайні закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Констатовано, що нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини включає широкий комплекс законодавчих актів, норми яких встановлюють межі компетенції відповідних органів та визначають спеціальні механізми їх впливу на суспільні відносини. Нормативно-правове регулювання у цій сфері забезпечується великою кількістю правових актів різної юридичної сили, серед яких особливе місце належить підзаконним нормативно-правовим актам, адже саме їх норми регламентують механізм взаємодії служб у справах дітей, органів внутрішніх справ, органів і закладів освіти, охорони

здоров'я, у справах сім'ї та молоді у попередженні жорстокого поводження та насильства по відношенню до дитини, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від насильства. Відзначено, що на сьогодні необхідно розробити та прийняти окрему Концепцію діяльності Національної поліції України в контексті здійснення заходів із захисту прав та свобод дитини в Україні.

Наголошено, що говорячи про сучасні принципи функціонування Національної поліції України загалом, та в сфері захисту прав та свобод дітей зокрема, слід відзначити, що така діяльність поліції ґрунтується на цілій низці вихідних ідей, які в сукупності уособлюють своєрідну модель що має доволі різнобічний характер. Вона поділяється на основні принципи й принципи формування й функціонування її відповідних частин (інститутів).

Аргументовано, що взагалі під принципами діяльності поліції потрібно розуміти систему встановлених і гарантованих державою правових положень, визначених нормами національного та міжнародного законодавства, які закріплюють основи функціонування підрозділів Національної поліції України, завдання й функції яких спрямовані на забезпечення прав і свобод дитини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. А відтак, принципи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дитини уособлюють концептуальні вихідні положення, які встановлюють основні правила і сутність її організації та функціонування, особливо у питанні добробуту вказаної категорії осіб. Як недолік відзначено, що не всі окреслені у роботі принципи дістали своє законодавче закріплення, що, на думку автора, потребує свого вирішення, та матиме велике теоретичне та практичне значення.

Звернено увагу, що сьогодні у нашій державі у питанні діяльності Національної поліції та її органів у сфері захисту і охорони прав і свобод дитини необхідно докладати зусиль для реалізації всіх окреслених у роботі

принципів. Це передбачає собою необхідність розробки та використання ефективних методик (форм) ювенальної превенції з урахуванням вітчизняного законодавства, традицій та звичаїв нашого суспільства для належної профілактики та запобігання порушення прав як самою дитиною так і у відношенні до неї. А відтак, поєднання положень «Керівних принципів» з обов'язками за «Конвенцією про права дитини» у національному законодавстві допоможе не лише посилити дієвість профілактичних заходів, але й привернути увагу як до питання захисту прав та свобод дитини, так і до «Керівних принципів», котрими подекуди незаслужено нехтують.

Під формами діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини запропоновано розуміти систему однорідних дій, що мають зовнішнє вираження, та які спрямовані на реалізацію завдань та державно-владних повноважень Національної поліції України щодо створення оптимальних умов для забезпечення та вільної реалізації прав і свобод людини загалом, та прав і свобод дитини зокрема. Виділено наступні ключові форми діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод дитини: 1) організаційна форма; 2) правозастосовна; 3) виховна форма; 4) правоохоронна. Наголошено, що всі окреслені форми неможливо розглядати окремо, адже кожна з них залежить та доповнює одна одну.

Наголошено, що методи діяльності Національної поліції України слід розуміти як всю сукупність способів, засобів та прийомів, які використовують працівники поліції задля досягнення єдиної мети, а саме: забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Виокремлено та охарактеризовано два ключові методи, які використовує Національна поліція України у сфері забезпечення прав та свобод дитини: 1) метод переконання; та 2) метод примусу.

Констатовано, що в контексті визначеної проблематики метод переконання має особливе значення, адже роз'яснення прав та свобод, а

також реальних можливостей їх реалізації необхідно проводити у такому віці, коли відбувається моральне та психічне становлення людини, формуються її моральні цінності та модель поведінки. Все це дозволяє закріпити у свідомості дитини необхідні правові погляди та принципи поведінки. Підкреслено, що головною особливістю застосування методу переконання щодо забезпечення прав та свобод дитини органами Нацполіції є неможливість розглядати дитину окремо від того середовища, в якому вона знаходиться, – родина, навчальний заклад, найближче оточення.

Відмічено, що застосування такого методу як примус працівниками Нацполіції в рамках демократичного суспільства повинно відбуватись лише у тому випадку, коли були використані всі інші методи та застосовані заходи виховного характеру котрі не дали необхідних результатів. При цьому вказаний метод сприяє створенню в суспільстві впевненості, що їх права та свободи будуть захищені за будь-яких обставин і від будь-яких посягань.

Узагальнено, що форма дає нам уявлення про шляхи та напрямки впливу Нацполіції на правовідносини у сфері забезпечення прав та свобод дитини, а метод в свою чергу відображає, які засоби і прийоми для цього використовуються. Все вказане говорить про те, що форми та методи діяльності органів Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дітей становлять собою систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно, на міцній науковій основі, з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх та зовнішніх факторів. Відмічено, що вказаний перелік форм та методів ми не маємо права назвати вичерпним, оскільки і науковці і законодавці повинні постійно розширювати їх межі та перелік з метою більш якісного та ефективного забезпечення прав та свобод дитини в Україні.

Під взаємодією у контексті обраної у дисертаційному дослідженні проблематики запропоновано розуміти спільну взаємоузгоджену діяльність Національної поліції України з громадськістю та іншими органами державної

влади яка спрямована на досягнення єдиної мети, а саме: забезпечити належний захист та забезпечення реалізації прав і свобод дитини в Україні. Виходячи із вказаного вище можна зроблено висновок, що суб'єкти, з якими взаємодіють органи Національної поліції в контексті забезпечення прав та свобод дитини можна поділити на дві групи: 1) взаємодія з громадськістю; 2) з іншими органами державної, які відповідно до норм чинного законодавства уповноважені здійснювати свою діяльність у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Доведено, що взаємодія Національної поліції України з громадськістю щодо забезпечення прав та свобод дитини має важливе практичне значення, адже: по-перше, «зближає» органи поліції з громадськістю, тим самим підвищуючи рівень довіри останніх до перших; по-друге, дозволяє Нацполіції більш глибоко з'ясувати проблеми які існують у досліджуваній сфері. Якщо говорити більш детально, то ефективна взаємодія Національної поліції з громадськістю дозволить:

А) для громадян: забезпечити більшу поінформованість всіх громадян, в тому числі і дітей про їх права та свободи, якими вони можуть вільно користуватись відповідно до чинного законодавства України; громадяни можуть більш оперативно повідомляти поліцію про випадки порушення прав та свобод дитини; через взаємодію громадськість здійснює контроль за діяльністю поліції. Таким чином є можливість надати об'єктивну оцінку роботі органів Національної поліції України, як збоку населення країни, так і збоку керівництва держави.

Б) для Національної поліції України: більш оперативно визначати причина вчинення правопорушень щодо дитини що дозволить у подальшому завчасно попереджати їх виникнення у майбутньому; співпрацюючи з громадою, поліція має можливість підвищувати обізнаність мешканців про свою роботу (наприклад, про межі компетенції поліцейських або про альтернативні шляхи вирішення проблем). А це дозволить в подальшому

зменшити навантаження на патрульну поліцію; дозволить заручитись підтримкою населення, а це, апріорі, є важливим превентивним заходом щодо вчинення правопорушень щодо дитини; виявити слабкі місця у своїй діяльності щодо забезпечення прав та свобод дитини, а відтак прийняти ефективні управлінські рішення, спрямовані на вирішення власних проблем.

Констатовано, що в умовах сьогодення взаємодія Національної поліції України з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини є не просто важливим напрямком їх діяльності, а й вкрай необхідним. Зазначене пов'язано із тим, що поліція фактично не зможе самотійно виконати покладені на неї обов'язки у цій сфері, що пов'язано із специфікою роботи з дітьми та їх особливим правовим статусом. Крім того, незалежно від суб'єкту з яким співпрацює поліція, саме взаємодія дозволяє більш оперативно виявити та припинити порушення прав та свобод дитини, що беззаперечно позитивним чином відображається: по-перше, на якості захисту прав та свобод дитини, а по-друге, на іміджі самих органів Національної поліції України.

Як певний недолік відзначено, що на сьогодні правові засади взаємодії поліції з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини не дістали належного законодавчого закріплення. Вони суттєво розпорошені у чисельних нормативно-правових актах різної юридичної сили. А тому звернено увагу, що постала нагальна необхідність у розробці та прийнятті окремого Положення «Про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини в Україні», в якому б визначались: 1) конкретні суб'єкти, з якими взаємодіє Національна поліція у сфері забезпечення прав та свобод дитини; 2) взаємні права та обов'язки цих суб'єктів; 3) напрямки їх взаємодії та інструменти, які вони можуть використовувати у процесі спільної діяльності; 4) джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення спільної діяльності окреслених суб'єктів; тощо.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції та можливості його використання в Україні

Аналіз такого складного за обсягом та змістом питання, як забезпечення прав і свобод найменш захищеної та вразливої версти суспільства, а саме дітей, неодмінно потребує розгляду зарубіжних напрацювань у даній сфері. Адже, як, наприклад, зазначає російський дослідник Кисельов І.Я., вивчення зарубіжного досвіду – це як сурогат експерименту, який у праві в чистому вигляді неможливий, він дає змогу виділити аспекти, які можуть бути адаптовані в процесі національної нормотворчості [74, с. 11; 223]. Про необхідність дослідження та перейняття зарубіжного досвіду в сфері права, також звертає увагу Мельник Р.С., який вказує на те, що зарубіжний досвід сприяє розширенню наших уявлень про досліджувані правові явища; допомагає поглянути на ту або іншу проблему під іншим кутом зору; зіставити власні здобутки зі здобутками зарубіжних колег; не марнувати час на розв'язання проблем, які вже знайшли вирішення на сторінках закордонних видань. Та й, власне, надзвичайна наукова актуальність та практична корисність будь-яких порівняльно-правових досліджень безсумнівні [120, с. 55]. На погляд автора, дані тези додаткових уточнень не потребують та найбільш повно відображають актуальність, важливість зарубіжного досвіду забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції.

Починати безпосередній розгляд зарубіжних тенденцій забезпечення прав і свобод дитини у діяльності поліцейських органів, на думку дисертанта,

слід із аналізу досвіду Сполучених Штатів Америки у цій сфері, адже саме в даній країні поліцейські відомства є одними з найбільш ефективних та цікавими. Загалом, робота із дітьми або особами неповнолітнього віку по забезпеченню їх прав та свобод здійснюється поліцією США у межах:

- 1) загальносоціального законодавства, норми якого спрямовано на підтримку дитинства та проведення захисної роботи із неповнолітніми;
- 2) законодавства яке регулює систему ювенальної юстиції.

Так, відповідно до першого варіанту роботи, поліція США фактично постає як системи органів соціального захисту населення країни, зокрема, дитячої версти населення. У США приділяється велика увага захисній роботі з дітьми, що пішли з дому, та безпритульним: функціонують притулки та гуртожитки, проводяться індивідуальні та групові консультування, бесіди з батьками з метою повернення дитини у сім'ю; надається допомога сім'ям, які знову об'єдналися з дітьми тощо. Досить серйозно в США відносяться до правового статусу дитини. Так, в державі вагітна жінки та її ще ненароджена дитина – це юридично два роздільні суб'єкти, і якщо майбутня мати веде образ життя, шкідливий для її майбутньої дитини, то правоохоронні органи можуть примусово ізолювати її з метою попередження вживання наркотиків, алкоголю чи паління [81, с. 63 – 64; 162, с. 156].

Окрім того, важливим моментом діяльності поліції США щодо забезпечення прав і свобод дитини, а також соціального захисту цієї версти населення є те, що даний орган виступає одним із суб'єктів-ініціаторів спеціальних соціальних програм. Наприклад, в різних штатах поліція нерідко розроблює, впроваджує та підтримує функціонування програм, що передбачають роботу спеціальних поліцейських атлетичних клубів, до участі в яких залучаються неповнолітні з метою їх фізичного та морального виховання. Нерідко в такі програми залучаються неповнолітні, які відносяться до «групи ризику» [159, с. 351].

Забезпечення прав і свобод дитини також має виключно важливий характер у процесі виконання поліцією її прямих функцій, що проявляється в системі ювенальної юстиції США. Її виникнення пов'язується із створення у 1899 році в місті Чикаго першого в світі «дитячого суду», який розглядав справи стосовно неповнолітніх. Розвиток ювенальна юстиція у США до «на сучасний лад» відбувся у 60-х роках двадцятого століття. Саме у той час в повному обсязі впроваджується модель реабілітації щодо неповнолітніх. У 1961 році приймається закон про контроль над злочинністю молоді і неповнолітніх, а задля його виконання розпочинається розробка федеральних програм, спрямованих на її стримування. У 1974 році розробляється новий закон правосуддя для неповнолітніх і попередження делінквентності, який з поправками діє до цього часу. Згідно з цим законом при міністерстві юстиції був заснований відділ з аналогічною назвою (OJJDP) для забезпечення федерального керівництва і підтримки штатних і місцевих органів влади в покращенні системи правосуддя для неповнолітніх, проведенні досліджень в цій сфері, підготовці і провадженні профілактичних програм [255, с. 99 – 100].

На сьогоднішній день система ювенальної юстиції в США – це розгалужена система різних органів, одним з яких є поліція. При цьому, забезпечення прав і свобод дітей в рамках реалізації повноважень поліції в ювенальній галузі проявляється у наявній доктрині «батьківської турботи», заснованої на принципах виховання та піклування. Відповідно до останньої, притягнення неповнолітніх до відповідальності за вчинення правопорушень є максимально суворим заходом. Натомість, першочергово, до відповідальності притягаються батьки неповнолітніх правопорушників. Таким чином, у США прагнуть максимально «віддалити» момент реального покарання неповнолітніх задля збереження набору їх виключних прав, що обумовлено вразливим статусом даної версти населення Сполучених Штатів [43, с. 45; 125 с. 89].

Втім, незважаючи на те, що досвід США в багатьох сферах є прогресивним та цілком прийнятним до запозичення, не слід сприймати сучасні тенденції забезпечення прав дитини в діяльності поліції, які існують на сьогодні в цій державі, як панацею. Тому що загалом сфера захисту прав людей в Америці не позбавлена недоліків. Наприклад, у США служби омбудсмана сформовані у штатах, містах і навіть в окремих установах – у лікарнях, школах, університетах тощо. Водночас, на федеральному рівні цей інститут у США не запроваджений [60, с. 49 – 51; 114, с. 14]. Таким чином, федерально уповноваженої службової особи, яка б відповідала за рівень забезпечення прав дітей в діяльності різних органів влади у зазначеній країні фактично не існує. Окрім цього, в Сполучених Штатах досі не ратифікували Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок та Конвенцію ООН про права дитини (крім США до неї не приєдналися лише Сомалі). Країна відмовляється від співпраці з конвенційними механізмами розгляду індивідуальних і колективних скарг про порушення державами прав людини, наполягаючи, що американська судова система справляється з цим завданням без зовнішньої допомоги. Систематично, американська влада продовжує страчувати неповнолітніх [237; 261].

Не менш важливим за американський та необхідним до аналізу є багатий досвід такого великого територіального, квазідержавного утворення, як Європейський Союз. Історично саме Європа стала «колискою» численних міжнародно-правових актів у сфері забезпечення прав дітей як на загальнодержавному рівні, так і межах діяльності окремих служб, зокрема, поліції. Крім того, позитивність досвіду Євросони також полягає в тому, що в її межах забезпечення прав дітей в діяльності поліції відбувається, по-перше, на загальноєвропейському рівні, по-друге – локальному, на території конкретних країн-членів даної міжнародної організації.

Зокрема, на загальноєвропейському рівні забезпечення прав дітей у різних галузях життєдіяльності населення ЄС здійснюється за допомогою

численних програм, видання нормативно-правових документів тощо. Наприклад, у 2006 році Європейська комісія видала документ «На шляху до реалізації стратегії ЄС про права дитини», що став новою рушійною силою у напрямку захисту прав дітей на порядку денному в Європейському Союзі; в ньому визначено сім цілей для здійснення діяльності Комісії та встановлення критеріїв Порядку денного ЄС 2011 року. Комісія також розробила в 2010 році план дій щодо неповнолітніх без супроводу дорослих і переслідування правопорушників в рамках програми ЄС «DAPHNE», яка спрямована на боротьбу з насильством дітей, молоді та жінок [260].

Важливим моментом також є європейська мережа омбудсменів у справах дітей, яку біло створено у 1997 році. Завданням Омбудсмена є контроль виконання Конвенції про захист прав дитини, будучи повністю незалежним від уряду та інших державних органів. Омбудсмен у справах дітей, як правило, захищатиме інтереси, права дитини по відношенню до державних та власних повноважень, а також стежитиме за умовами, в яких діти зростають. Крім того, омбудсмен виконує наглядові функції щодо стану забезпечення прав дитини в межах реалізації функцій іншими органами, зокрема, поліції, по відношенню до дітей [260].

Велика кількість моментів по забезпеченню прав дитини в діяльності поліції здійснюється безпосередньо на рівні держав-членів Європейського Союзу. Візьмемо, до прикладу, досвід Німеччини, де на сьогоднішній день розроблено досить ефективну систему поліцейського виховання неповнолітніх з метою запобігання вчинення ними правопорушень та злочинів. Як і в США в даній країні дитина – це особливий суб'єкт національного права, застосування покарання або заходів впливу до якого має обмежений характер. Зокрема, в Німеччині взаємовідносини між поліцією та дитиною ґрунтуються на численних матеріальних і процесуально-правових приписах, які враховують вікові особливості останніх. Так, наприклад, ключову роль у правовому впливі на дітей

відіграють заходи виховання, що спрямовані на розвиток у неповнолітнього належного рівня правомірної поведінки, шляхом застосування вказівок, зобов'язань, а саме:

- дотримуватися вказівки про місце перебування;
- жити в сім'ї або соціальному закладі;
- займатися навчанням;
- перебувати під керівництвом і наглядом певної особи;
- брати участь у курсі соціального тренінгу;
- не підтримувати відносини з певними людьми тощо [236, с. 341].

Однак, головною гарантією прав дитини в Німеччині є те, що усі перелічені виховальні, а також інші, більш сурові заходи впливу застосовуються в діяльності поліції до дітей виключно на підставі рішення суду, що передбачено Законом про суди. Фактично, в своїй діяльності поліцейські Німеччини не можуть на свій розсуд будь-яким чином обмежувати права і свободи дітей [236, с. 341; 227].

Свої особливості має досвід Болгарії в питанні забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції. Соціальна робота в Болгарії з неповнолітніми правопорушниками і нагляд за ними є обов'язком інспекторів Управління з попередження злочинності неповнолітніх (далі – УПЗН), соціальних працівників і громадських наглядачів. Управління і контроль за роботою УПЗН здійснюється національною поліцією. Відповідно до закону, ці управління створюються в структурі місцевих органів влади за пропозицією національної поліції і за ухваленням Міністра внутрішніх справ. Інспектори УПЗН призначаються безпосередньо Міністром внутрішніх справ; вони є офіцерами національної поліції і повинні мати педагогічну підготовку [157, с. 147]. Таким чином, національна поліція Болгарії це не просто орган забезпечення, а орган контролю за дотримання належного рівня прав і свобод дитини. Поліцейські відомства приймають безпосередню участь в процесі реалізації соціальної політики, направленої на забезпечення

прав неповнолітніх на території держави, адже створюють власні, так би мовити, «філії» в межах чітко встановленої системи органів забезпечення прав дітей. Наприклад, функції УПЗН такі:

- знаходити, наглядати та відстежувати неповнолітніх, які вчинили правопорушення, або щодо яких існує високий ризик вчинення ними правопорушення;

- знаходити, наглядати та відстежувати неповнолітніх, які є потерпілими від злочинів, насильства або поганого поводження і таке інше.

Інспектори УПЗН також розглядають обставини, за яких неповнолітні вчинили правопорушення, і подають доповіді про це до відповідних органів, таких як: суди, прокуратура тощо. Слід відмітити, що в роботі по виконанню функцій пов'язаних із забезпечення прав і свобод неповнолітніх поліція тісно співпрацює з органами влади, наприклад, соціальними працівниками які здійснюють:

- надання допомоги та соціальної підтримки неповнолітнім, а також їхнім сім'ям;

- надання підтримки молодим особам, яких звільнено з визначених судом шкіл або спеціалізованих шкіл інтернатів, у пошуках роботи, місця проживання тощо;

- забезпечувати соціальну підготовку дітей, які перебувають в спеціалізованих школах-інтернатах [157; 153, с. 14].

Слід окремо звернути увагу на досвід Швеції в сфері забезпечення прав і свобод дитини у діяльності поліції. В даній країні поліція, нарівні із соціальною службою є головним відомством, яке забезпечує захист прав дітей. При цьому, обидва органи працюють у тісному тандемі один з одним. Зокрема, у відділеннях поліції є соціальні відділи роботи з неповнолітніми, де працюють соціальні працівники, які представляють соціальну службу в поліції. Вони є абсолютно незалежними від поліції. Соціальні працівник має на меті здійснювати профілактику й запобігання подальшим

правопорушенням неповнолітнього, а у разі потреби – представляти інтереси неповнолітніх перед органами поліції [125, с. 90].

З метою максимально ефективного забезпечення прав дитини, у тандемі із соціальними службами також функціонують поліцейські відомства Великої Британії. В цій країні поліція бере активну участь у різних соціальних програмах, спрямованих на захист прав і свобод неповнолітніх. Так, наприклад, досить розвинутою в Англії є програма «партнерства шкільної безпеки», відповідно до якої безпосередньо при школах утворюються спеціальні підрозділи, до яких входять офіцери поліції. Метою діяльності останніх є контроль та вплив на кримінальну обстановку в школах [76].

Компаративістське дослідження було б нелогічним та неповним без аналізу зарубіжного досвіду країн пострадянського простору, адже правозахисні тенденції прав дітей в діяльності поліції на території цих країн є схожими із національними, через що їх розгляд є логічним та необхідним.

Беручи до прикладу досвід Республіки Білорусь зауважимо, що на території цієї держави забезпечення прав дитини в діяльності міліції (поліцейський орган держави) підкріплюється вагомою нормативно-правовою базою. Перш за все, у положеннях Основного закону Республіки Білорусь зазначено, що людина, її права, свободи і гарантії їх реалізації є вищою цінністю і метою суспільства і держави. Держава відповідальна перед громадянином за створення умов для вільного і гідного розвитку особистості [86]. Це положення дублюється в Законі «Про органи внутрішніх справ Республіки Білорусь», де зазначено, що одними з ключових принципів діяльності останніх є гуманізм, повага та забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян [150]. Відповідно до статті 6 того ж нормативно-правового акту, органи внутрішніх справ захищають життя, здоров'я, честь, гідність, права, свободи і законні інтереси громадян від злочинних та інших протиправних посягань незалежно від їх громадянства, соціального,

майнового та іншого стану, расової та національної приналежності, статі, віку, освіти і мови, ставлення до релігії, політичних та інших переконань, а також від інших обставин. Обмеження співробітниками органів внутрішніх справ громадян в їх правах і свободах допускається тільки у випадках, передбачених законодавством Республіки Білорусь [150]. Таким чином, в положеннях вказаних нормативних актів вбачається наявність ціннісної основи діяльності держави та органів поліції безпосередньо, яка виражається у визнанні найвищою соціальною прерогативою саме людини та її правовий статус. При цьому, термін «людина» в даному разі використовується у широкому сенсі, іншими словами, права і свободи дітей також мають на увазі. Утім, існує так би мовити уточнюючий акт з приводу питання забезпечення прав дітей у діяльності поліції та інших державних органів.

Відмітити в цьому контексті варто Закон Республіки Білорусь «Про права дитини» в якому йдеться мова про те, що найважливішою політичним, соціальним та економічним завданням Республіки Білорусь є всебічна гарантований захист державою і суспільством дитинства, сім'ї та материнства нинішнього і майбутніх поколінь. Захист, забезпечення прав і законних інтересів дитини, наприклад, у відносинах із владними державними органами, здійснюється комісіями у справах неповнолітніх, органами опіки та піклування, прокуратурою і судом, а також іншими організаціями, уповноваженими на те законодавством Республіки Білорусь, які в своїй діяльності керуються пріоритетом захисту прав і законних інтересів дітей. Державні органи підтримують діяльність громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, що сприяють захисту і реалізації прав і законних інтересів дитини [149].

Безпосередньою реалізацією положень закону займається в Республіці Білорусь Національна комісія з прав дитини (далі - Національна комісія), створена в березні 1996 р., - центральний державно-громадський орган, який

покликаний реалізовувати в країні здійснення державної політики щодо дітей. На Національну комісію покладені наступні функції:

- контроль за дотриманням прав дітей в Республіці Білорусь;
- координація діяльності міністерств, інших центральних органів управління, місцевої виконавчої влади;
- ініціювання і участь в розробці актів законодавства на підтримку дітей;
- проведення різних заходів, в тому числі республіканських акцій тощо.

У своїй діяльності Національна комісія взаємодіє з Адміністрацією Президента Республіки Білорусь, Національним зборами Республіки Білорусь, Радою Міністрів Республіки Білорусь, республіканськими органами державного управління, місцевими Радами депутатів, громадськими об'єднаннями, релігійними та іншими організаціями, місцевими виконавчими і розпорядчими органами, зокрема, міліцією [209, с. 23-24]. Отже, ключовими забезпечувальними чинниками прав дітей у діяльності міліції на території Республіки Білорусь є наявність спеціальної нормативно-правової бази, а також координаційного органу, який підтримує реалізацію положень останньої на всіх ланках державного управління та, зокрема, на рівні функціонування міліції.

Крім того, на законодавчому рівні також встановлено ряд інших гарантій забезпечення прав дітей у діяльності органів внутрішніх справ держави, а саме щодо проведення ними процесуальної діяльності. Так, наприклад, законам Республіки Білорусь визначена обов'язкова участь захисника в процесуально-правових відносинах, якщо одним із суб'єктів таких відносин є неповнолітній. До того ж, задля мінімізації тиску на неповнолітніх, у разі вчинення ними правопорушення, в зазначеній державі передбачено такий захід, як передання неповнолітнього під нагляд. Наприклад, віддача неповнолітнього під нагляд батьків, усиновителів,

опікунів, піклувальників або інших осіб, які заслуговують довіри, а також адміністрації спеціального дитячого закладу, в якому він знаходиться, полягає в прийнятті на себе будь-ким із зазначених осіб письмового зобов'язання про те, що неповнолітній підозрюваний або обвинувачений, перебуваючи на волі, не буде переховуватися від органу кримінального переслідування і суду, не перешкоджатиме розслідуванню справи і розгляду його судом і не будуть займатися злочинною діяльністю [239].

Схожий із білоруським механізм забезпечення прав дитини і діяльності поліції та на території держави загалом існує на сьогодні в Російській Федерації. Як і в багатьох інших демократичних країнах в РФ на конституційному рівні закріплено принцип привалювання людиноцентризму у функціонування всієї країни: людина, її права і свободи є найвищою цінністю. Визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина - обов'язок держави [87]. Специфіка правового статусу дитини в РФ та особливості забезпечення її прав і свобод на території країни та в діяльності окремих органів, наприклад, поліції, закріплено у додатковому Федеральному Законі «Про основні гарантії прав дитини в Російській Федерації». В статтях даного нормативного акту містяться наступне положення: «Органи державної влади Російської Федерації, органи державної влади суб'єктів Російської Федерації, посадові особи зазначених органів відповідно до своєї компетенції сприяють дитині в реалізації і захисту його прав і законних інтересів з урахуванням віку дитини і в межах встановленого законодавством Російської Федерації обсягу дієздатності дитини за допомогою прийняття відповідних нормативних правових актів, проведення методичної, інформаційної та іншої роботи з дитиною з роз'яснення його прав і обов'язків, порядку захисту прав, встановлених законодавством Російської Федерації, а також за допомогою заохочення виконання дитиною обов'язків, підтримки практики правозастосування у сфері захисту прав і законних інтересів дитини» [151].

Гарантії дотримання прав дитини також закріплено у нормах спеціального законодавства, яке регулює діяльність поліції РФ безпосередньо. При виконання своїх безпосередніх обов'язків, відповідно до приписів законодавства поліція Російської Федерації зобов'язана здійснювати свою діяльність на основі дотримання та поваги прав і свобод дитини, як і будь-якого іншого громадянина [147]. Крім того, працівникам поліції в їх діяльності заборонено застосовувати до неповнолітніх осіб вогнепальну зброю, а також спеціальні засоби, за винятком випадків, прямо передбачених федеральним законодавством [147].

Важливим важелем державного забезпечення прав дітей у діяльності поліції виступають спеціалізовані підрозділи поліції Російської Федерації у справах неповнолітніх. Вони є особливими суб'єктами превенції адміністративної та кримінальної деліктності неповнолітніх, які також зобов'язані здійснювати роботу з підлітками, стежити за дотриманням прав і законних інтересів останніх. Одним з найважливіших завдань підрозділів по справах неповнолітніх є активізація виховної роботи з конкретним підлітком, його соціальним оточенням з метою попередження відхилень у поведінці і спонукання до отримання освіти, професійного самовизначення. Така робота може показати ефективний позитивний результат тільки за умови тісної взаємодії з іншими суб'єктами профілактики, до числа яких належить і загальноосвітній заклад, в якому навчається підліток. До того ж, окрім зазначеного, підрозділи у справ неповнолітніх в РФ здійснюють:

- виявлення осіб, які залучають неповнолітніх до вчинення злочину, інших протиправних і (або) антигромадських дій або схиляють їх до суїцидальних дій або здійснюють щодо неповнолітніх інші протиправні діяння, а також батьків неповнолітніх або інших їх законних представників і посадових осіб, які не виконують або неналежним чином виконують свої обов'язки по вихованню, навчанню і (або) утримання неповнолітніх, і в установленому порядку вносять пропозиції про застосування до них заходів,

передбачених законодавством Російської Федерації і законодавством суб'єктів Російської Федерації;

- в межах своєї компетенції реалізацію заходів щодо виявлення неповнолітніх, оголошених в розшук, а також неповнолітніх, які потребують допомоги держави;

- розгляд в установленому порядку заяв та повідомлень про адміністративні правопорушення неповнолітніх, суспільно небезпечні діяння неповнолітніх, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, а також про невиконання або неналежне виконання їх батьками чи іншими законними представниками або посадовими особами обов'язків по вихованню, навчанню і (або) утримання неповнолітніх;

- інформування батьків або інших законних представників неповнолітніх про доставлення неповнолітніх до підрозділів органів внутрішніх справ у зв'язку з їх бездоглядністю, безпритульністю, вчиненням ними правопорушення або антигромадських дій і таке інше [158].

Діяльність підрозділів у справах неповнолітніх ґрунтується на принципах законності, демократизму, гуманного поводження з неповнолітніми, підтримки сім'ї та взаємодії з нею, індивідуального підходу до виправлення неповнолітніх, дотримання конфіденційності отриманої інформації. Однак сучасні реалії вимагають від підрозділів у справах неповнолітніх взаємодії і з іншими державними і громадськими структурами, перш за все щодо питань виховання та утримання дітей. Варто відмітити, що діяльність зазначених підрозділ постійно удосконалюється відповідно до еволюції суспільства в цілому. Одним із головних шляхів їх розвитку є вдосконалення професійної підготовки співробітників підрозділів у справах неповнолітніх, що має на меті актуалізацію соціально-педагогічної моделі діяльності фахівців, які беруть участь в соціалізації підростаючого покоління [50, с. 21–22].

В сучасній Республіці Казахстан забезпечення прав дітей в діяльності поліції та інших органів влади країни є частиною національної політики в інтересах дітей. Відповідно до Закону «Про права дитини в Республіці Казахстан», цілями такої політики є:

- забезпечення прав і законних інтересів дітей, недопущення їх дискримінації;
- зміцнення основних гарантій прав і законних інтересів дітей, а також відновлення їх прав у випадках порушень;
- формування правових основ гарантій прав дитини, створення відповідних органів і організацій із захисту прав і законних інтересів дитини;
- сприяння фізичному, інтелектуальному, духовному і моральному розвитку дітей, виховання в них патріотизму, громадянськості і миролюбства, а також реалізації особистості дитини в інтересах суспільства, традицій народів держави, досягнень національної та світової культури;
- забезпечення цілеспрямованої роботи по формуванню у неповнолітнього правосвідомості і правової культури;
- забезпечення захисту дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку [148].

Відповідальним органом за дотримання прав дитини та законодавства у цій сфері є спеціальний інститут Уповноваженого з прав дитини Республіки Казахстан, який здійснює свою діяльність на громадських засадах з метою забезпечення гарантії прав і законних інтересів дітей, а також відновлення їх порушених прав і свобод у взаємодії з державними та громадськими інституціями, зокрема, поліцейськими органами держави [148].

В рамках безпосередньої діяльності останніх забезпеченням прав неповнолітніх займають дільничні інспектори поліції у справах неповнолітніх. Відповідно до законодавства Республіки Казахстан дані посадові особи:

- здійснюють комплекс заходів, спрямованих на виявлення, вивчення, усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень серед неповнолітніх;
- виявляють неповнолітніх, схильних до скоєння правопорушень, батьків або законних представників, які не виконують обов'язків по вихованню і ставлять їх на профілактичний облік та контроль;
- здійснюють взаємодію з державними органами, неурядовими організаціями щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- спільно з дільничними інспекторами поліції беруть участь у зустрічах з населенням, з питань, пов'язаних із забезпеченням прав неповнолітніх, профілактики правопорушень, бездоглядності та безпритульності серед підлітків;
- доставляють в медичні організації або органи внутрішніх справ батьків або законних представників або неповнолітніх, які перебувають в громадських місцях у стані сп'яніння, що ображає людську гідність і громадську мораль;
- доставляють до відповідних органів, бездоглядних дітей у віці від трьох до вісімнадцяти років, а також дітей, які залишилися без піклування батьків або законних представників тощо [152].

Отже, аналіз зарубіжного досвіду забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції показав, що в Сполучених Штатах Америки, таких країнах Європейського союзу, як Швеція, Болгарія, Великобританія, Німеччина, а також державах пострадянського простору – Російській Федерації, Республіці Білорусь, Казахстані, підхід до організації даного моменту досить сильно різниться. Утім, детальний розгляд кожної окремої із зазначених країн дозволив виділити найбільш позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які необхідно запозичити. До них дисертант відніс:

- підвищення ролі поліції у системі органів соціального забезпечення прав дітей через поглиблення її участі у різноманітних соціальних програмах;
- формування дієвої та широкої нормативно-правової бази в сфері забезпечення прав і свобод дитини, яке має стати основою діяльності поліції у цій сфері;
- запровадження окремої, незалежної від будь-якої з трьох гілок влади уповноваженої інституції в сфері нагляду та контролю за дотримання прав і свобод дитини в діяльності усіх органів державної влади, зокрема поліції;
- підвищення професійності, розширення повноважень та механізмів взаємодії із органами соціального забезпечення населення національних органів ювенальної превенції.

3.2. Проблеми імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України

Важливою сферою життєдіяльності української держави є міжнародне співробітництво. Так Україна є активним членом Організації Об'єднаних Націй (ООН), цілями діяльності якої є: підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, в згоді з принципами справедливості і міжнародного права, залагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть привести до порушення миру; розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів, а також вживати інших відповідних

заходів для зміцнення загального світу; здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, релігії, і бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей [225]. У 1995 році України вступила у Раду Європи (РЄ), у статуті якої закріплено, що метою РЄ є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод. Участь у Раді Європи не впливає на співробітництво її членів з Організацією Об'єднаних Націй та іншими міжнародними організаціями або союзами, членами яких вони є [226]. Одним із ключових напрямків розвитку сучасної України є інтеграція до Європейського Союзу (далі ЄС) на правах повноправного члена. Реалізуючи даний курс у 2014 році Україна ратифікувала Угоду про асоціацію з ЄС. Цілями даної асоціації є: сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; запровадити умови для посилених економічних та торговельних

відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [238].

Означений курс України обумовлює необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних, в тому числі європейських, норм і стандартів. З цього приводу слушно відмічають В. В. Васильєва, О. В. Розгон, що сучасна Україна йде шляхом наближення всього законодавства до стандартів Європейського Союзу. Цей процес є не таким однозначним, як може здаватись на перший погляд. Для впровадження принципів і положень європейського права в національне законодавство недостатньо лише оголосити частиною національного законодавства ратифіковані конвенції, необхідно також сформувати механізм імплементації основних конвенційних принципів у норми вітчизняного права. Процес гармонізації національного (внутрішнього) права з міжнародним відбувається у вигляді процесів координації або зближення окремих правових положень різних правових систем, що досягаються шляхом усунення основних суперечностей чи відмінностей [27; 61]. Імплементація міжнародних норм і стандартів в українське законодавство є важливим кроком у напрямку його вдосконалення. Влада країни, наголошує В. В. Філатов, повинна усвідомити, що саме імплементація є дієвим шляхом формування в Україні ефективного та спрощеного законодавства, яке максимально захищатиме інтереси держави, а також права її громадян. За

допомогою імплементації міжнародних норм Україна отримає можливість гармонізувати законодавство та максимально наблизити його до стандартів Європейського Союзу, що не тільки прискорить процес євроінтеграції, а й надасть можливості створити досконале законодавство, інтегроване до єдиного простору ЄС. З огляду на це, цілком справедливо підкреслює правник, існує необхідність подальшого дослідження механізму імплементації міжнародних норм та наукового опрацювання проблеми моніторингу ефективності процедури імплементації міжнародних норм у практиці органів влади [65]. Однією із сфер державної діяльності, законодавче підґрунтя якої потребує вдосконалення, зокрема шляхом впровадження у нього міжнародних норм і стандартів, є забезпечення прав і свобод дитини. На необхідності і важливості даного кроку наголошує ряд дослідників. Так, наприклад, А. Злочевська наголошує, що сучасність вимагає імплементації до національної системи захисту прав дітей міжнародних норм і стандартів, при цьому вона (дана система) має ефективно та якісно реагувати на виклики сьогодення які існують в Україні та забезпечити безперервність реалізації ключових пріоритетів державної політики стосовно охорони дитинства. У державній системі захисту прав дитини при дотриманні міжнародного принципу реалізації найкращих інтересів для дітей прерогативою має стати збереження інституту сім'ї. Для цього на державному рівні необхідне втілення у життя соціальних програм з нівелювання маргінальних сімей та створення сприятливих умов батькам для легального заробляння коштів щоб належно утримувати та виховати своїх нащадків [66]. Дослідниця підкреслює, що впродовж останнього часу вплив міжнародних організацій їх норм і стандартів істотно змінив національну систему охорони дитинства та основні підходи до осмислення і реалізації прав дітей. Це пов'язано з розвитком державної політики у сфері охорони дитинства, удосконаленням національного механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства,

становленням інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими чинниками. Зауважимо, що, наголошуючи на посиленні ролі міжнародних норм у вказаній системі, А. Злочевська разом із тим зазначає, що механізм державної системи захисту прав дітей в цілому відповідає міжнародним стандартам у сфері прав дитини, що закріплені у відповідних конвенціях. Законодавство України гарантує цілу низку пільг і допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківської опіки. Але відповідно до міжнародних вимог держава-учасниця має реалізувати принцип найкращих інтересів для дітей, тобто, передусім, збереження інституту сім'ї [66].

О. В. Розгон, у розрізі дослідження проблематики законодавчого врегулювання усиновлення в Україні, також акцентує увагу на необхідності імплементації у національне законодавство міжнародних норм і стандартів. При цьому правознавець зауважує, що дані кроки є необхідними для вирішення проблеми, які виникають у процесі як національного, так і міжнародного всиновлення та після його завершення: недосконалість законодавства щодо усиновлення, неконкретність окремих норм законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення; розбіжності трактування чинного законодавства всіма учасниками процесу всиновлення; корупція на всіх етапах усиновлення дітей; відсутність методичних матеріалів, посібників, збірників із юридичних, психологічних, медичних аспектів усиновлення; відсутність достатнього фінансового стимулювання потенційних національних усиновлювачів; безсистемність і спонтанність подання інформації в засобах масової інформації, особливо про національне усиновлення, оскільки практично відсутня його пропаганда як способу допомоги знедоленим дітям; відсутність цивілізованого контролю за процесом міжнародного усиновлення, діяльністю агентств, асоціацій, перекладачів, довірених осіб усиновлювачів та безліч інших не врегульованих і казусних моментів [61]. А. О. Попова цілком слушно звертає увагу на те, що міжнародне співробітництво сьогодні є одним із головних інструментів

захисту прав дітей. Вона пише, що проблема дотримання прав дітей постійно викликає міжнародну стурбованість. Нестабільність у світі, війни, збройні конфлікти, погіршення стану довкілля – це лише короткий перелік несприятливих факторів, які впливають на найважливішу та найбільш вразливу частину людства. Тому міжнародне співтовариство прагне захистити дітей усілякими засобами. Одним із таких засобів є нормативне регулювання прав дитини: закріплення відповідних положень у міжнародних документах, взяття державами на себе зобов'язань щодо їх дотримання та виконання[168, с. 124]. К. Є. Демиденко, аналізуючи шляхи імплементації міжнародних стандартів стосовно дитини до національного законодавства України, зазначає, що однією з загальнолюдських цінностей, притаманних сучасним демократичним країнам, є особливе ставлення держави і особливий захист прав дитини. Дитина як суб'єкт права потребує: по-перше, виокремлення саме як специфічного суб'єкта, а, по-друге, додаткової і постійної законодавчої підтримки з боку держави. А оскільки суспільство постійно прогресує, права дитини повинні знаходити все більший захист з боку держави [253]. Правознавець наголошує, що без врахування та втілення (імплементації) в національне законодавство міжнародних стандартів щодо прав дитини, повне розкриття правового статусу останньої є неможливим. Провівши дослідження ряду міжнародних стандартів щодо прав дитини, імplementованих у національне законодавство з моменту ратифікації Україною Конвенції про права дитини 1989 р., К. Є. Демиденко доходить висновку, що більша частина зазначених стандартів має досить низький рівень вираження та адоптації в національному законодавстві. Складається таке враження, підкреслює юрист, що норми національного законодавства виявляються просто неготовими до переосмислення і послідуємого втілення всіх, або хоча б більшої частини міжнародних норм, які стосуються зміни вже існуючого на сьогодні правового стану дитини на краще [253]. А. Дакал у своїх дослідженнях пише, що нові завдання й функції держави

на сучасному етапі розвитку зумовлюють і новий зміст її управлінської діяльності, визначають особливості функціонування механізмів державного управління, вироблення та реалізації державної політики. Для України за нинішніх умов особливої уваги науковців та практиків у цьому контексті потребує зарубіжний досвід як країн із міцним громадянським суспільством і правовою державою, так і країн, в яких демократичні інститути лише формуються. Держава за допомогою правових норм і застосування владних важелів регулює суспільні відносини, встановлює і підтримує в країні необхідний порядок, проте й сама підпорядковується суспільству, покликана служити йому. Інакше кажучи, між суспільством і державою існує взаємозв'язок, якість і рівень якого визначається, зокрема, ефективністю політики у сфері захисту прав дітей. При цьому роль інституту омбудсмана (або ж уповноваженого) у справах дітей є, беззаперечно, надзвичайно важливою. Актуальність дослідження особливостей функціонування таких інститутів у різних країнах, можливостей їх впливу на формування й реалізацію відповідної державної політики не потребує додаткових обґрунтувань [58; 30].

Позиції цих та інших дослідників красномовно свідчать про особливу актуальність питання впровадження міжнародних норм і стандартів у чинне законодавство України з метою підвищення якості та ефективності національного механізму захисту прав дітей. Однак, акцентуючи увагу на позиції наукових кіл, разом із тим буде не справедливим вважати, що влада не приділяє уваги даній проблемі. Так, Ю. О. Павленок (міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту у 2005-2006 та 2007-2010 рр.) відмічав, що дитина, її шлях від народження до повноліття, її зростання, дорослішання, здоров'я, освіта, всебічний розвиток, захист її інтересів і прав – в останні роки набули в нашій країні пріоритетного значення як в діяльності державних органів, громадських організацій, так, власне, в свідомості кожного громадянина нашої Держави [84, с. 5]. Аналіз українського

законодавства свідчить про те, що протягом років незалежності влада зробила чимало кроків у напрямку вдосконалення системи захисту прав дитини, зокрема шляхом впровадження на національному рівні принципів, норм і стандартів здійснення даного захисту, закріплених у відповідних міжнародних нормативно-правових документах. Однак реальна ефективність та результативність запроваджених заходів і змін, досить часто, виявлялася значно гірше очікуваної на чому, доречи, акцентують увагу і самі представники влади. Так учасники парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист», що відбулися 12 жовтня 2016 року, відзначають, що в Україні посилюються негативні тенденції у сфері забезпечення та захисту прав дітей. Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання, забезпечення та захисту прав дитини, підписавши Конвенцію ООН про права дитини, яка ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року та набула чинності 27 вересня 1991 року. У 2011 році відбувся звіт України в Комітеті ООН з прав дитини про діяльність з виконання Конвенції ООН про права дитини. Затверджені рекомендації щодо подальшої роботи з цих питань виконані лише частково. Водночас слід зауважити, що проблеми, які п'ять років тому здавалися дуже серйозними, сьогодні відійшли на другий план. Разом з тим перед Україною постали нові виклики у сфері забезпечення прав дітей, які становлять п'яту частину українського соціуму, породжені російською збройною агресією та глибокою соціально-політичною кризою. Очевидним і закономірним наслідком цих процесів є погіршення соціального становища дітей. Проте ані Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», ані Програма діяльності Кабінету Міністрів України не містять завдань з питань дотримання та захисту прав дитини. Заходи щодо соціального, медичного, правового захисту дітей у діях центральних та місцевих органів виконавчої влади набули ознак другорядності, чим зумовлено накопичення негативних тенденцій у сфері захисту прав дитини [170]. У розпорядженні КМУ «Про

схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» від 5 квітня 2017 р. № 230-р зазначається, що процес входження України в Європейський Союз передбачає імплементацію європейських стандартів і підходів до забезпечення прав дітей, основні напрями яких визначено Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016-2021). Згідно даного документа із 2009 року в Україні в межах виконання Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року досягнуто вагомих результатів у сфері забезпечення прав дітей [211]. Разом з тим, наголошено у Концепції, існуюча в Україні система захисту прав та інтересів дитини є недосконалою та не повною мірою відповідає вимогам часу. Неєфективна міжгалузева координація в комплексному розв'язанні проблем, пов'язаних із забезпеченням прав дітей, гальмує модернізацію існуючої системи. Актуальними, особливо в умовах децентралізації влади, залишаються питання збереження та вдосконалення механізму взаємодії з відповідними службами на місцях. Через відсутність затверджених стандартів благополуччя та безпеки дитини складно провести якісне оцінювання забезпечення прав дітей, передбачених Конвенцією ООН про права дитини. Таким чином, на сьогодні багато питань щодо удосконалення існуючої системи захисту прав та інтересів дитини вимагають злагодженого та системного вирішення, координації дій органів державної влади і громадянського суспільства з метою формування державної політики, орієнтованої на задоволення потреб кожної дитини. Захист прав дітей і сімейно орієнтована державна політика повинні залишатися одним з основних пріоритетів держави [211]. В якості мети означеної Програми визначено забезпечення продовження послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до

міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021) [211].

Існує багато причин та факторів, що обумовлюють наявність проблем в українській системі захисту прав і свобод дитини, зокрема однією із них є відсутність належного підходу до імплементації міжнародних норм і стандартів у діяльність відповідних компетентних органів, зокрема Національної поліції України. Тобто не достатньо лише проголосити в Україні визнані демократичною міжнародною спільнотою принципи, норми, стандарти захисту прав дитини, закріпивши їх у відповідних Законах України. Необхідно забезпечити реальне впровадження даних засадничих ідей, положень у роботу конкретних органів держави, що опікуються питаннями захисту прав і свобод дитини. Слід відмітити, що за результатами вище згаданих парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист» від 12.10.2016 р. ВРУ була прийнята Постанова, в якій окрема увага приділялася Національній поліції. Зокрема в даному документі парламент рекомендував Уряду України доручити Національній поліції: затвердити стандарти дій працівників поліції щодо захисту прав та інтересів дитини; забезпечити проведення профілактичних заходів з метою запобігання правопорушенням, вчиненим дітьми та стосовно дітей, виявлення причин і умов, що призводять до їх вчинення, вжиття заходів, передбачених законодавством, для їх усунення; забезпечити ефективність правоохоронних дій з метою припинення правопорушень, пов'язаних з насильством у сім'ї, зокрема безпосередньо стосовно дітей, та сексуальним насильством стосовно дітей; підвищити ефективність вжиття першочергових заходів щодо розшуку зниклих дітей; забезпечити проведення психологічної експертизи у кримінальному провадженні стосовно дітей, які потерпіли від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, для встановлення стану психічного здоров'я дитини; забезпечити проведення навчання працівників поліції з питань запобігання

катуванню та іншим формам жорстокого поводження з дітьми [170].

На наше переконання розмірковуючи про проблеми імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України слід звернути увагу на наступні аспекти:

1) удосконалення системи принципів, на яких ґрунтується діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод поліції. Принцип є одним із ключових елементів правового регулювання, як на міжнародному, так і внутрішньодержавному рівні, оскільки саме він є уособленням тих ідей, переконань та пріоритетів, на яких ґрунтуються суспільне життя та відносини, що його супроводжують. Принципи – це загальні, усталені, імперативні вимоги, якими мають керуватися у своїй діяльності, поведінці суб'єкти права, як публічного, так і приватного. Чинне законодавство містить ряд принципів, які стосуються як діяльності поліції в цілому, так і у сфер захисту прав дітей. Так у законі «Про національну поліцію» закріплено, що: поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації; Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції; здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування; поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких

форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності; у разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими; у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками; поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази; накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України; поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України; поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку; діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб; рівень довіри

населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції; та ін. [191]. У законі «Про охорону дитинства» встановлено, всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [199]. Згідно закону «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» діяльність органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей здійснюється на принципах: законності; застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, роботу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації; збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики; неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними [193]. Отже, коло принципів закріплених в українському законодавстві в цілому відповідає, проголошеним у міжнародних документах, гуманістичним засадам організації та

функціонування суспільного життя у демократичних, правових державах. Це є справедливим і для діяльності поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, однак, у той же час, не можна не звернути увагу на те, що означені принципи мають загальний характер, тобто стосуються усіх груп і категорій населення. Натомість у чинному нормативно-правовому підґрунті даної діяльності поліції не віднайшли свого належного закріплення ті засадничі положення, що стосуються саме дітей, як особливої категорії людей, що в силу особливостей розумового та фізичного розвитку потребують особливого підходу. У даному контексті йдеться, перш за все, про закріплений у міжнародних документах принцип найкращого забезпечення прав та інтересів дітей. Проблемність імплементації даного принципу у діяльність органів державної влади, зокрема Національної поліції обумовлена тим, що Декларація прав дитини, визначаючи даний принцип, не містить положень, в яких би чітко роз'яснювався його зміст. А. В. Ольхова з цього приводу пише, що парадоксальним залишається той факт, що не зважаючи на вагому роль вказаного принципу, його визначення не містить жодний міжнародно-правовий документ. Принцип є керівним для Конвенції ООН у цілому, адже пов'язаний з кожною статтею Конвенції, яка підтверджує домінування принципу якнайкращого забезпечення інтересів дитини або дозвільними нормами, що розширюють права дитини та відповідно максимально забезпечують її інтереси у тій чи іншій сфері, або нормами-заборами, у яких містяться вказівки на дії, що порушують права дитини і перешкоджають здійсненню її якнайкращих інтересів [173]. Враховуючи вище викладене, вважаємо, що було б доцільним:

- по-перше, закріпити в українському законодавстві принцип найкращого забезпечення прав та інтересів дітей;
- по-друге, необхідно визначити ключові ідеї, критерії, що становлять зміст даного принципу. Зокрема такими, на нашу думку є:
- неприпустимість вилучення дитини із родини, окрім випадків прямо

передбачених Законом. Порушення цілісності родини та позбавлення дитини родинного виховання має застосовуватися тільки як крайня міра, вимушена об'єктивно існуючими умовами і обставинами життя такої дитини;

- вилучаючи дитину із родини, держава, в особі компетентних органів, повинна забезпечити їй усю необхідну підтримку для забезпечення її нормального життя та розвитку на рівні з іншими дітьми, із тим, щоб така дитина не відчувала себе покинутою, позбавленою піклування і уваги, нужденною. Держава має забезпечити виховання і розвиток такої дитини як повноправного члена суспільства та самодостатню особистість;

- надання пріоритету (переваги) правам та інтересам дитини, у випадку, якщо вони протирічать правам чи законним інтересам іншої особи. Зокрема це стосується першочерговості надання захисту здоров'я та життя дитини, порівняно з іншими категоріями громадян;

2) забезпечення змістовної, ефективної та дієвої взаємодії органів національної поліції з іншими органами держави та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод дитини. Взаємодія, особливо у контексті державновладної діяльності, виступає однією із основних форм соціальних зв'язків. В ході взаємодії відбувається взаємовплив та взаємообумовленість окремих соціальних явищ, унаслідок чого вони змінюються, доповнюють один одного і формують єдину цілісну соціальну систему [53, с. 82]. Як елемент управління суспільством взаємодія – це узгоджені (координація) за цілями, місцем, способом дії між людьми, групами, колективами під час спільної діяльності. Взаємодія існує на основі розподілу повноважень, функцій, взаємних обов'язків між структурними підрозділами, працівниками [240, с. 128]. Управлінська взаємодія являє собою участь у спільній діяльності суб'єктів управління в процесі досягнення суспільно необхідних цілей [53, с. 82]. Л. Г. Шморгун зазначає, що взаємодія – це систематичне і постійне учинення дій, спрямованих на те, щоб викликати відповідну реакцію з боку інших людей. Взаємодія людей –

провідний фактор у регуляції їх самооцінок і поведінки в суспільстві [121]. Необхідність вдосконалення зазначеної взаємодії поліції з іншими органами держави та місцевого самоврядування обумовлена потребою забезпечення системного підходу до імплементації міжнародних норм і стандартів захисту прав, і законних інтересів дитини. Ефективне забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини буде можливим лише тоді, коли діяльність кожного суб'єкта публічної влади в Україні, незалежно від його рівня, до повноважень якого належить вирішення тих чи інших питань у досліджуваній сфері, ґрунтуватиметься на однакових принципах. Організуючи та підтримуючи належний рівень якості взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади, національна поліція з одного боку надає їм необхідну допомогу у впровадженні у їх діяльність відповідних міжнародних принципів, норм стандартів, а з іншого – отримує можливість за рахунок залучених для такої взаємодії ресурсів підвищити ефективність та результативність виконання власних завдань у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини;

3) посилення дієвості співпраці з питань забезпечення прав і свобод дитини між поліцією та громадськістю. Вироблення організаційно-правових засад здійснення такої співпраці логічно слідує і з положень Декларації прав дитини, в якій йдеться про те, що обов'язок здійснення піклування про дітей, зокрема позбавлених родини, забезпечення усіх необхідних умов для нормального життя і розвитку дітей лежить не лише на органах публічної влади, але й на суспільстві. Звідси, мають бути вироблені форми і методи ефективної, систематичної та системної взаємодії національної поліції із громадськістю, як в цілому, так і з окремими інститутами громадянського суспільства;

4) необхідність впровадження ефективних та дієвих форм і методів захисту поліцією прав, свобод і законних інтересів дітей у цифровому середовищі. У липні 2018 року Рада Європи ухвалила Рекомендацію

СМ/Rec(2018)7 «Про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі» [210]. Цифрове середовище – це доволі простора категорія, що включає у себе веб-сайти (і веб-сторінки як складові веб-сайтів), електронні документи, файли, в тому числі оцифровані об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються на відповідних пристроях, що не передбачають паперової форми документообігу (комп'ютери, ноутбуки, планшети, телефони, інші види так званих «гаджетів») [229]. Дослідники Інституту модернізації змісту освіти з цього приводу зазначають, що сьогодні необхідно посилити заходи зі сприяння розвитку цифрової грамотності, в тому числі щодо формування критичного розуміння дітьми цифрового середовища й освітніх ресурсів. З огляду на швидкість виникнення нових технологій, керівні принципи також пропонують заходи щодо подолання ризиків для дітей у цифровому середовищі. До таких належать: регулярні оцінки ризиків, використання ефективних систем перевірки віку, створення принципів для товарів/послуг, які адресовані дітям або використовуються ними, захист дітей від комерційної експлуатації, невідповідної їх віковій реклами та маркетингу, шкідливого контенту й поведінки, сексуальної експлуатації та насильства, розбещення, онлайн-вербуванню для вчинення злочинів, участі в екстремістських політичних чи релігійних рухах, торгівлі людьми, а також від залякування, переслідування та інших форм насильства [59];

5) відсутність системи оцінювання якості та ефективності роботи органів національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини. Для того, щоб з'ясувати рівень ефективності та дієвості здійснення тих чи інших заходів, виконання певних програм, планів, досягнення поставлених цілей, необхідно провести відповідне оцінювання. Оцінювання – це систематичний процес порівняння діяльності та/чи результатів виконання програми або політики із цілями, завданнями, комплексом явних або неявно виражених стандартів з метою внесення

необхідних адміністративних чи політичних змін[53, с.504]. Значення оцінювання полягає в тому, що воно надає змогу визначити: наскільки співвідносяться обрані напрямки діяльності та методи досягнення задекларованих цілей; якими є витрати ресурсів щодо створення продукту (товару чи послуги); який результат і ефект отримали в підсумку (поточному та кінцевому), чи отримують споживачі послуг задоволення від споживання продукту тощо [175]. Вироблення критеріїв оцінювання зазначеної діяльності дозволить визначати стан та рівень виконання національною поліцією своїх завдань та функцій у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, що у свою чергу виступатиме важливим показником ефективності реалізації на національному рівні відповідних міжнародних норм і стандартів.

Резюмуючи викладене у даному підрозділі, можемо дійти висновку про те, що вітчизняний механізм захисту прав, свобод і законних інтересів дитини розвивається у вірному напрямку, однак у ряді аспектів він все ще не відповідає тим вимогам, що містяться у міжнародних нормативно-правових документах, які Україна зобов'язалася виконати, приєднавшись до відповідних міжнародних договорів. Наявність певних проблем, як на загальнодержавному рівні в цілому, так і у роботі окремих державних інституцій, не дозволяє поки що у повній мірі втілити в діяльності національної поліції досліджувані міжнародні норми і стандарти. Разом із тим дані проблеми не є невирішуваними чи особливо складними і можуть бути усунені за умови ретельного та змістового підходу з боку влади до їх розв'язання.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що історично саме Європа стала «колискою» численних міжнародно-правових актів у сфері забезпечення прав дітей як на

загальнодержавному рівні, так і межах діяльності окремих служб, зокрема, поліції. Крім того, позитивність досвіду Єврозони також полягає в тому, що в її межах забезпечення прав дітей в діяльності поліції відбувається, по-перше, на загальноєвропейському рівні, по-друге – локальному, на території конкретних країн-членів даної міжнародної організації.

Наголошено, що аналіз зарубіжного досвіду забезпечення прав і свобод дитини в діяльності поліції показав, що в Сполучених Штатах Америки, таких країнах ЄС, як Швеція, Болгарія, Великобританія, Німеччина, а також державах пострадянського простору – Російській Федерації, Республіці Білорусь, Казахстані, підхід до організації даного моменту досить сильно різниться. Виділено наступні найбільш позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які необхідно запозичити українській державі:

- підвищення ролі поліції у системі органів соціального забезпечення прав дітей через поглиблення її участі у різноманітних соціальних програмах;
- формування дієвої та широкої нормативно-правової бази в сфері забезпечення прав і свобод дитини, яке має стати основою діяльності поліції у цій сфері;
- запровадження окремої, незалежної від будь-якої з трьох гілок влади уповноваженої інституції в сфері нагляду та контролю за дотримання прав і свобод дитини в діяльності усіх органів державної влади, зокрема поліції;
- підвищення професійності, розширення повноважень та механізмів взаємодії із органами соціального забезпечення населення національних органів ювенальної превенції.

До ключових проблем імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України віднесено: 1) удосконалення системи принципів, на яких ґрунтується діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод поліції; 2) забезпечення

змістовної, ефективної та дієвої взаємодії органів національної поліції з іншими органами держави та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод дитини; 3) посилення дієвості співпраці з питань забезпечення прав і свобод дитини між поліцією та громадськістю; 4) необхідність впровадження ефективних та дієвих форм і методів захисту поліцією прав, свобод і законних інтересів дітей у цифровому середовищі; 5) відсутність системи оцінювання якості та ефективності роботи органів національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини.

Звернено увагу, що коло принципів закріплених в українському законодавстві в цілому відповідає, проголошеним у міжнародних документах, гуманістичним засадам організації та функціонування суспільного життя у демократичних, правових державах. Це є справедливим і для діяльності поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, однак, у той же час, не можна не звернути увагу на те, що означені принципи мають загальний характер, тобто стосуються усіх груп і категорій населення. Натомість у чинному нормативно-правовому підґрунті даної діяльності поліції не віднайшли свого належного закріплення ті засадничі положення, що стосуються саме дітей, як особливої категорії людей, що в силу особливостей розумового та фізичного розвитку потребують особливого підходу. У даному контексті йдеться, перш за все, про закріплений у міжнародних документах принцип найкращого забезпечення прав та інтересів дітей. Проблемність імплементації даного принципу у діяльність органів державної влади, зокрема Національної поліції обумовлена тим, що Декларація прав дитини, визначаючи даний принцип, не містить положень, в яких би чітко роз'яснювався його зміст.

Наголошено, що необхідність вдосконалення взаємодії поліції з іншими органами держави та місцевого самоврядування обумовлена потребою забезпечення системного підходу до імплементації міжнародних

норм і стандартів захисту прав, і законних інтересів дитини. Ефективне забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини буде можливим лише тоді, коли діяльність кожного суб'єкта публічної влади в Україні, незалежно від його рівня, до повноважень якого належить вирішення тих чи інших питань у досліджуваній сфері, ґрунтуватиметься на однакових принципах. Організуючи та підтримуючи належний рівень якості взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади, національна поліція з одного боку надає їм необхідну допомогу у впровадженні у їх діяльність відповідних міжнародних принципів, норм стандартів, а з іншого – отримує можливість за рахунок залучених для такої взаємодії ресурсів підвищити ефективність та результативність виконання власних завдань у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини.

Доведено, що вироблення організаційно-правових засад здійснення співпраці поліції та громадськості логічно слідує і з положень Декларації прав дитини, в якій йдеться про те, що обов'язок здійснення піклування про дітей, зокрема позбавлених родини, забезпечення усіх необхідних умов для нормального життя і розвитку дітей лежить не лише на органах публічної влади, але й на суспільстві. Звідси, мають бути вироблені форми і методи ефективної, систематичної та системної взаємодії національної поліції із громадськістю, як в цілому, так і з окремими інститутами громадянського суспільства.

Наголошено, що вироблення критеріїв оцінювання якості та ефективності роботи органів національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини дозволить визначати стан та рівень виконання Національною поліцією своїх завдань та функцій у цій сфері, що у свою чергу виступатиме важливим показником ефективності реалізації на національному рівні відповідних міжнародних норм і стандартів.

Встановлено, що вітчизняний механізм захисту прав, свобод і законних інтересів дитини розвивається у вірному напрямку, однак у ряді аспектів він

все ще не відповідає тим вимогам, що містяться у міжнародних нормативно-правових документах, які Україна зобов'язалася виконати, приєднавшись до відповідних міжнародних договорів. Наявність певних проблем, як на загальнодержавному рівні в цілому, так і у роботі окремих державних інституцій, не дозволяє поки що у повній мірі втілити в діяльності національної поліції досліджувані міжнародні норми і стандарти. Разом із тим дані проблеми не є невирішуваними чи особливо складними і можуть бути усунені за умови ретельного та змістового підходу з боку влади до їх розв'язання.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного аналізу теоретичних положень, українського та міжнародного законодавства та практики його реалізації, наведено узагальнення та нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, а також на основі опрацювання зарубіжного досвіду та відповідного вітчизняного законодавства, надано пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання даної сфери суспільних відносин.

1. Виокремлено наступні періоди розвитку законодавства про захист прав та свобод дитини в Україні:

Перший етап, часи існування Київської Русі. В даний період з'являються перші нормативно-правові акти (зокрема Руська Правда та договори міжнародно-правового характеру Київської Русі з Візантією), окремі норми яких були спрямовані на захист всього населення взагалі та дітей зокрема;

Другий етап, період X – початок XVII ст. Відбувається подальший розвиток законодавства про захист прав та свобод дитини, зокрема приймається низка нормативно-правових актів, в яких наявність неповнолітньої дитини визнавалась як пом'якшуюча обставина для людини, відносно якої здійснювалось правосуддя;

Третій етап, XVIII – початок XX ст. (часи існування Російської імперії). законодавчими актами цього періоду значно підвищується роль держави у сфері захисту прав та свобод дитини. Саме у цей період права дитини все частіше стають предметом дослідження багатьох вчених;

Четвертий етап, 1917 – 1991 рр. (період існування СРСР). Знаменується найбільшим «стрибком» у сфері становлення та розвитку

правового регулювання захисту прав дитини в Україні, який був пов'язаний із ратифікацією Женевської декларації прав дитини від 1924 р. та Декларації прав дитини ООН від 1959 р., котрі в свою чергу спонукали уряди країн-учасниць до вчинення дій які б мали за мету добробут дитини;

П'ятий період, з моменту набуття Україною статусу незалежної держави – до теперішнього часу. Ратифікується ціла низка міжнародних нормативно-правових актів, у відповідності до якого формується вітчизняне законодавство, норми якого покликані захистити права дитини.

Акцентовано увагу, що на сьогодні розвиток міжнародного та українського законодавства щодо захисту прав дитини не є завершеним, оскільки у цій сфері залишається ціла низка проблем та прогалин, які потребують вирішення та подолання. Саме тому розвиток правового регулювання захисту прав дитини потребує постійного моніторингу та удосконалення відповідно до прогресу українського суспільства.

2. Констатовано, що протягом всього існування незалежної держави України законодавець створив доволі потужну та розгалужену систему захисту прав та свобод дітей, яка складається із нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на здавалося б велику кількість правових актів, у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які негативним чином впливають на стан забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Однією із найбільш суттєвих є проблема фактичної відсутності правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання прав дітей в умовах збройного конфлікту, зокрема в контексті проведення АТО/ООС. Крім того, особливої уваги потребує нормативно-правове врегулювання сфери наукового, інформаційно-методичного, кадрового забезпечення галузі охорони й захисту прав та свобод дитини.

3. Встановлено, що під системою суб'єктів забезпечення прав і свобод дитини в Україні слід розуміти сукупність органів державної влади, що наділені певною сукупністю повноважень у даній сфері суспільних відносин,

та які постійно взаємодіють та доповнюють одне одного з метою досягнення спільної мети, а саме: захисти права та законні інтереси дитини в Україні.

Доведено, що Національна поліція України займає важливе та особливе місце серед всіх інших суб'єктів забезпечення та захисту прав дитини, що підтверджується сукупністю повноважень, якими вона наділена у досліджуваній сфері суспільних відносин. Вказаний Центральний орган виконавчої влади, в особі її уповноважених підрозділів, зокрема ювенальній превенції та приймальникам-розподільникам для дітей, здійснює превентивні заходи, спрямовані на попередження та припинення правопорушень, вчинених по відношенню до дітей. Крім того, діяльність Нацполіції спрямована на попередження вчинення правопорушень самими дітьми, що відіграє виключно важливу соціальну роль.

4. З'ясовано, що нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини включає широкий комплекс законодавчих актів, норми яких встановлюють межі компетенції відповідних органів та визначають спеціальні механізми їх впливу на суспільні відносини. Наголошено, що нормативно-правове регулювання у цій сфері забезпечується великою кількістю правових актів різної юридичної сили, серед яких особливе місце належить підзаконним нормативно-правовим актам, адже саме їх норми регламентують механізм взаємодії служб у справах дітей, органів внутрішніх справ, органів і закладів освіти, охорони здоров'я, у справах сім'ї та молоді у попередженні жорстокого поводження та насильства по відношенню до дитини, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від насильства. Відзначено, що на сьогодні необхідно розробити та прийняти окрему Концепцію діяльності Національної поліції України в контексті здійснення заходів із захисту прав та свобод дитини в Україні.

5. Акцентовано увагу, що принципи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дитини уособлюють

концептуальні вихідні положення, які встановлюють основні правила і сутність її організації та функціонування, особливо у питанні добробуту вказаної категорії осіб. Наголошено, що діяльність Нацполіції у сфері забезпечення прав та свобод дитини ґрунтується на цілій низці принципів, які в сукупності уособлюють своєрідну модель що має доволі різнобічний характер. Вона поділяється на основні принципи й принципи формування й функціонування її відповідних частин (інститутів). Як недолік відзначено, що не всі із окреслених у роботі принципів дістали своє законодавче закріплення, що потребує свого вирішення та у результаті матиме велике теоретичне та практичне значення.

6. Під формами діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини запропоновано розуміти систему однорідних дій, що мають зовнішнє вираження, та які спрямовані на реалізацію завдань та державно-владних повноважень Національної поліції України щодо створення оптимальних умов для забезпечення та вільної реалізації прав і свобод людини загалом, та прав і свобод дитини зокрема. Виділено наступні ключові форми діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод дитини: 1) організаційна; 2) правозастосовна; 3) виховна; 4) правоохоронна. Наголошено, що всі окреслені форми неможливо розглядати окремо, адже кожна з них залежить та доповнює одна одну.

Наголошено, що методи діяльності Національної поліції України слід розуміти як сукупність способів, засобів та прийомів, які використовують працівники поліції задля досягнення єдиної мети, а саме: забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Виокремлено та охарактеризовано два ключові методи, які використовує Національна поліція України у сфері забезпечення прав та свобод дитини: метод переконання та метод примусу.

Узагальнено, що форма дає нам уявлення про шляхи та напрямки впливу Нацполіції на правовідносини у сфері забезпечення прав та свобод дитини, а метод в свою чергу відображає, які засоби і прийоми для цього

використовуються. Все вказане говорить про те, що форми та методи діяльності органів Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дітей становлять собою систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно, на міцній науковій основі, з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх та зовнішніх факторів.

7. Констатовано, що в умовах сьогодення взаємодія Національної поліції України з громадськістю та з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини є не просто важливим напрямком їх діяльності, а й вкрай необхідним. Зазначене пов'язано із тим, що поліція фактично не зможе самотійно виконати покладені на неї обов'язки у цій сфері. Це пов'язано із специфікою роботи з дітьми та їх особливим правовим статусом. Крім того, незалежно від суб'єкту з яким співпрацює поліція, саме взаємодія дозволяє більш оперативно виявити та припинити порушення прав та свобод дитини, що беззаперечно позитивним чином відображається: по-перше, на якості захисту прав та свобод дитини, а по-друге, на іміджі самих органів Національної поліції України. Як недолік відзначено, що на сьогодні правові засади взаємодії поліції з іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини не дістали належного законодавчого закріплення. Вони суттєво розпорошені у чисельних нормативно-правових актах різної юридичної сили. А тому звернено увагу, що постала нагальна необхідність у розробці та прийнятті окремого Положення «Про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення прав та свобод дитини в Україні».

8. Виділено наступні найбільш позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які необхідно запозичити українській державі: підвищення ролі поліції у системі органів соціального забезпечення прав дітей через поглиблення її участі у різноманітних соціальних програмах; формування дієвої та широкої нормативно-правової бази в сфері забезпечення прав і свобод дитини, яке має стати основою діяльності поліції у цій сфері; запровадження окремої,

незалежної від будь-якої з трьох гілок влади уповноваженої інституції в сфері нагляду та контролю за дотримання прав і свобод дитини в діяльності усіх органах державної влади, зокрема поліції; підвищення професійності, розширення повноважень та механізмів взаємодії із органами соціального забезпечення населення національних органів ювенальної превенції.

9. До ключових проблем імплементації міжнародних норм та стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дитини органами Національної поліції України віднесено: 1) відсутність законодавчого закріплення системи принципів, на яких ґрунтується діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод дитини; 2) брак змістовної, ефективної та дієвої взаємодії органів Національної поліції з іншими органами держави та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод дитини; 3) недостатня дієвість співпраці з питань забезпечення прав і свобод дитини між поліцією та громадськістю; 4) недостатня якість впровадження ефективних та дієвих форм і методів захисту поліцією прав, свобод і законних інтересів дітей у цифровому середовищі; 5) відсутність системи оцінювання якості та ефективності роботи органів Національної поліції щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. И. Права ребенка в России (теоретический аспект) .под ред. Н. И. Матузова. Саратов: Изд-во Саратовская гос. академии права, 2005. 12 с.
2. Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні. Київ, 1999. 266 с.
3. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник. Кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. ГлухOVERЯ. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 248 с.
4. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту. Калюк О.М., Константинов С.Ф., Куліков В.А. та ін.; за ред. Кулікова В.А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с.
5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина.за ред. І.П. Голосніченко. Київ, Укр. акад. внутр. справ, 1995. 177 с.
6. Адміністративне право України : підручник. [за ред. Ю. П. Битяка]. Харків: Право. 2000. 520 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : У 2 т. Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: «Юридична думка». 2004. Т. 1 : Загальна частина. 584 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. Київ: Юрид. думка, 2005. Т. 2. Особлива частина. 624 с.
9. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навч. посіб. [В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короед та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

10. Адміністративне право України: підручник [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер. 2005. 544 с.
11. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы). Москва: ОАО «НПО «Экономика». 2000. 302 с.
12. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ. України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків. Основа. 1996. 398 с.
13. Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бараш Євген Юхимович. Харків, 2006. 190 с.
14. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія Харків: НікаНова, 2014. 544 с.
15. Безпалова О. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Підприємство, господарство і право*. Адміністративне право і процес. 2017. № 9. 111-115.
16. Березівська Л. Д. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): хрестоматія. Київ: Науковий світ, 2003. 418 с.
17. Бесчастний В., Гребеньков Г. Взаємодія міліції й населення як стратегічний напрям діяльності органів правопорядку. *Віче*. 2013. № 12. С. 2-5.
18. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. Харків: ООО “Одиссей”, 1999. 224 с.
19. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1970 - 1980. Т. 9. С. 203. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0.

20. Бодьо Н.Л. Основні положення Конвенції ООН про права дитини. 2012. № 17. URL: http://mostiske-ruju.at.ua/news/osnovni_polozhennja_konvenciji_oon_pro_prava_ditini/2012-02-17-178
21. Боняк В. О. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 224 с.
22. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 372 с.
23. Брижик В. О., Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Нікітіна О. М., Христова Г. О. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею. Київ: ТОВ "К.І.С." 2010. 238 с.
24. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами : дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / В. О. Бурбика; Сумський держ. ун-т. Суми, 2017. 245 с.
25. Бусел. В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
26. Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пособие. Харків : Право. 2001. 316 с.
27. Васильєва В. В. Проблеми гармонізації приватного права України до законодавства Європейського Союзу. *Українознавчі студії*. 2007–2008. № 8–9. С. 245–250. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Us/2007-2008_8-9/28Ukrstud89_Vasiljeva.pdf.
28. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ. Ірпінь: Перун. 2005. 1728 с.

29. Веремчук А. Гринько Г. Українська педагогіка 1920-х років: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2012. Вип. 42. Ч. 2. С. 186-191.

30. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Вінгловська О. І. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; Ін-т міжнар. відносин. К., 2000. 20 с.

31. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. Санкт-Петербург, Киев, 1905. 699 с.

32. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец.12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Київ, 2000. 16 с.

33. Волинка К. Г. Проблеми збереження прав і свобод особи в Україні. *Людина і політика*. 2000. № 1. С. 64–68.

34. Гамалій І. В. Теоретичні проблеми правового регулювань діяльності міліції щодо забезпечень реалізації конституційних прав і свобод громадян : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.01. Київ. 2000. 17 с.

35. Гейл Стідз, Тетяна Журавель. Методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом: навчально-методичний посібник для практиків. 2017. 294 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/21324/1/UPF_Methodology-P01-RM-18-09-17_pr_obnova_WEB.pdf.

36. Гіда Є. О. Загальнолюдські стандарти прав людини і забезпечення їх реалізації в діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2000. 16 с.

37. Гіда Є. О. Основні форми та методи діяльності української міліції у сфері реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник*. № 1. 2004. С. 345-353.

38. Гіди Є. О. Теорія держави та права: [підручник) [за вимогами кредитно-модульної системи навчання]. Київ: ФОП О. С. Ліпкан. 2011. 576 с.

39. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права України : [навч. посіб.]. Київ. 2004. 200 с.

40. Губаль Ю. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні та Угорщині : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т» Мін-ва освіти і науки України. Ужгород, 2015. 207 с.

41. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 186.

42. Гусейнова К. М. Становлення та розвиток прав дитини. Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. університету ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2014. С. 149–152.

43. Гусєв А., Костова Ю., Крестовська Н., Семікоп Т., Терещенко І., Шмеріга В. Ювенальна юстиція: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Крестовської // Одеса: ОЮІ ХНУВС. 2006. 160 с.

44. Декларація прав дитини / Міжнародний документ від 20.11.1959 [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384

45. Демиденко В. О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. О. Демиденко. Київ, 2002. 16 с.

46. Денисюк Д. С. Принципи діяльності національної поліції України: теорія та практика реалізації. *Митна справа*. №5(101)'. 2015. С. 63-68.

47. Державна доповідь про становище дітей в Україні: “Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи (за період 2009-2016 рр.)”. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/21247/1/T_Zhuravel_DERZHDOP_KSPSR_IL.pdf

48. Доклад о ситуации с правами человека в Украине 16 февраля – 15 мая 2018 года. Управление Верховного комиссара Организации Объединённых Наций по правам человека. 43 с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_RU.pdf.

49. Доповідь в рамках проекту «Моніторинг, документування порушень та захист прав цивільного населення, постраждалого від війни на Сході України». Втрати цивільного населення внаслідок воєнного конфлікту на Сході України (2014-2018 рр.). URL: <http://khpg.org/files/docs/1524467599.pdf>.

50. Дорофеева Ж. Л., Кива С. Н. Роль и место некоторых субъектов государственной системы профилактики в осуществлении защиты прав детей. *Актуальные проблемы частного права*. 2018. №4. С.17 – 23.

51. Дотримання прав дитини у приймальниках-розподільниках органів внутрішніх справ України. Київ. 2013. 180 с.

52. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128.

53. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

54. Загоровский А. И. Курс семейного права. 2-е изд. Одесса, 1909. 574 с.
55. Загоровский А.И. О внебрачных детях по новому закону (3 июня 1902 года). Одеса, 1903.
56. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у двох книгах. Видавничий Дім «Слово», 2010. Книга II: Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. 2010. 1032 с.
57. Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброда Д. Г., Басиста І. В., Дроздова І. В., Брижик В. О. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: [навч.-метод. посіб. для курсантів вищих навч. закл. МВС України]. Київ. 2012. 246 с.
58. Зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей: роль інституту омбудсмана у справах дітей / А. Дакал // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 211-219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_4_28
59. Захист і реалізація прав дітей у цифровому середовищі – важливий документ від Ради Європи / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» URL: <https://imzo.gov.ua/2018/08/13/zahyst-i-realizatsiya-prav-ditej-u-tsyfrovomu-seredovyschi-vazhlyvyj-dokument-vid-rady-evropy/>
60. Зеленцов А. Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах: Учеб. пособие. М.: Изд-во РУДН, 2002. С. 49.
61. Значення імплементації норм міжнародного права щодо усиновлення в національне законодавство / О. В. Розгон // *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13. С. 135-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_13_19
62. Иванкина Т. В., Чернышева Е. Ф. Государственная помощь семьям, имеющим детей. Москва: Юрид. лит., 1985. С. 3.

63. Иванова А. Н. Уголовная ответственность за незаконный оборот драгоценных металлов и камней: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2000. 25 с.

64. Иванова Л. Ю. Класифікація форм адміністративно-юрисдикційної діяльності органів вну-трішніх справ. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 57-61.

65. Імплементация міжнародних норм як основний засіб удосконалення національного законодавства / В. В. Філатов // *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 392-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_6.2_93

66. Імплементация національної системи захисту прав дітей до міжнародних стандартів та норм / А. Злочевська // *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 58-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2014_1_19

67. Іщенко І. Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження. *Підприємство, господарство і право*. 2017. №. 6. С. 122-126.

68. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття "громадськість" у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 186-189.

69. Казанцева К. В. Історія розвитку кримінального законодавства, що забороняє незаконні дії у сфері обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння. Науково-практичний додаток до журналу «Міліція України». 2008. № 74. С. 3–6.

70. Казанчук І Розвиток та зміцнення взаємодії Національної поліції України та населення на засадах партнерства – основа ефективної реалізації природоохоронної функції держави. Розвиток та зміцнення взаємодії

Національної поліції України та населення на засадах партнерства. 2016. № 4/2. С. 109-115.

71. Капитонова Е. А. История развития правового статуса несовершеннолетних проблемы его современного регулирования в Конституцию РФ. Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. Политика и право. № 4. 2008. С. 96-102.

72. Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх Організації Об'єднаних Націй (Ер-Ріядські керівні принципи), ООН. Правила: Міжнародний документ від 14.12.1990. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_861

73. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учб.літ., 2010. 264 с.

74. Киселев И. Я. Сравнительное трудовое право. М., 2005. 728 с.

75. Ключев О. М. Форми та методи профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні. *Форум права*. 2007. № 1. С. 99-103.

76. Ковалев В. А., Чадаев С. Г. Органы расследования и судебная система Великобритании / В.А. Ковалев, С.Г. Чадаев // Отв. ред. Г.Н. Агеева. М.: РИО ВЮЗИ. 2005. 89 с.

77. Коваленко В. Курс адміністративного права України: підручник; Нац. акад. внутр. справ. Київ: Юрінком Інтер. 2012. 808 с.

78. Ковалів М. В. Основи управління в органах внутрішніх справ: навч.посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 329 с.

79. Ковальчук А. Ю., Гуревич О. М. Деякі аспекти правового забезпечення прав і свобод дитини. *Європейські перспективи*. 2012. № 2 ч.2. С. 83-87.

80. Ковальчук З. Я. Психологічний аналіз міжособистісної взаємодії вчителя із старшокласниками : монографія / З. Я. Ковальчук. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 160 с.

81. Ковчина І.М. Вивчення досвіду соціально-правового захисту дітей та молоді у США та Канаді. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 11. С.63 – 73.

82. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х.Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

83. Колпаков В. К. Адміністративне право: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 1999. 736 с.

84. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб./ Авт.: Безпалько О. В.; Гурковська Л. П.; Журавель Т. В. та ін. / За ред. Зверєвої І. Д., Петрович Ж. В. К.: Видавничий дім "КАЛИТА", 2010. 376 с.

85. Конвенція про контакт з дітьми (ETS N 192) (укр/рос) / Міжнародний документ від 15.05.2003 № ETSN192 [Електронний ресурс] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659

86. Конституция Республики Беларусь: закон от 1994 // Официальный веб-портал законодательства Республики Беларусь. – URL: <http://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>.

87. Конституция Российской Федерации: федеральный закон от 25.12.1993 URL: <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>.

88. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю.М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

89. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р..Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

90. Корельский В.М., Перевалов В.Д. Теория государства и права Учебник для юридических вузов и факультетов. Москва, 1998. 512 с.

91. Корнев А. П. Нормы административного права и их применение. Москва: Юрид. лит. 1978. 194 с.
92. Король И. Г. Личные неимущественные права ребёнка по семейному праву Российской Федерации : науч.-практ. пособ. Москва: Проспект, 2010. 160 с.
93. Королько В. Г. Паблік рілейшнз. Наукові основи, методика, практика : підручник. Вид. 2-ге, доп. К. : Скарби, 2001. 400 с.
94. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: [Монографія]. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.
95. Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018 № 31. С. 77-79.
96. Костіна Е.В. Природа до монопольного історичного періоду розвитку адміністративно-правового захисту прав дитини. *Право і суспільство: Адміністративне право та адміністративна діяльність*. 2012. № 2. С. 169-173.
97. Кравченко М. В., Міщенко К. С. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1048>.
98. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 405 с.
99. Кресіна І. О., Батанов О. В., Шемшученко Ю. С. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. 3-є видання (До 15-річчя Конституції України і 20-ї річниці незалежності України). Від.ред.о. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2011. 328 с.
100. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-V. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9110. № 11–12, № 13. Ст. 88.

101. Кудрявцева О. М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Наше право*. 2015. № 2. С. 28–34.
102. Кудрявцева О.М. Система захисту конституційних прав дитини в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 4 (164). С. 28-30.
103. Кузьменко М. М. Система освіти в УСРР у 1920-х рр.: історико-теоретичний аспект. *Український історичний журнал*. 2004. № 5. С. 66-80.
104. Кульчицький В. С. Кодекс українського права 1743 р. *Право України*. 1994. № 9. С. 28–29.
105. Лактіонов Г. М., Пироженко Л. В., Сухомлинська О.В. та ін. Права дитини: від витоків до сьогодення: Збірник текстів, методичних та інформаційних матеріалів. Київ: Либідь, 2002. 280 с.
106. Левченко К. Б., Трубавіної І. М. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навч.-метод. посіб. Київ, 2005. 395 с.
107. Лещук А. Р. Теоретичні аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами профілактики адміністративних правопорушень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. №. 3. С. 167–174.
108. Лист Міністерства юстиції України від 7 червня 2011 р. «Система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх - цивілізований підхід держави до проблеми дитячої злочинності». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/rllaws/mam.cgi?nreg=n0036323-l1>.
109. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : підручник. Київ : КНТЕУ, 2005. 824 с.
110. Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. Інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом. Протокол № 4 від 4 січня 2006 року. 2006. № 4. С. 41-45.

111. Ломоносов М. В. О сохранении и размножении Российского народа: Соч. М, Л. 1961. 384 с.
112. Лукаш С. С. Нормативне забезпечення як основний засіб управління в органах системи МВС України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 147-151.
113. Лящук Р. М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.
114. Майданник О.О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні. *Адвокат*. №7(118). 2010. С.12 – 16.
115. Макаренко О. М. Суб'єкти профілактики правопорушень. *Право і безпека*. 2004. № 3 (3). С.68-70
116. Макарчук В. Н. Методы и формы административной деятельности участковых инспекто-ров милиции : дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.07. В.Н. Макарчук. Москва. 1992. 205 с.
117. Марголін Т. І., Соболев Л. А. Відновне правосуддя для неповнолітніх та соціальна робота (від проектів до практики): збірник. Перм, 2006. С.69-70
118. Маслова Я. І. Адміністративно-правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні : дис ... канд. юрид. наук / Маслова Яна Ігорівна. Одеса : Б.в., 2010. 210 с.
119. Мацко А. С. Міжнародне право: Навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2003. 216 с.
120. Мельник Р. С. Адміністративно-господарське право як структурний елемент системи адміністративного права: зарубіжний досвід та національні особливості. *Право і безпека*. 2010. №2(34). С.55 – 59.
121. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. К. : Знання, 2010. 462 с. (Вища освіта XXI століття). URL:

https://pidruchniki.com/16011013/menedzhment/vzayemodiya_vzayemovidnosini_lyudey_organizatsiyi_sutnist_vidi_osoblivosti_vzayemodiyi

122. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1–11 класів за програмою «Школа і поліція». МОН України. Національна поліція України. Київ. 2016. 196 с.

123. Мироненко В. Забезпечення дотримання прав дітей в Україні нормами національного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. №8. С. 6-8.

124. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх (Пекінські правила). ООН. Правила: Міжнародний документ від 29.11.1985. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

125. Міщук І. В. Ювенальна юстиція як метод правового захисту неповнолітніх правопорушників у зарубіжних країнах (на прикладі США, Франції, Німеччини, Швеції). *Приватне та публічне право*. №1. 2018. С.88 – 92.

126. Могілевська Л. Г. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства України про захист прав дитини (з часів існування СРСР до теперішнього часу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 40. Т. 3. С. 100–105.

127. Могілевська Л. Г. До характеристики принципів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 2. С. 166–170.

128. Могілевська Л. Г. До характеристики сучасного стану забезпечення прав та свобод дитини в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 108–113.

129. Могилевская Л. Г. Субъекты обеспечения прав и свобод ребенка в Украине, и место среди них Национальной полиции. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 130–136. (Кыргызская Республика).

130. Могілевська Л. Г. Правове регулювання забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 102–106.

131. Могілевська Л. Г. Верховенство права та законність, як принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 лип. 2016 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 32–34.

132. Могілевська Л. Г. Міністерство соціальної політики України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 3-4 берез. 2017 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2017. С. 74–76.

133. Могілевська Л. Г. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 груд. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. Ч. 2. С. 65–68.

134. Мороз Г. В. Теоретико-правове визначення поняття «громадськість» в контексті природоохоронної діяльності. URL: <http://lib.pu.if.ua/file/jur/jur68.doc>

135. Мороз Г. В. Визначення поняття “громадськість” у контексті природоохоронної діяльності. *Право України*. 2004. № 8. С. 100-103.

136. Московець В. І. Поняття "громадськість" у законодавстві та адміністративно-правовій теорії. *Форум права*. 2011. № 2. С. 630-634

137. Нагорна В. В. Права дитини з особливими потребами: історико-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 40-45.

138. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти

статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Авт.: Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. Київ.: ТОВ "К.І.С.", 2011. 132 с.
URL:https://www.unicef.org/ukraine/ukr/UNICEF_Manual.pdf/

139. Наливайко О. І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії держави і права. *Держава і право* : збірник наукових праць.Юридичні і політичні науки. 2001. Вип. 12. С. 18–21.

140. Неволін К. История российских гражданских законов. Т. 1. СПб., 1851. 456 с.

141. Негодченко О. В. Особливості організаційних форм діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини. *Вісник Одеського юридичного інституту*. 2003.1. С. 8–13.

142. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2004. 38 с.

143. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : [монографія] Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України. 2002. 416 с.

144. Нечаева А. М. Россия и ее дети (ребенок, закон, государство). Москва, 2000. 239 с.

145. Нижник Н. С. Правовое регулирование семейно-брачных отношений в русской истории. Санкт-Петербург : Юридический центр пресс, 2006. 272 с.

146. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. 2-е вид. Київ: АКОНІТ. 2004. Т. 3:П-Я. 862 с.

147. О полиции: федеральный закон от 28.01.2011 №3-ФЗ // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/.

148. О правах ребенка в Республике Казахстан: закон от 08.08.2002 №345-II // Официальный веб-портал законодательства Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1032460#pos=163;-8.

149. О правах ребенка: закон от 19.11.1993 №2570-XII // Официальный веб-портал законодательства Республики Беларусь. – URL: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon1/z951.htm>.

150. Об органах внутренних дел Республики Беларусь: закон от 17.07.2007 №263-3 // Официальный веб-портал законодательства Республики Беларусь. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700263>.

151. Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации: федеральный закон от 03.07.1998 URL: <https://42.мвд.рф/правовая-помощь-детям/федеральный-закон-об-основных-гарантиях->.

152. Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних органов внутренних дел: приказ от 29.12.2015 №1098 // Официальный веб-портал законодательства Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38433896#pos=1;-122.

153. Обзор зарубежного и российского законодательства и практика в области защиты прав несовершеннолетних // *Защити меня!* 1999. № 1. С. 14.

154. Олійник А. Ю. Гусарев С. Д., Слісаренко О. Л. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

155. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511-518.

156. Оніщенко Н. М., Львова О. Л., Сунегін С. О. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. *Часопис Київського університету права. Теорія та історія держави і права. Філософія права*. 2013. № 2. С. 13-17.

157. Опацький Р. М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції. *Юридична наука*. 2012. №2. С.146 – 152.

158. Основные направления деятельности подразделений органов внутренних дел в системе профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних: статья // Официальный веб-портал Главного управления МВД России по Самарской области. URL: <https://63.mvd.pf/document/9250872>.

159. Основы социальной работы: Учебник /Отв. ред. П.Д. Павленок. – 2–е изд., испр. и доп. М.: ИНФРА–М, 2003. 395 с.

160. Отырба Л .В. Социальное обеспечение по материнству – компонент правовой системы охраны материнства и детства в СССР: автореф. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.05. Всесоюз. юрид. заоч. ин-т. М., 1985.

161. Павлов А. 50-я глава Кормчей книги как исторический и практический источник русского брачного права. М, 1887. 460 с.

162. Пащенко Д. І. Зарубіжний досвід гуманізації соціального середовища та виховання. К.: Знання. 1999. 208 с.

163. Петров В. Г. Форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів. *Наукові праці НУ ОЮА*. С. 442-447.

164. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866.Офіційний вісник України. 2008 р. № 76. Ст. 47.

165. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України № 811/2011 від 11 серпня 2011 року. Офіційний вісник України. 2011 р. № 63. ст.2494.

166. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За заг. ред. к.ю.н. Ю.Ф. Кравченка. К.: НАВСУ, 1999. 702 с.

167. Повар О. Права дитини у концепції соціального виховання в УСРР. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2 (8). С. 207-212.

168. Попова А. О. Міжнародні стандарти захисту дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / А. О. Попова // Міжнародні

читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 124-126.

169. Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю / постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 800 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-п/conv>

170. Постанова ВРУ «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист»» від 22 лютого 2017 року № 1906-VIII / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1906-19>

171. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі. ООН. Правила: Міжнародний документ від 14.12.1990. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_205.

172. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. Відп. редактор: Ю. І. Римаренко. Київ: КНТ, 2006. 740 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072030326/pravo/privatne_zhittya_i_politsiya

173. Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини у міжнародному гуманітарному праві / А. В. Ольхова // *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 348-352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_1_84

174. Природа домонопольного історичного періоду розвитку адміністративно-правового захисту прав дитини. *Право і суспільство*. 2012. С. 169-173.

175. Приходченко Л. М. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика.

Державне будівництво. 2009. №1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/1/07.pdf>

176. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: Законом України. Відомості Верховної Ради , 2018, № 17, ст.150.

177. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001 р., № 13, Ст. 65.

178. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993 р. № 5. Ст. 21.

179. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 35. Ст. 290

180. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Закон України від Відомості Верховної Ради України. 2001. № 1. Ст. 2.

181. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005 р. № 6. Ст. 147.

182. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» : Закон України // Голос України. 2009. № 57.

183. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від від 07.12.2017 № 2229-VIII Відомості Верховної Ради. 2018, № 5, Ст. 35.

184. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України / Наказ Міністерства

внутрішніх справ України 19.12.2017 № 1044 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18/conv>

185. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376.

186. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2015 р. № 423. Верховна Рада України: [сайт]. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п>.

187. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України 19.08.2014 № 564/836/945/577. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 77. Ст. 2214.

188. Про затвердження Типового положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) від 27 грудня 2005 р. № 1291. *Офіційний вісник України*. 2005 р. № 52.

189. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей. Постанова КМУ від 28 січня 2004 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2004. № 4.

190. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24 травня 2011 р. № 597 (597/2011). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.

191. Про Національну поліцію / Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

192. Про Національну програму "Діти України" від 18.01.1996: Указ Президента України № 63/96. *Урядовий кур'єр*. 1996.

193. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей / Закон України від 24 січня 1995 року N 20/95-BP// [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>

194. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей / Наказ Генеральної прокуратури України від 06.12.2014 № 16гн URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0016900-14/conv>

195. Про організацію діяльності приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України : наказ МВС України від 28 липня 2017 р. № 926/30794. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 69.

196. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991 р. № 34. Ст. 451.

197. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005 р. № 26. Ст. 354.

198. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.

199. Про охорону дитинства Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

200. Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980: Закон України від 11.01.2006 № 3303-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 16. Ст. 140.

201. Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25.01.1996. Закон України від 03.08.2006 № 69-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 41. Ст. 354.

202. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Закон України від 27 лютого 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 13. Ст. 145.

203. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист". Постановою Верховної Ради України від 22 лютого 2017 року № 1906-VIII. *Урядовий кур'єр*. № 97.

204. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 796-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 200.

205. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 31. Ст. 952

206. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства: Постанова КМУ від 3 серпня 2000 р. № 1200. *Офіційний вісник України*. 2000 р. № 32. Ст. 139.

207. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : посіб. для студ. / П. М. Рабинович. 2-е вид., зі змінами й допов. К., 1994. 236 с.

208. Раттер М. Помощь трудным детям; пер. с англ. Москва: Прогресс. 1987. 424 с.

209. Реализация прав детей в Республике Беларусь. Ситуационный анализ. – Минск, 2015. – 280 с.

210. Рекомендація CM/Rec(2018)7 «Про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі» URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/rekomendac_ia_schodo_zahistu_d_tey_u_cifrovomu_seredovisch_2018.pdf

211. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року» від 5 квітня 2017 р. № 230-р // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80>

212. Российское законодательство X–XX веков. Москва, 1985. Т. 3. 512 с.

213. Рум'янцева-Козовник А. В. Форми та методи адміністративної діяльності ОВС з охорони прав дитини. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 116-122.
214. Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних, ЮНИСЕФ, 1998. Москва. ЗАО «Интердиалект +» 128 с.
215. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002 р.. № 21. Ст.135.
216. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.
217. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харків: Консум; Ун-т внутр. дел. 2000. 704 с.
218. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-те видання. К.: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
219. Скакун О. Ф., Подберезский Н. К. Теория права и государства Учебник. Харків.1997. 500 с.
220. Словник української мови : в 11 тт.Т. 3. Київ. 1972. 744 с. URL: <http://sum.in.ua/p/7/693/2> (дата звернення 19.09.2018).
221. Словник української мови: в 11 т.. редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ. Наук. думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. 840 с.
222. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2004. № 1. С.187-196
223. Сорочишин М. Правове регулювання діяльності виборчих рад у Німеччині: досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. – 2017. №3. С.98 – 101.

224. Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні : спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (до 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини). К., 2010. 228 с.

225. Статут Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

226. Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001

227. Степанов К. А. Немецкая модель ювенальной юстиции: возможность заимствования. Красноярск. 2010. С. 2.

228. Струс-Духнич Т. Роль і місце судової влади у правовій державі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 171–175

229. Тарасенко Л. Л. Цифрове середовище як місце здійснення прав інтелектуальної власності. *Юричний холдинг* URL: <http://yurholding.com/news/121-cifrove-seredovische-yak-msce-zdysnennya-prav-intelektualnoyi-vlasnost.html>

230. Теория государства и права : учебник под ред. А. В. Малько, Н. И. Матузова. Москва: Юрист, 1996. 672 с.

231. Теорія держави та права : [підручник) / [за вимогами кредитно-модульної системи навчання]. за заг. ред. Є.О. Гіди. Київ: ФОП О. С. Ліпкан. 2011. 576 с.

232. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.

233. Толкачев К. Б., Хабибулин А. Г. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан : монография. Министерство внутренних дел [МВД] РФ. Уфимская высшая школа. Уфа: Уфимская высшая школа МВД РФ, 1991. 169 с

234. Толкачова Г. В. Еволюція правового забезпечення гарантій захисту прав і свобод дитини. *Теорія та історія держави і права. Філософія права*. 2014. С. 72-76.

235. Толкачова Г.В. Міжнародно-правові гарантії захисту прав і свобод дитини та їх імплементація у національне законодавство. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2014. Випуск № 66. С. 35-44.

236. Томіленко В. П. Зарубіжне законодавство про ювенальну юстицію: порівняльно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №2. С. 340-342.

237. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=632>.

238. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

239. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: кодекс от 16.07.1999 №295-3 URL: <http://etalonline.by/document/?regnum=НК9900295>.

240. Управление персоналом. Энциклопедический словарь. – М.: Инфра, 1998. 452 с..

241. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09

242. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (укр/рос) / Міжнародний документ від 01.01.2000 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795

243. Филипенко Є. П. Особливості методів діяльності Органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод неповнолітніх. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 109-113.

244. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.

245. Фирсов М. В. История социальной работы в России .Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва.: Гуманит. изд. центе ВЛАДОС, 1999. 256 с.

246. Харук Т. Я. Становлення закладів соціального виховання в Україні: історичний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький: ХІСТ, 2012. № 5. С. 211-214.

247. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учеб. пособие для высш. учеб. заведений; под ред. проф. В. Г. Стрекозова. Москва: Интерстиль, 2000. 377 с.

248. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. № 40. Ст. 356.

249. Чичерін Б.Н. Філософія права. М., 1900. С. 301.

250. Чуйко З. Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 8. С. 81-89.

251. Шамрук Н.Б., Галай А.О., Гречанюк С.К. Взаємодія суб'єктів протидії насильству в сім'ї: [монографія]. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. 2013. 174 с.

252. Шевченко С. І. Особливості взаємодії Національної поліції з громадськістю в процесі забезпечення публічного порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. Т. 2. 2017 С. 162-168.

253. Шляхи імплементації міжнародних стандартів стосовно дитини до національного законодавства / К. Є. Демиденко // *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 29-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_3_4

254. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. К. : Знання, 2010. 462 с.
255. Шостко О. Ю. Нова модель ювенальної юстиції у США. *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. Вип. 8. С.99 – 101.
256. Шумило М. М. Криза джерел права соціального забезпечення як причина кодифікації пенсійного законодавства. *Держава і право: Зб. наук. праць*. 2010. Вип. 49. С. 306.
257. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: “Укр. енцикл.”, 1998. Т.1: А-Г, 672с.
258. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.:Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: Укр. енцикл., 2003. 736 с.
259. Butković Ana, Valenta Zdravko, Tišma Velimir (2016). Važnost policijskih preventivnih programa za mlade – rezultati istraživanja. Časopis «Policija i sigurnost» (Zagreb), godina 25. broj 4. str. 397–408.
260. CHILDREN: стаття // Веб-портал Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/home>.
261. The parent’s committee (2013), “The rights of children, women and families in the countries of NATO and the European Union”, available at: <http://www.rodkom.org.ua/index.php/izdaniya/263-prava-o-sembe> (Accessed 10 June 2013).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Могілевська Л. Г. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства України про захист прав дитини (з часів існування СРСР до теперішнього часу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 40. Т. 3. С. 100–105.

2. Могілевська Л. Г. До характеристики принципів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 2. С. 166–170.

3. Могілевська Л. Г. До характеристики сучасного стану забезпечення прав та свобод дитини в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 108–113.

4. Могилевская Л. Г. Субъекты обеспечения прав и свобод ребенка в Украине, и место среди них Национальной полиции. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 130–136. (Кыргызская Республика).

5. Могілевська Л. Г. Правове регулювання забезпечення діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 102–106.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Могілевська Л. Г. Верховенство права та законність, як принципи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 лип. 2016 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 32–34.

7. Могілевська Л. Г. Міністерство соціальної політики України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 3-4 берез. 2017 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2017. С. 74–76.

8. Могілевська Л. Г. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення прав та свобод дитини. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 груд. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. Ч. 2. С. 65–68.

Додаток Б

Таблиця 1

Система суб'єктів із захисту прав та свобод дитини

	Форма забезпечення прав дитини	Структури, які забезпечують права дітей				Структури контролю та/чи охорони прав дітей
		Громадянські та особисті права	Охорона здоров'я	Освіта, виховання, розвиток	Права уразливих груп дітей	
Державний рівень	Забезпечення формування та реалізації політики	Міністерства соціальної політики, охорони здоров'я, внутрішніх справ, юстиції	Міністерства соціальної політики, охорони здоров'я, молоді та спорту	Міністерства освіти і науки, соціальної політики, культури	Міністерства соціальної політики, охорони здоров'я, внутрішніх справ, юстиції, Державна пенітенціарна служба	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента з прав дитини, Мінсоцполітики, Генпрокуратура, Верховний суд
Регіональний рівень	Забезпечення чи участь у реалізації політики на відповідній території	Відповідні підрозділи ОДА: служба у справах дітей, управління соцзахисту, освіти, охорони здоров'я Підрозділи органів поліції	Відповідні підрозділи ОДА: управління соцзахисту, охорони здоров'я, молоді та спорту Центри соціальних служб СДМ	Відповідні підрозділи ОДА: служба у справах дітей, управління освіти, соцзахисту, молоді та спорту; культури, національносте й та релігій	Відповідні підрозділи ОДА:служба у справах дітей,управління соцзахисту, освіти, охорони здоров'я. Підрозділи органів поліції; Управління ДПтС Центри соціальних служб СДМ	Мінсоцполітики Служби у справах дітей Уповноважені підрозділи органів поліції Регіональні прокуратури Суди апеляційної інстанції
	Надання послуг	Центри матері та дитини; соціально-психологічної допомоги; соціально-психологічної реабілітації; дітей та молоді з функціональними обмеженнями; дітей з інвалідністю; жертв насильства в сім'ї; ВІЛ-інфікованих дітей та молоді; профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІД; соціальні гуртожитки; приймальники-розподільники; притулки для дітей, будинки дитини-інтернати; школи-інтернати; спеціальні виховні установи тощо				
Місцевий рівень	Забезпечення чи участь у реалізації політики на відповідній території	Відповідні підрозділи РДА: служба у справах дітей; управління/відділ и соцзахисту, освіти, охорони здоров'я органи ДРАЦС підрозділи органів поліції	Відповідні підрозділи РДА: управління/відділ и соцзахисту, охорони здоров'я, молоді та спорту	Відповідні підрозділи РДА: служба у справах дітей; управління/відділ и освіти, соцзахисту, молоді та спорту; культури	Відповідні підрозділи РДА: служба у справах дітей управління/від діли соцзахисту, освіти, охорони здоров'я Уповноважені підрозділи органів поліції	Мінсоцполітики Служби у справах дітей Уповноважені підрозділи органів поліції Спеціально уповноважені прокурори Суди першої інстанції
	Надання послуг	Центри соціальних служб СДМ	Заклади охорони здоров'я	Навчальні заклади; заклади культури та відпочинку		